د تقليد شرعي حيثيت

مؤلف : شيخ الاسلام مولانا مفتي محمد تقي عثماني حفظه الله

ژباړن : مولوي عبدالهادي حماد

خپرونــکی:

جامعه اسلاميه اشرفيه

اوله ناحيه کندهار افغانستان

سرچينه : تعليم الاسلام راډيو/www.taleemulislam-radio.com

دتقليد شرعي حيثيت

تاليف :

شيخ الاسلام مولانا مفتي محمد تقي عثماني حفظه الله تعالى

ژباړن :

مولوي عبدالهادي حماد

بسم الله الرحمن الرحيم

سرچينه : تعليم الاسلام راډيو/www.taleemulislam-radio.com

دکتاب ځانګړتياوي

دکتاب نوم : دتقليد شرعي حيثيت

دمؤلف نوم : شيخ الاسلام مفتي محمد تقي عثماني حفظه الله تعالى

ژباړن : مولوي عبدالهادي حماد

چاپ کال : ۱۳۸۹ هـ ش

کمپيوټري چاري : ژباړن

دچاپ شمېر : زرټوکه

خپرونکی : جامعه اسلاميه اشرفيه

دلاسته راوړولو ځای : مکتبه اشرفيه ارګ بازار کندهار افغانستان

اړيکي : ۰۷۰۰۳۲۸۵۰۴ ۰۳۰۲۰۰۲۹۲۶

فهرست

سرچينه : تعليم الاسلام راډيو/www.taleemulislam-radio.com

شمېره	موضوع	صفحه
۱	دپيل خبري	۱
۲	دتقليد حقيقت	۵
۳	يادونه	۸
۴	دتقليد دوه صورتونه	۱۶
۵	دتقليد ثبوت په قران سره	۱۷
۶	دتقليد دثبوت لپاره لومړی ايت	۱۷
۷	دتقليد دثبوت لپاره دوهم ايت	۲۱
۸	دتقليد دثبوت لپاره دريم ايت	۲۵
۹	دتقليد دثبوت لپاره څلورم ايت	۲۶
۱۰	دتقليد ثبوت په حديث سره	۲۹
۱۱	داصحابانو رضي الله عنهم په وخت کي ددوی تقليد کول	۳۷
۱۲	داصحابانو رضي الله عنهم په زمانه کي شخصي تقليد	۵۰
۱۳	داصحابانو رضي الله عنهم دتقليدلومړی نظير	۵۰
۱۴	داصحابانو رضي الله عنهم دتقليد دوهم نظير	۵۴
۱۵	داصحابانو رضي الله عنهم دتقليددريم نظير	۵۷
۱۶	داصحابانو رضي الله عنهم دتقليد څلورم نظير	۶۴
۱۷	څو بېلابېل مثالونه	۶۶
۱۸	شخصي تقليد ته اړتيا	۷۰
۱۹	دشخصي تقليد دلزوم يو څرګند مثال	۸۵

سرچينه: تعليم الاسلام راډيو/www.taleemulislam-radio.com

فهرست

صفحه	موضوع	شمېره
۸۹	دڅلور مذهبونو تخصيص	۲۰
۹٦	دتقليد بېلابيلي درجې	۲۱
۹۷	دعوامو خلکوتقليد	۲۲
۱۰۸	دجيد او متبحر عالم تقليد	۲۳
۱۰۸	دتقليد دوهمه درجه	۲۴
۱۲۴	مجتهد في المذهب	۲۵
۱۲۴	دريمه درجه	۲٦
۱۲٦	دمجتهد مطلق تقليد	۲۷
۱۲٦	څلورمه درجه	۲۸
۱۳۱	پر تقليد باندي شکونه او نيوکي	۲۹
۱۳۱	په قرانکريم کي دپلرونو او نيکه ګانو تقليد	۳۰
۱۳۴	داحبارو او رهبانو تقليد	۳۱
۱۴۱	دحضرت عدی بن حاتم رضي الله عنه حديث	۳۲
۱۴۴	دحضرت عبدالله بن مسعود رضي الله عنه سپېڅلي وينا	۳۳
۱۴٦	دمجتهدينو امامانو ويناوي	۳۴
۱۵۲	عام سړی به څنګه مجتهد پېژني؟	۳۵
۱۵۵	ايا تقليد کول عيب دئ؟	۳٦

سرچينه: تعليم الاسلام راډيو/www.taleemulislam-radio.com

فهرست

شمېره	موضوع	صفحه
۳۷	شخصي تقليد او خواهش پرستي	۱٦۰
۳۸	تقليد او نوي پيدا سوي مسئلې	۱٦۲
۳۹	حنفي مذهب اوپه حديث باندي عمل	۱٦۴
۴۰	امام ابوحنيفة رحمة الله عليه او علم حديث	۱۷۷
۴۱	په تقليد کي جمود	۱۸۳
۴۲	وروستی وړانديز	۱۸۷

تقريظ

نحمده ونصلي على رسوله الكريم

درنو لوستونکو! څرګنده خبره ده ،چي څښتن تعالیﷻ ټول انسانان په يو ډول نه دي پيدا کړي بلکي دخپل بې ساري حکمت پر بنسټ يې ځيني ځواکمن ، ځيني ناتوانه ،ځيني شتمن ، ځيني نادارہ ،ځيني پوهان او ځيني ناپوهان پيدا کړي دي، داخبره بيخي جوته ده ،چي که ټول خلک په يو ډول سي نو ددې پراخي نړۍ چاري به دسختو ستونزو سره مخ سي،همدا لامل دئ ،چي ددنيا په هر کونج کي ، دهر قوم ، دهري سيمي ، دهر ټبر او هر دين عالمان مخکي وي پوښتل کيږي او ناپوهان په پسي وي دپوهانو څخه پوښتني کوي ، داچي داسلام دين حق دئ ، په رشتينولۍ کي يې هيڅ شک نسته او ددې دين دپلي کېدو لپاره علماء لوی مسؤليت لري ،چي عام خلک پوښتني ځني وکړي او دوی جوابونه ورکړي او ددې دين بقا هم ددې لاري څخه کېدای سي ځکه ټول خلک علماء نه دي او نه جوړېدای سي، داچي دعلماؤ پر خبرو باندي بايد څومره اعتماد وسي او دمذهب تقليد بايد په څه ډول وسي؟ او دمدرسې دريز هم تل دخپلو مسلمانانو ورونو چوپړ په اخلاص تر سره کول دئ نو يې وغوښتل ،چي په دې اړه باندي څه تحقيقات او څېړني وکړي ، ددې هڅي په پايله کي داشرفيې مدرسې دتاليف او ترجمې دڅانګي يو تن غړي مولوي عبدالهادي حماد دهند دنيمي وچي دجيد عالم شيخ الاسلام مولانا مفتي محمد تقي عثماني حفظه الله تعالی په اردو ژبه کتاب پښتو ته ترجمه کړ، چي په ياده موضوع کي يې په زړه پوري څېړنه

سرچينه: تعليم الاسلام راډيو/www.taleemulislam-radio.com

کړې وه ، ياد کتاب تر ژباړې وروسته تاليف او ترجمې دڅانګې غړو وکاتی ، ترکتني وروسته جوته سوه چې نوموړی کتاب په ښه معيار دئ او په ښه معيار ژباړل سوی دئ، داچې زموږ له انده ددې کتاب ګټې ښې دي نو ځکه يې دتائيد ترڅنګ ټولني ته وړاندې کوي او هيله کوي ،چې الله ﷻ يې دټولو مسلمانانو لپاره داستفادې وړ وګرځوي.

وبالله التوفيق

داشرفيې مدرسې دتاليف او ترجمې څانګه

دتاليف او ترجمې دڅانګي اراکين	
نوم	**دنده**
مولوي محمدرسول صاحب	عمومي رئيس
شيخ الحديث مولوي عبدالرحيم صاحب	رئيس دارالافتاء
مولوي سيد احمد غفوري	نائب دارالافتاء
مولوي مجاهد صاحب	نائب مهتمم
مفتي ګل احمد صاحب	عضو دارالافتاء
مولوي سيداحمد صابر	مدرس وعضو دارالافتاء

سرچينه : تعليم الاسلام راډيو/www.taleemulislam-radio.com

دړیل خبرې

بسم الله الرحمن الرحیم

الحمد لله نحمده وکفی وسلام علی عباده الذین اصطفی.

څرګنده خبره ده ،چي دتقلید په اړه دومره لیکني سوي دي ،چي زما لپاره ددې فکر هم نه سي کېدای ،چي زه دي په دې اړه څه زیاتوني وکړم ،له نېکه مرغه دهمدې موضوع یعني دتقلید دموضوع اړونده دیوې رسالې اسباب او توکي په ناڅاپي او قدرتي ډول سره برابر سوه ،ځکه په ۱۹۶۳ م سنه کي زما څخه دفاران میاشتنۍ مجلې مسؤل مدیر ښاغلي ماهر القادري په کراچي کي دتقلید اړونده یو مضمون دوخت داړتیا له امله وغوښتی ، خو ما په یا سره جواب ورکړ، یعني خوښه مي نه وه ،چي مضمون دي دتقلید په موضوع کي ورکړم ، ځکه ما غوښته ،چي دپلار پر پل باندي پل کښېږدم او په خپل ژوند کي داختلافي مسائلو څخه لاس پر سر سم بیا مي بېرته فکر وکړ، ،چي کاشکي یو داسي مضمون ولیکم ،چي دتقلید موضوع په داسي ښه پکښي څرګنده سي ،چي دیوه اړخه یې هغه اصلي حقیقت څرګند سي او دبله اړخه دامضمون په داسي ښه وي ،چي ددعوت رنګ ولري یعني داچي هغه کسانو ته دعوت سي ،چي هغوی اختلافي مسائلو ته لمن وهي او یو له بله کافران سره وایي یعني داچي یو یوه ته کافر وایي او بل ،بل ته کافر وایي ،لنډه داچي یو مضمون مي ولیکی او دکراچي څخه خپرېدونکي میاشتنۍ مجلې ـ فاران ته مي ورکړ، نوموړی مضمون دلومړي ځل لپاره په کال ۱۹۶۳م کي خپور سو ،له نېکه مرغه یاد مضمون روڼ آندو

سرچینه: تعلیم الاسلام راډیو/www.taleemulislam-radio.com

زيات خوښ کړ ، آن تردې ،چي د هندوستان اوپاکستان څخه زياتو خپرېدونکو مجلو خپور کړ. بله خبره لادا وه ،چي په جوناګړ کي مسلمانانو زما دغه مضمون ديوې بيلي رسالې په بڼه چاپ ته وسپاری او بيايې نشر کړ. که څه هم زما دغه مضمون په داسي ډول ترتيب سوی وو ،چي هيڅ دمناظرې او مقابلې بڼه يې نه درلوده ،خو کوم ملايان صاحبان ،چي دتقليد څخه مخالف وه هغوزما پر ليکنه باندي پوره نيوکي پيل کړې په ځانګړي ډول په دوی کي حضرت مولانا محمد اسمعيل سلفي صاحب زما دليکني په رد کي خپله يوه ليکنه په الاعصام اونيزه کي په ديارلس برخو کي خپره کړه بيا يې خپله دغه ليکنه دخپل کتاب (تحریک ازادی اور شاہ ولی اللہ کی مساعی) ـ برخه وګرځول، خبره داوه ،چي يو کتاب د(التحقيق في جواب التلقيد) په نوم يو نشر سو، نوموړی کتاب ديوه داسي چا ليکنه وه ،چي دڅلورګونو مذهبونو امامانو ته ددې نسبت کوي ،چي شريعت دوی دځانه جوړکړی دئ او کوم څوک ،چي ددوی تقليد کوي هغه کافران دي ، همدا ډول اسلامي فقه ته ديوه داسي فن په ستر که ګوري ،چي دځان څخه جوړ سوی وي دقرآن او حديث څخه چېل سوی نه وي. بله خبره داده ،چي دحيدرآباد ددکن سيمي څخه هم په مياشتنۍ کي پردې موضوع باندي يوه څېړنه راغله ،چي غالبا دغه مجله به البيان مجله وه خو داچي مناظره کول او دچا سره مباحثه کول زما عادت نه وه نو ځکه مي تر ديارلس کلونو پوري دتقليد پر موضوع باندي هيڅ نه وليکل ، دا،چي زما لومړۍ ليکنه دنظر څښتنانو او روڼ آندو زياته خوښه کړې وه نو ددوی هيله داوه ،چي دا مضمون دي دلته په پاکستان کي هم دهندوستان په څېر په کتابي شکل چاپ اوخپورسي ،ما وغوښتل ،چي ددوی دغه غوښتنه

سرچينه: تعليم الاسلام راډيو/www.taleemulislam-radio.com

پوره کړم نو ځکه مي دهغه ليکني دچاپ اراده وکړه کومه ،چي ما لومړی په فاران مجله کي خپره کړې وه البته زما په آند ما اړينه وګڼل ،چي دا ليکنه ددوهم ځل لپاره تر نظر تېره کړم څو بنه تحقيقاتي ليکنه سي او کومي نيوکي ،چي زما پر ليکنه سوي دي هغه هم تر نظر تېري کړم او بيا جوابونه ورته ووايم ، لنډه داچي دا کار مي وکړ او دا کتاب ځني جوړ سو کوم ،چي ستاسو په لاس کي دئ خو داچي مناظره، مباحثه ، سوال او جواب کول زما عادت نه دي نو ځکه ما ،چي دکومو نيوکو جوابونه ويلي دي دنيوکه کونکو نومونه مي دڅو اړينو ځايونو څخه پرته نه دي ياد کړي او اوس هم دا وايم ،چي دا کتاب دمناظرې او مباحثې کتاب نه دئ بلکي دا دتقليد دعلمي مسئلي څېړنيز کتاب دئ ددې کتاب اصلي موخه داده ،چي دمسلمان امت دلوی اکثريت تګ لاره واضحه کړي ، هغه لويه ډله ،چي تل يې داامامانو تقليد کړی دئ ، همدا ډول په دې کتاب کي دتقليد اړونده دافراط او تفريط تر منځ منځګړې لاره بيان سوې ده هغه لاره ،چي داهل سنت والجماعت زيات علماء پر روان دي ، نو ځکه مي وټولو خلکو ته هيله داده ،چي دې کتاب ته دمناظرې دجذبې او رخې په سترګه نه ګوري بلکي دې کتاب ته دي دتقليد دمسئلې ديوه څېړنيز کتاب په سترګه وګوري او بيا دي دا کتاب مطالعه کړي .

وروستی خبره داده ،چي په معاصر وخت کي دغير مقليدنو ، متجددينو او اباحت خوښو انسانانو په امامانو پسي خورا ډيري خبري دځانه تړلي دي ، زه اميد لرم ،چي داکتاب به ددوی دشبهاتو په ليري کولو کي هم رول ولري او ګټه به ورته وکړي ، الله جَلَّ جَلَالُهُ ته مي دعا داده ،چي زما دغه کوچنۍ هڅه او زيار دي دقبوليت په لورونه ونازوي او الله جَلَّ جَلَالُهُ ددې رسالې څخه عامو مسلمانانو ته ګټه او نفعه ورسوي . آمين

وماتوفيقي الا بالله وعليه توكلت واليه انيب.

احقر محمد تقي عثماني خادم دارالعلوم كراچي ۱۴

www.taleemulislam-radio.com/سرچينه: تعليم الاسلام راډيو

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله نحمده وكفي وسلام علي عباده الذين اصطفى.

دتقليد حقيقت

درنو لوستونکو! داچي داسلام اصل دعوت ديوه الله جل جلاله داطاعت لوري ته رابلل دي، ددې څخه هيڅوک انکار نه سي کولای او داچي دمحمدرسول الله صلى الله عليه وآله وسلم اطاعت کول هم لازمي دئ داځکه ،چي رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم په خپله ژبه او فعل سره دالله جل جلاله داحکامو ترجماني کړې ده ، داچي کوم شی حلال دئ؟ ، کوم شی حرام دئ ؟، کوم شی جايز دئ؟ او کوم شی مستقل بالذات (بلاواسطه) ناجايز دئ؟ په دې ټولو کي بايد ديوه الله جل جلاله او درسول الله صلى الله عليه وآله وسلم اطاعت وکړل سي ، دالله جل جلاله او درسول الله صلى الله عليه وآله وسلم پرته دبل چا اطاعت هيڅ جواز نه لري او که څوک دبل چا اطاعت کوي ، بل څوک مستقل بالذات (بلاواسطه) پوره مطاع ګڼي داسي څوک په يقيني ډول داسلام ددايرې څخه وتلی دئ نو ځکه پر هر مسلمان باندي په کلکه لازمي ده ،چي دقرآن او حديث پيروي وکړي او څه ،چي قرآن او حديث ورته وايي همدغسي عمل وکړي ،خو پاته دي نه وي ،چي په قرآنکريم او حديث کي ځيني داسي څه سته ،چي يو لږ تعليم لرونکی کس هم په پوهېدای سي لکه لاندنی آيت:

وَلَا يَغۡتَب بَّعۡضُكُم بَعۡضًاۚ .....[1]

ژباړه : په تاسو کي دي ځيني ستاسو دځينو غيبت نه کوي.

---

[1] حجرات ، اية ۱۲

سرچينه : تعليم الاسلام راډيو/www.taleemulislam-radio.com

هرڅوک ،چي يوازي په عربي ژبه پوهيږي هغه په پورتني مطلب پوهيږي ، ځکه په پورتني مطلب کي نه څه ناڅرګندتيا سته او نه کوم بل شرعي دليل سته ،چي ورسره ټکر وي له همدې امله دپورتني مطلب په ثبوت کي هيڅ شک نسته.

همدا ډول درسول اللهﷺ په لاندنۍ وينا باندي لږ تعليم لرونکی کس ،چي يوازي په عربي پوهيږي هم پوهېدای سي:

﴿ لافَضْلَ لِعَرَبِي عَلَى عَجَمِى ﴾

ژباړه : عربي پر عجمي باندي کوم فضيلت نه لري.

درسول اللهﷺ په پورتنۍ وينا کي هيڅ ناڅرګندتيا نسته او نه کوم مشکل پکښي سته کوم څوک ،چي يوازي په عربي ژبه پوهيږي هغه دپورتني حديث په مطلب په اسانۍ سره پوهېدای سي.

دپورتنۍ خبري بالعکس داسي آياتونه او حديثونه هم سته ،چي معناوي يې څرګندي نه وي بلکي يو ډول ناڅرګندتيا پکښي وي ، هرڅوک نه په پوهيږي ، ځکه په ښکاره يوه معنا ورکوي ، خو په حقيقت کي يې بله معنا وي ، ددې سره داسي احکام هم سته ،چي دقرآنکريم دکوم بل آيت او يا کوم بل حديث سره تعارض لري يعني داچي په يوه آيت کي يو حکم ثابت وي خو په حديث کي بيا داسي خبره سوې وي لکه ددغه حکم په خلاف ،چي وي دمثال په ډول په لاندني آيت کي اللهﷻ فرمايي:

وَٱلۡمُطَلَّقَـٰتُ يَتَرَبَّصۡنَ بِأَنفُسِهِنَّ ثَلَـٰثَةَ قُرُوٓءٍ ۚ .....(۱)

---

[1]: البقرة ، اية ۲۲۸

سرچينه : تعليم الاسلام راډيو/www.taleemulislam-radio.com

ژباړه :کومي ښځي ،چي طلاقي کړل سي هغوی دي درې قروء انتظار وکړي(نور مړونه دي نه کوي).
په پورتني آيت کي دطلاقي سوي ښځي لپاره درې قروء دعدې اندازه ښودل سوې ده، داچي قرء څه ته وايي؟ بايد ووايو ،چي قرء په عربي ژبه کي په لاندي دوو معناوو استعماليږي :
۱: قرء معنا حيض (دښځي مياشتنۍ ناروغي)
۲ : قرء معنا طهر (يعني دښځي هغه شپې او ورځي ،چي ښځي ته پکښې مياشتنۍ ناروغي نه وي).
اوس نو که قرء دحيض په معنا کړو نو دطلاقي سوي ښځي عده درې حيضه کيږي يعني داچي ښځه به درې حيضه دمېړه په کور کي عده تېروي بيا کولای سي ،چي بل مېړه وکړي او يا دپلار کورته ولاړه سي . که قرء دطهر په معنا سي نو دطلاقي سوي ښځي عده درې طهره کيږي اوس نو موږ ته سوال پيدا کيږي ،چي موږ په کوم يوه عمل وکړو؟ يعني داچي دطلاقي سوي ښځي عده به درې طهره وي اوکه به درې حيضه وي؟
په بل حديث کي راځي:
عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ مَنْ لَمْ يَذَرْ الْمُخَابَرَةَ فَلْيَأْذَنْ بِحَرْبٍ مِنْ اللَّهِ وَرَسُولِهِ.[1]
ژباړه :دجابر بن عبدالله رضي الله عنه څخه روايت دئ چي درسول الله صلى الله عليه وسلم څخه مي واورېدل: چا که مزارعت نه پرېښودئ دالله جل جلاله او دهغه درسول صلى الله عليه وسلم له لوري دغه کس ته دجنګ اعلان دئ.

[1]: ابوداود ج ۹ ص : ۲۵٦ ، باب في المخابره ورقم الحديث : ۲۹۵۷،ط:المکتبةالشاملة

www.taleemulislam-radio.com/سرچينه : تعليم الاسلام راډيو

پورته حديث ته که وکتل سي نو دمزارعت منعه پکښي راغلې ده حال داچي مزارعت ډېر ډولونه دي،دامعلومه نه ده ،چي دمزارعت ټول ډولونه ناجايز دي؟ اوکه کوم خاص ډول مزارعت ناجايز دئ؟ ، که خاص ډول مزارعت ناجايز وي نو دا نه ده معلومه ،چي کوم ډول يې جايزنه دئ؟.

يادونه : مزارعت دې ته وايي ،چي يوڅوک خپله مځکه په کښت باندي وبل چاته په يوه ټاکلې برخه ورکړلې لکه ،چي په نيمايي يې ورکړي ، يايې په دوهمه ورکړي ، يايې په دريمه ورکړي او داسي نور.

په بل حديث کي راځي :

من كان له امام فقراءة الامام له قراءة

ژباړه : کوم چا لره ،چي امام وي نو دامام قرئت دده لپاره هم کفايت کوي.

دپورتني حديث څخه معلوميږي ،چي کله مقتدي په امام پسي ولاړ وي نودامام قرئت دمقتدي لپاره کفايت کوي او مقتدی بايد چوپ ودريږي. خو په بل حديث کي بيا ددې حکم خلاف خبره ثابتيږي ځکه رسول الله ﷺ فرمايي:

لَا صَلَاةَ لِمَنْ لَمْ يَقْرَأْ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ ([1])

ژباړه : هغه چا ،چي په لمانځه کي سورة فاتحه نه وي لوستې دهغه کس لمونځ ، لمونځ نه دئ يعني لمونځ يې نه صحيح کيږي.

دپورتني حديث څخه ثابتيږي ،چي الحمد لله ويل لازمي کار دئ بايد وويل سي اوس نو که پورته دواړه حديثونه په نظر کي ونيول سي انسان

[1]: بخاري، ج : ۳ ، ص : ۲۰۴ ورقم الحديث ۷۱۴

www.taleemulislam-radio.com/سرچينه : تعليم الاسلام راډيو

ته سوال پيدا کيږي ،چي په کوم حديث عمل وکړل سي؟ ايا په لومړی حديث عمل وکړل سي او که په دوهم حديث عمل وکړل سي؟ که په دوهم حديث عمل وکړ ل سي نو دا نه ده معلومه ،چي ددوهم حديث حکم يوازي منفرد او امام ته متوجه دئ مقتدی ځني استثناء دئ او که په لومړی حديث عمل وکړل سي هلته هم نه ده معلومه ،چي دقرئت څخه دالحمدلله پرته نور قرائت مراد دئ خو په هر صورت ناڅرګندتيا موجوده ده تعارض موجود دئ.

تاسو وليدل ،چي دقرآن او حديث څخه داحکامو په را ايستلو او چڼلو کي څومره مشکلات سته اوس نو کله ،چي موږ دقرآن او حديث څخه احکام راباسو او دپورته په ډول ټکرونه او تعارضونه مخته راسي په داسي حال کي نو موږ دوې لاري لرو لومړی داچي موږ په خپل فکراو بصيرت باندي يو ډول فيصله وکړو يعني داچي دتعارض په وخت کي موږ وګورو ،چي کوم لوری زموږ په آند باندي غوره او ښه وبلل سو پرهغه لوري باندي پرېکړه وکړو ، دوهم داچي موږ وګورو ،چي زموږ پخوانيو سترو اومخوروعلماوو دداسي ټکر ځايونو څخه کوم مطلب اخيستی دئ، ښکاره خبره ده ،چي زموږ په پخواني ستر او مخور علماء خامخا تر موږ زيات پوهېدل ، خامخا ددغسي ځايونو په مطلب تر موږ ښه پوهېدل او داسي نظر يې ځني اخيستلای سوای ،چي غالبا حق به وای ، همدا ډول کوم علماء ،چي دلومړی پېړی علماء وه دهغو بصيرت په قرآن او حديث کي زيات و، نوکه پر حقيقت باندي پرېکړه وسي ،دعدل او انصاف څخه کاروا خيستل سي ،نو داخبره يقيني ده ،چي په پورته دوو لارو کي لومړی لاره سخته خطرناکه ده او دوهمه لاره داحتياط لاره ده.

سرچينه : تعليم الاسلام راډيو/www.taleemulislam-radio.com

بله خبره دا هم ده ،چي موږ نه داچي دتواضع او عاجزۍ له امله داخبره کووبلکي يقيني خبره ده ځوک ېښځي ځني منکر کېدای نه سي ،چي موږ په علم ، پوهه ، ديانت ، تقوا ، فهم ، ذکاوت، دين ، پرهېزګارۍ او داسي نور کي دپخوانيو مخورو علماوو په پرتله ،چي په لومړيو پېړيو کي تېر سوي دي ـ ېښځي خالي لاس يو بلکي په هر اعتبار سره دهغو په پرتله هيڅ په لاس کي نه لرو ، آن تردې ،چي زموږ او دهغو ترمنځ ېښځي تناسب نه سي کېدای ځکه هغه علماء په لومړيو پېړيو کي تېرسوي دي په داسي پېړيو کي تېر سوي دي ،چي دقرآنکريم دنزول وخت ته نژدې وه نو ځکه په قرآن باندي ددوی پوهاوی اسانه وه او بالعکس موږ درسالت دوخت ځخه خورا ډېر ليري يو ، دومره ليري يو ،چي دقرآن دنزول چاپېريال ، دهغې زمانې دژوند کولو طريقه او دخبرو کولو بڼه په صحيح ډول تصور کول او په کټ مټ ډول تصور کول ډېر ګران کار دئ ، صحيح پوهاوی خو لا ايسته پرېږده ، دپورته خبرو په نظر کي نيولو سره که يو کس دقرآن په هغه مسئلو کي ،چي سختي پېچلي وي او يا په خپل منځ کي تعارض سره ولري نو ددې پر ځای ،چي پر خپل فهم اونظر باندي اعتماد وکړي دپخوانيو اومخورو علماوو پر لاره باندي ولاړ سي هغو ،چي ددغه مسئلو اړونده ځه نظر ورکړی وي نو دغه دخپل نظر پرځای باندي دهغو لاره تعقيب کړي همدې ته تقليد وايي او موږ ويلای سو ،چي فلاني کس دفلاني عالم تقليد وکړ، همدا دتقليد حقيقت دئ.

که ،چيري ما تاسو ته هغه ځه رسولي وي ،چي زما په زړه کي و او تاسومي په پوه کړی ياست نو تاسو به پوه سوی ياست ،چي ديوه مجتهد تقليد ته هغه وخت احتياج پيدا کېږي ،چي دقرآن او حديث ځخه په يوه مسئله را ايستلو کي ځه اشکال او ګران والی پروت وي په حکم

پوهېدل يې ګران وي ، دغه اشکال يا خو دقرآن او حديث په لفظ کې پروت وي ،چې لفظ څو معناوي لري هر کس ته نه معلومېږي ،چې ددې لفظ څخه کومه معنا مراد ده اويا داچې ديادې مسئلې دحکم په دلايلو کې تعارض او ټکر پروت وي.

دقرآن او حديث کوم احکام ،چې قطعي دي يعني يقيني دي ، څه اشکال ، ناڅرګندتيا ، ګرانوالی او تعارض پکښې نه وي په داسې مسئلو کې دهيڅ مجتهد ياعالم تقليد ته اړتيا نسته لکه ،چې مشهور حنفی عالم علامه عبدالغني نابلسي رحمه الله فرمايلي دي:

فالامر المتفق عليه المعلوم من الدين بالضروره لايحتاج الي التقليد فيه لاحد الاربعة كفرضية الصلوة والصوم والزكاة والحج والسرقة والغصب واما اشبه ذالک والامر المختلف فيه هو الذي يحتاج الي التقليد فيه.(۱)

ژباړه : ددين هغه مسئلې ،چې دټولو پر اتفاق دئ لکه دلمانځه ، روژې ، زکاة او حج فرضوالی ، يا دغلا ، غصب او داسې نور حراموالی په داسې مسئلو کې دڅلورګونو مذهبونو تقليد ته هيڅ اړتيا نه سته ، هغه مسئلې ،چې اختلاف پکښې وي په هغو کې تقليد ته اړتيا سته.

علامه خطيب بغدادي رحمه الله فرمايي:

واماالاحكام الشرعية فضربان : احدهما يعلم ضرورة من دين رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم كالصلوة الخمس والزكاة وصوم شهر رمضان والحج وتحريم الزنا شرب الخمر وما اشبه ذالک فهذا لايجوز تقليد فيه لان الناس كلهم يشتركون في ادراكه والعلم به فلامعنى للتقليد فيه وضرب آخر لايعلم الابالنظر والاستدلال كفروع العبادات والمعاملات والفروج والمناكحات وغير ذالک من الاحكام فهذا يسوغ في التقليد بدليل قوله تعالي: ﴿فاسئلوا اهل الذكر ان كنتم لاتعلمون﴾ ولانا لم منعنا التقليد في هذه المسائل التي هي من فروع الدين لاحتاج كل

[1]: خلاصة التحقيق في حكم التقليد والتلفيق ، ص : ۴ ط : المكتبة اليشيق استنبول.

www.taleemulislam-radio.com/ سرچينه : تعليم الاسلام راډيو

احد ان يتعلم ذالک وفي ايجاب ذالک قطع عن المعايش وهلاک الحرث والماشية فوجب ان يسقط.(۱)

ژباړه : شرعي احکام دوه ډوله دي: يو يې هغه دئ ،چي څرنګوالی يې په دين کي ښکاره وي لکه پنځه ګوني لمونځونه ، روژه نيول ، حج کول ، دزنا او دشرابو حراموالی او داسي نور په داسي احکامو کي تقليد کول نه دئ جايز ځکه ټول خلک ددغه شيانو په پوهاوي او علم کي سره شريک دي په داسي شيانو تقليدکول بې معنا کار دئ. دوهم ډول يې هغه مسئلې دي ،چي دنظر او استدلال پرته نه معلومېږي لکه دعباداتو ، معاملاتو ، نکاح او داسي نورو فرعي مسئلې په داسي مسئلو کي تقليد کول جايز دئ ځکه الله جَلَّ جَلَالُهُ فرمايي: که تاسو نه پوهېدلاست نو دعلماوو څخه پوښتنه وکړئ ، په داسي ګرانو مسئلو کي موږ تقليد نه منعه کوو ځکه که تقليد منعه کړو نو پر هر سړي باندي به لازمه سي ،چي نوموړي مسئلې په څېړنيز ډول زده کړي او که دا کار پر هر چا باندي واجب وګرځول سي دژوندانه ټولي چاري به ودرېږي ، ژوند کول به ګران سي ، فصلونه او حيوانان به لمنځه ولاړ سي، همدا وجه ده ،چي پر هر چا باندي پورتنی وجوب نسته.

حکيم الامت مولانا اشرف علي تهانوي رَحِمَهُ اللهُ فرمايي:

مسئلې درې ډوله دي : يو ډول هغه مسئلې دي ،چي نصوص په هغو کي متعارض وي، دوهم هغه ډول مسئلې دي ،چي په هغوکي نصوص متعارض نه وي مګر دزياتو معناوو او وجوهاتو احتمال لري، دريم هغه مسئلې دي ،چي نه نصوص يکښي متعارض وي او نه زياتي معناوي

---

[۱] الفقيه والمتفقه، للخطيب البغدادي رَحِمَهُ اللهُ ج : ۲ ص : ٦٧و ٦٨ ط : دارالافتاء سعوديه رياض ، سنه ۱۳۸۹ هـ ق

www.taleemulislam-radio.com/سرچينه: تعليم الاسلام راډيو

او احتمالات لري. په لومړی قسم کي ،چي تعارض موجود وي مجتهدته داجتهاد اړتیا ده او مقلد ته دتقلید اړتیا ده، دوهم قسم ته ظني الدلالت ویل کېږي داچي په دوی کي دیوه احتمال تعین کېږي نو بیا هم اجتهاد او تقلید ته اړتیا سته او دریم قسم ته قطعي دلایل ویل کېږي په دغه قسم کي نه اجتهاد جایز دئ او نه تقلید جایز دئ.(۱)

دپورتنیو خبرو په نظر کي نیولو سره داخبره معلومیږي ،چي دیوه امام دتقلید ځخه مطلب دا نه دئ ،چي نوموړی امام خپله داسي ځوک دئ ،چي وجوبا دي يې تقلید وسي او یادي واجب الاطاعت ورته وویل سي او اتباع دي يې وسي او یا دي نوموړي امام دشریعت جوړونکی ، شارع او ددین د قانون جوړونکی وبلل سي ، په هره خبره کي دي دده پیروي واجب وګڼل سي بلکي ددې مطلب دادئ ،چي اصلا پیروي دقرآن او حدیث ده داچي په پیچلو مسائلو کي په قرآن او حدیث باندي پوهاوی ګران کار دئ او دغه امام ددغه پیچلو مسائلو حل او دقرآن او حدیث صحیح تعبیر په خپل ژور فکر باندي کړی دئ نو ددغه امام پر تعبیر باندي او دمسئلو پر حل باندي اعتماد وکړل سي همدا لامل دئ ،چي په ځرګندو او یقیني مسئلو کي تقلید نه دئ لازم، ځکه په هغه ځای کي دالله جل جلاله او درسول الله صلی الله علیه وآله وسلم داطاعت کولو مقصد دتقلید پرته په اسانۍ سره لاسته راوړل کېدای سي.

لکه مخکي ،چي مو وویل ،چي کله دامام تقلید وکړل سي نو امام ته یوازي شارح ویل کېږي او بالذات واجب الاتباع نه دئ همدا داخبره

(۱): الاقتصاد في التقلید والاجتهاد ص : ۳۴ ط : دهلي ،ددیارلسمي شبهي په جواب کي.

www.taleemulislam-radio.com/سرچینه: تعلیم الاسلام راډیو

خپله دتقليد په تعريف کي داخله ده ځکه علامه ابن الهمام رحمه الله او علامه ابن نجيم رحمه الله دتقليد دتعريف په هکله داسي فرمايي:

التقليد العمل بقول من ليس قوله احدى الحجج بلاحجة منها(۱)

ژباړه : تقليد دې ته ويل کېږي ،چي دکوم چا قول دشريعت ماخذ نه وي ، دهغه پر خبره (قول) ددليل دغوښتلو پرته عمل وکړل سي.

دپورته تعريف څخه په ښکاره معلوميږي ،چي مقلد دخپل امام قول شرعي ماخذ نه ګڼي ځکه شرعي ماخذ يوازي قرآن او حديث ، دقرآن او حديث په رڼا کي اجماع او قياس دي، مقلد ځکه دامام پر خبره باندي اعتماد لري ،چي امام دقرآن او حديث په پوهاوي کي پوره لاس رسی او بصيرت لري ، مقلد وايي کوم مطلب ،چي امام دقران او حديث څخه اخستی دئ هغه زما لپاره داعتماد وړ دئ، دپورته خبرو په نظر کي نيولو سره تاسو ښه په عدل او انصاف سره پريکړه وکړئ ،چي په دا ډول تقليد کي ،چي لوړيې بيان سته څه دګناه او يا دشرک خبره سته؟ که يو ثوک خپل امام شارع بولي او خپله امام ددين قانون جوړونکی او يا امام بالذات واجب الاطاعت بولي نو دا خوښکاره خبره ده ،چي دغه کار ته شرک ويل کېږي، او که ثوک خپل امام شارع نه بلکي ددين دقانون شارح وبولي ، ترخپل ځان دهغه ذکاوت او فهم ښه وبولي ، دخپل نظر په پرتله دهغه نظر ښه وبولي اوهغه امام ،چي کوم تعبيرات کړي دي تر خپل تعبير دهغه پر تعبير باندي اعتماد وکړي په ځانګړې توګه په اوس وخت کي ،چي علمي خلا خورا زياته ده ، داسي کار کول

---

[1]: تيسير الحرير لامير بادشاه البخاري ج : ۴ ص : ۲۴۶، ط : مصر ، نېټه : ۱۳۵۱ هـق وفتح الغفار شرح المنار لابن نجيم ،ج : ۲ ، ص :۳۷ ، ط: مصر ، نېټه : ۱۳۵۵ هـ ق

www.taleemulislam-radio.com/سرچينه: تعليم الاسلام راډيو

نه يوازي ،چي لازمي دئ بلكي ددې كار څخه تېښته او ځان خلاصول ناممكن دي ، ددې مثال دپاكستان قانون وبولئ ،چي نن په ټوله پاكستان كي پلی ، دغه قانون ،چي كله مدون اوترتيب سو نو په كتابي بڼه په هيواد كي خپور سو په دغه قانون باندي په پاكستان كي په ميلنونو انسانان عمل كوي ، ستاسوپه آند دغه خلک نو ټوله قانون ګوري بيا عمل په كوي؟ حال داچي دهيواد بې سواده خلک څه ،چي ډېر تعليم يافته خلک هم ددې غوښتنه نه كوي ،چي موږ قانون په كتاب كي وګورو بيا عمل په وكړو بلكي دلوړو پوهانو لپاره هم ،چي كله په دغه قانون كي څه ناڅرګندتيا تر سترګو سي نو ديوه وكيل څخه پوښتنه كوي او دهغه وكيل پر خبره باندي اعتماد كوي ، تاسو فكر وكړئ څوک ،چي سالم فكر ولري هغه به داخبره ومني ،چي وكيل دقانون جوړونكی دئ؟ اويا عامو خلكو دوكيل خبره منلې ده دا نو دا معنا ،چي وكيل په قانون كي پوره اختيار لري؟؟؟ تغير او تبديل وركولای سي؟ بلكي يوازي وكيل دقانون معبر دئ عام خلک دده پر تعبير باندي اعتماد كوي. په دغه ډول دقران او حديث معامله هم ده كله ،چي په قرآن او حديث كي څه ګران ځای راسي نو عام خلک نه په پوهيږي نو خلک دمجتهدينو لوري ته رجوع كوي څو هغه يې ورته تفسير او تشريح كړي ، عام خلک ددوی پر دغه تفسير او تشريح باندي اعتمادوكړي همدې خبري ته تقليد وايي همدا وجه ده ،چي موږ پر عامو خلكوباندي دا الزام نه سو لګولای ،چي دوی دي دقرآن او سنت پرځای دمجتهدينو امامانو اتباع وكړي.

www.taleemulislam-radio.com/سرچينه: تعليم الاسلام راډيو

دتقليد دوه صورتونه

تقليد دوه ډوله دئ لومړی داچي مقلد دځان دتقليد لپاره يو خاص مجتهد ونه ټاکي بلکي په يوه مسئله کي ديوه امام تابعداري وکړي او په بله مسئله کي دبل امام تابعداري وکړي دغسي تقليد ته مطلق تقليد او يا عام تقليد وايي.

دوهم ډول تقليد هغه تقليد دئ ،چي يو کس يو خاص امام وټاکي په ټولو مسئلو کي دهمدغه امام تابعداري کوي ، دغه تقليد ته شخصي تقليد وايي.

دتقليد ددواړو ډولونو حقيقت دادئ ،چي يو کس په خپل نظر ، فکر او فهم سره دقرآن او حديث څخه دمسائلو استنباط نه سي کولای او په مجتهدينو کي ديو کس پر بصيرت ، پوهه او فهم باندي اعتماد ولري ، ددغه مجتهد پر تشريحاتو باندي ،چي دقران او حديث لپاره يې کړي دي پر هغه اعتماد ولري ، کوم مسائل ،چي نوموړي مجتهد دقرآن او حديث څخه استنباط کړي وي پر هغه باندي اعتماد ولري بيا عمل په وکړي . داسي تقليد کول نه يوازي ،چي جايز دئ بلکي پر واجب والي باندي يې په قرآن او حديث کي ګڼ شمېر دلايل شتون لري.

❁❁❁

www.taleemulislam-radio.com/سرچينه: تعليم الاسلام راډيو

دتقلید ثبوت په قرآن سره

کوم تقلید ،چې پورته بیان سو اصولي لاربنووني یې خپله په قرآن کي سته ځکه الله جل جلاله فرمایي:

لومړی آیت : يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ أَطِيعُواْ ٱللَّهَ وَأَطِيعُواْ ٱلرَّسُولَ وَأُوْلِي ٱلۡأَمۡرِ مِنكُمۡۖ (۱)

ژباړه : اې ایمان لرونکو ! دالله جل جلاله او درسول الله صلی الله علیه وسلم پیروي وکړئ او د (اولي الامر) اطاعت او پیروي وکړئ.

په پورته آیت کي ،چې د (اولي الامر) لفظ ذکر سوی دئ ځینو علماوو یې په تفسیر کي لیکلي دي ،چې مراد ځني دمسلمانانو حاکمان او واکمنان دي او ځینو بیا ویلي دي ،چې د (اولي الامر) څخه مراد دفقه علماء او پوهان دي یعني داچي دفقه دعلماوو اطاعت دي وکړل سي ، داچي د (اولي الامر) څخه مراد علماء سي دا تفسیر حضرت جابر بن عبدالله رضي الله عنه ، حضرت عبدالله بن عباس رضي الله عنه ، حضرت مجاهد رحمه الله ، حضرت عطاء بن ابي رباح رحمه الله ، حضرت عطاء بن السائب رحمه الله ، حضرت حسن بصري رحمه الله ، حضرت ابوالعالیة رحمه الله او داسي نورو علماوو خوښ کړی دئ.(۲)

بله خبره لاداده ،چې دپورتنیو علماوو تفسیر امام رازي رحمه الله خورا په ډېرو دلایلو تائید کړی دئ او همدا تفسیر ته یې ترجیح ورکړې ده او

[1]: سورة نساء الایة ٥٩

[2]: دحضرت عبدالله بن عباس تفسیر دمعاویه بن صالح او علي بن طلحة له طریقه روایت سوی دئ ، ابن جریر ج : ٥ ص : ۸۸، الاتقان ، نوع ۸۰

سرچینه : تعلیم الاسلام راډیو/www.taleemulislam-radio.com

بيا يې ليکلي دي ،چې د (اولي الامر) دلفظ څخه علماء مرادول اولي او غوره کار دئ.(۱)

ابوبکر جصاص رحمه الله بيا دپورتنيو دوو تفسيرونو په اړه وايي : دواړه تفسيرونه درست دي او په خپل منځ کي کوم تعارض هم نه لري ځکه ،چې دمسلمانانو دواکمنانو اطاعت دي په سياسي چارو کي او دعلماوو اطاعت دي په مذهبي چارو کي وکړل سي.(۲)

علامه ابن القيم رحمه الله فرمايي: دآمرانو او واکمنانواطاعت هم په حقيقت کي دعالمانو اطاعت او پيروي ده ځکه آمران هم په خپل حکومت او دولتي چارو کي دعالمانو پابند دي څه ډول ،چې اسلامي لاربنووني عالمان و واکمنانو ته ښيي په هغه ډول به واکمنان عمل کوي لنډه دا چې دواکمنانو اطاعت دعالمانو اطاعت دئ.

علامه ابن القيم رحمه الله فرمايي:

فطاعة الامرآء تبع لطاعة العلماء.(۳)

ژباړه : دواکمنانو پيروي دعالمانو دپيروۍ تابع ده.

په هر صورت که دپورته آيت تفسير په نظر کي ونيول سي نو مسلمانانو ته لارښوونه کوي ،چې دالله جل جلاله او درسول الله صلی الله علیه وسلم اطاعت وکړئ ، دهغه عالمانو اطاعت وکړئ ،چې دالله جل جلاله او درسول الله صلی الله علیه وسلم دويناوو شرحه تاسو ته کوي په کومو ويناوو ،چې تاسو نه پوهېږئ هغه تاسو ته درښيي. دغه اطاعت ،چې په ايت کي ذکر سو او لازم وګڼل سو همدا اطاعت دتقليد اصطلاحي نوم دئ.

۱: تفسير کبير ج : ۳ ص : ۳۳۴.

۲: احکام القران للجصاص ج : ۲ ص ۲۵۶ باب في طاعة اولي الامر.

۳: اعلام الموقعين لابن القيم ، ج : ۱ ص : ۷

www.taleemulislam-radio.com/سرچينه : تعليم الاسلام راډيو

دپورتني آیت پسې الله جل جلاله فرمايي:

فَإِن تَنَٰزَعۡتُمۡ فِي شَيۡءٖ فَرُدُّوهُ إِلَى ٱللَّهِ وَٱلرَّسُولِ إِن كُنتُمۡ تُؤۡمِنُونَ بِٱللَّهِ وَٱلۡيَوۡمِ ٱلۡأٓخِرِۚ ....(۱)

ژباړه : كه ستاسو په منځ كي دكومي مسئلې اړونده اختلاف پېښ سي نو تاسو الله جل جلاله او دالله جل جلاله رسول ﷺ ته رجوع وکړئ كه تاسو پر الله جل جلاله او دقيامت پر ورځ باندي ايمان لرئ.

داچي پورتني آيت ،چي داولي برخي په تعقيب راغلی دئ ـ وكتل سي نو داسي بريښي لكه داچي دهغه تفسير مستقله جمله وي ،چي مجتهدينو ته خطاب سوی دئ.

ابوبكر جصاص رحمه الله پر دې خبره اسرار كوي ،چي داولي الامر څخه علماء مراد او دخپلي خبري دتائيد لپاره ليکي:

وقوله تعالي عقيب ذالک فَإِن تَنَٰزَعۡتُمۡ فِي شَيۡءٖ فَرُدُّوهُ إِلَى ٱللَّهِ وَٱلرَّسُولِ يدل علي ان اولي الامر هم الفقهاء لانه امر سائر الناس بطاعتهمثم قال فان تنازعتم الخ فامراولي الامر برد المتنازع فيه الي كتاب الله وسنة نبيه ﷺ اذا كانت العامة ومن ليس من اهل العلم ليست هذه منزلتهم لانهم لايعرفون كيفية الردالي كتاب الله والسنة ووجوه دلائلها علي احكام الحوادث فثبت انه خطاب للعلماء.(۲)

ژباړه : لكه ،چي الله جل جلاله دايت په لومړی كي برخه داولي الامر داطاعت امر وكړ، دستي يې ورپسې وويل ،چي كه ستاسو ته په كومه مسئله كي اختلاف پيدا سو نو الله جل جلاله او رسول الله ﷺ لوري ته رجوع وكړئ ، ددغه خبري څخه ښكاره معلوميږي ،چي داولي الامر څخه مراد فقهاء

۱: سورة نساء الاية ۵۹

۲: احكام القران ج : ۲ ص : ۲۵۷

سرچينه: تعليم الاسلام راډيو/www.taleemulislam-radio.com

دي ځکه الله جل جلاله ټولو خلکو ته امر وکړ ،چي تاسو دفقهاوو اطاعت وکړئ او بیا یې فقهاوو ته وفرمایل ،چي که ستاسو په کومه مسئله کي اختلاف پیښ سي نو قرآن او حدیث ته رجوع وکړئ ، داحکم یوازي فقهاوو ته دئ ځکه عام او بې علمه خلک ددې مقام څخه برخمن نه دي ځکه هغوته دا نه معلومیږي ،چي دقرآن اوحدیث څخه دي کومي مسئلې ثابتي سي او څنګه دي ثابتي سي، همدا ډول عامو خلکو ته نه معلومیږي ،چي نوي مسئلې څنګه استنباط سي ، نه داستنباط علم ورسره سته او نه یې دلایل ورته معلومیږي ،چي مسئلې دي یې په مټ استنباط کړي نو بالاخره داخبره ثابته سوه ،چي دا خطاب یوازي علماوو ته دئ.

مشهور اهل حدیث علامه نواب صدیق حسن خان صاحب رحمه الله هم په خپل تفسیر فتح البیان کي په دې خبره اعتراف کړی ،چي د (فان تنازعتم) خطاب مجتهدینو ته دئ ځکه دی فرمایي:

والظاهر انه خطاب مستقل مستانف موجه للمجتهدين.([1])

ژباړه :ښکاره خبره داده ،چي دایو مستقل خطاب دئ او مجتهدینو ته متوجه دئ.

دپورته ټولو خبرو څخه داخبره څرګندیږي ،چي کوم خلک ،چي داجتهاد وړتیا نه لري هغو ته اجازه نسته ،چي په اختلافي مسائلو کي دي مستقیما قرآن او حدیث ته رجوع وکړي او بیا دي په خپله رایه او نظر باندي پریکړه وکړي بلکي لومړی وهغه خلکو ته خطاب دئ ،چي مستقیما دقرآن او حدیث څخه دمسئلو استنباط نه سي کولای، په

---

[1]: تفسیر فتح البیان ج : ۲ ص : ۳۰۸ ، ط : مطبعة العاصمة قاهره.

سرچینه: تعلیم الاسلام راډیو/www.taleemulislam-radio.com

خطاب كي داخبره پر دوی باندي لازمه كړل سوې ده ،چي دوی به دالله جل جلاله او رسول الله صلی الله علیه وسلم اطاعت كوي داطاعت طريقه داده ،چي دوی به اولي الامر يعني دعالمانو څخه دمسئلو پوښتني كوي او بيا به عمل په كوي ، ددغه آيت په دوهمه جمله كي بيا وعالمانو يعني مجتهدينو ته خطاب دئ او الله جل جلاله ورته فرمايلي دي ،چي كه تاسوته په كومه مسئله كي اختلاف پيدا سو نو قرآن او حديث ته رجوع وكړئ او دخپل فهم ، بصيرت او فكر په كار اچولو سره دقرآن او حديث څخه مسئلې استنباط كړئ خلاصه دا ،چي دپورتني آيت په لومړۍ جمله كي مقلدينو ته دتقليد كولو امر سوی دئ او په دوهمه جمله كي يې مجتهدينو ته داجتهاد حكم سوی دئ.

دوهم آيت:

الله جل جلاله فرمايي:

وَإِذَا جَآءَهُمۡ أَمۡرٌ مِّنَ ٱلۡأَمۡنِ أَوِ ٱلۡخَوۡفِ أَذَاعُواْ بِهِۦۖ وَلَوۡ رَدُّوهُ إِلَى ٱلرَّسُولِ وَإِلَىٰٓ أُوْلِي ٱلۡأَمۡرِ مِنۡهُمۡ لَعَلِمَهُ ٱلَّذِينَ يَسۡتَنۢبِطُونَهُۥ مِنۡهُمۡۗ .....(۱)

ژباړه : كله ،چي دامن او ويري اړوند كوم كار پېښ سي نو دوی يې نشر كړي (كه دوی تر نشر وړاندي دغه خبره) رسول الله صلی الله علیه وسلم ته راجع كړې وای او خپل اولي الامر ته يې راجع كړې وای نو په دوی كي ،چي كوم خلك استنباط كولای سي هغوی به حقيقت حال ډېر ښه معلوم كړی وای.

[1]: نساء ، اية ۸۳

www.taleemulislam-radio.com/سرچينه : تعليم الاسلام راډيو

دپورتني آيت شانزول داسي و ،چي درسول اللهﷺ په زمانه کي ،چي به کله څه دويري او يا دامن خبره پېښه سوه نو ددغه زمانې منافقينو به دغه خبره پر څو بڼې باندي واړول څو په ښارونو کي دويري فضا خپره کړي ، دمنافقانو ددغه کار تر اغېز به ځيني ساده مسلمانان لاندي راغلل او دوی به هم داخبري کولې څو الله جل جلاله آيت کريمه نازل کړ، او دوی يې ددغه کار څخه منعه کړه اولارښوونه يې ورته وکړه ،چي کله تاسو ته کومه دامن او ويري خبره ورسيږي نو ددې پرځای ،چي تاسو پرخپل سرباندي عمل کوئ لومړی داخبره اولي الامر ته ورسوئ په هغو کي ،چي کوم خلک دتحقيق او استنباط څښتنان دي هغه به دخبري اساس معلوم کړي ،تاسو ته به يې بيان کړي بيا به تاسو په اصلي خبره خبر سئ ، خلاصه داچي دپورتنی آيت څخه معلوميږي ،چي دمسلمان کار دا نه دئ ،چي هره خبره يې تر غوږه ورسېده بايد دستي په خپل فکر عمل په وکړي بايد لومړی داخبره پوهانو ته ورسوي هغو ،چي کوم نظر ورکړ، په هغه باندي بيا عمل وکړي.

پورتنی آيت که څه هم په يوه خاصه موضوع کي نازل سوی دئ مګر دتفسير او اصول فقه دا منل سوې قاعده ده ،چي کله دمسائلو او احکامو استنباط دقرآن څخه کېږي نو که څه هم شان نزول يې خاص وي پاملرنه ورته پکار نه ده دقرآن دالفاظو عموميت ته پاملرنه پکار ده او دالفاظو عموميت ته اعتبار ورکول کېږي ، ددغه قاعدې په نظر کي نيولو سره دپورتني آيت څخه موږ ته داسي لارښوونه کېږي ،چي کوم خلک ،چي دبصيرت او ذکاوت والا نه دي هغو ته ،چي کومه خبره ورسيږي هغوی حق نه لري ،چي په خپل سر باندي او په خپل فکر سره پرېکړه وکړي بايددوی هغه کسانو ته رجوع وکړي ،چي هغوی داستنباط اهليت او وړتيا ولري کله ،چي هغوی دخپل بصيرت او پوهي

سرچينه : تعليم الاسلام راډيو/www.taleemulislam-radio.com

په رڼا کي کوم حکم وکړ، عام خلک دي بیا په هغه سره عمل وکړي . همدغه کار ته تقلید ویل کېږي.

امام رازي رحمه الله دپورتني آیت لاندي لیکي:

فثبت ان الاستنباط حجة والقیاس اما استنباط او داخل فیه فوجب ان یکون حجة اذا ثبت هذا فنقول : الایة دالة علي امور احدها ان في احکام الحوادث مالایعرف بالنص بل بالاستنباط وثانیها ان الاستنباط حجة وثالثها ان الامي یجب علیه تقلید العلماءفي احکام الحوادث.([1])

ژباړه : نو داخبره ثابته سوه ،چي استنباط حجت دئ او قیاس یا خو خپل استنباط دئ اویا په دې کي داخل دئ په هر صورت قیاس هم حجت دئ کله ،چي داخبره ثابته سوه نو موږ وایو : پورتنی آیت پر څو خبرو باندي دلالت کوي : لومړی داچي په نوو پیدا سوو مسائلو کي ځیني داسي مسئلې سته ،چي دنص څخه په څرګند ډول نه معلومیږي بلکي په استنباط معلومیږي، دوهمه خبره دا معلومه سوه ،چي استنباط حجت دئ ، دریمه خبره دا معلومه سوه ،چي پر امي باندي لازمه ده ،چي په نوو پیدا سوو مسائلو کي دعلماوو تقلید وکړي.

ځینو علماوو پر پورتنی خبر باندي اعتراض کړی دئ ،چي په آیت کریمه کي خو دجنګ بیان سوی دئ دامن حالات به څنګه دجنګ پر حالاتو باندي قیاس کړل سي؟([2])

دپورتني اعتراض جواب خو موږ لومړی ویلی و ،چي قانون داسي دئ ،چي دآیت عامو الفاظو ته اعتبار ورکول کېږي او دشانزول خاصو

---

[1]: تفسیر کبیر ج : ۳ ص : ۲۷۲

[2]: تحریک ازادي فکر مجله ،ص : ۳۱ دمولانا محمد اسماعیل سلفي دلوري څخه

سرچینه : تعلیم الاسلام راډیو/www.taleemulislam-radio.com

حالاتو ته اعتبار نه ورکول کېږي دهمدې خبري په تائيد امام رازي رحمه الله ليکي:

ان قوله (واذا جاءهم امر من الامن او الخوف) عام في كل ما يتعلق بالحروب وفيما يتعلق بسائر الوقائع الشرعية لان الامن والخوف حاصل في كل ما يتعلق بباب التكليف فثبت انه ليس في الايت ما يوجب تخصيصها بامر الحروب.([1])

ژباړه : دالله جل جلاله دا وينا ،چي کله دامن اوويري خبره پېښه سي ـ دالله جل جلاله دغه حکم عام دئ په جنګي اونورو ټولو شرعي چارو پوري اړه لري ځکه امن او وېره داسي څه دي ،چي دتکليف په هر ډګر پوري اړه لري بالاخره داخبره ثابتيږي ،چي په آيت کي ،چي کوم امر سوی دئ يوازي په جنګي چارو پوري اړه نه لري.

همدا ډول امام ابوبکرحصاص رحمه الله هم دپورتني اعتراض جواب په همدغه ډول کړی دئ او ورسره تر څنګ يې دځينو نورو شبهاتو ليري والی هم کړی دئ ، همدا لامل دئ ،چي داهل حديثو مشهور عالم نواب صديق حسن خان پورتني آيت دقياس دجواز لپاره دليل بللی دئ ځکه نوموړی عالم په خپل تفسير کي داسي ليکي:

في الاية اشارة الي جواز القياس وان من العلم ما يدرک بالاستنباط.([2])

ژباړه : په پورتني آيت کي دقياس جواز ته اشاره ده ځکه ځيني پوهه په استنباط سره درک کېدا ی سي.

که پورتنی آيت يوازي دامن او ويري دزمانې پوري خاص سي او ددغه زمانې پرته بل شي په ثابت نه سي نو دپورتني آيت څخه به څنګه قياس ثابت سي.

---

[1]: تفسير کبير ج : ۳ ص : ۲۷۳

[2]: تفسير فتح البيان ج : ۲ ص : ۳۳ ، دنواب صديق خان تفسير.

سرچينه: تعليم الاسلام راډيو/www.taleemulislam-radio.com

دریم آیت:

الله جل جلاله فرمايي:

فَلَوْلَا نَفَرَ مِن كُلِّ فِرْقَةٍ مِّنْهُمْ طَآئِفَةٌ لِّيَتَفَقَّهُوا فِي ٱلدِّينِ وَلِيُنذِرُوا قَوْمَهُمْ إِذَا رَجَعُوٓا إِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ ﴿١٢٢﴾ (١)

ژباړه : ولي ددوی څخه يوه ډله دهري ډلي څخه نه وزي څو په دين کي پوهه لاسته راوړي تر بېرته راتګ وروسته خپل قوم وويروي ښايي خپل قوم به دا الله جل جلاله دنافرمانۍ څخه وساتي.

په پورته آيت کريمه کي پر دې خبره باندي ټينګار سوی دئ ،چي ټول مسلمانان دي په جهاد او نورو کارونوکي بوخت نه پاتيږي بلکي يوه ډله دي دا الله جل جلاله په دين باندي دپوهاوي لپاره ځانونه وقف کړي څو خلکو ته دا الله جل جلاله ددين احکام ورسوي هغو خلکو ته ،چي ځانونه يې ددين په نورو ځانګو بوخت کړي دي او ددين دا حکامو دزده کړي لپاره يې وخت نه دئ پيدا کړی، همدا لامل دئ ،چي پورتنی آيت پر هغو کسانو باندي ،چي علم يې زده کړی دئ دا خبره لازمه کړې ده ،چي دوی به خلکو ته دا الله جل جلاله ددين احکام ورزده کوي او پر هغو کسانو باندي ،چي په نورو ځانګو بوخت دي دا خبره يې لازمه کړې ده ،چي دهمدغه کسانو څخه به زده کړه کوي او عمل به په کوي څو په دې لاره سره دا الله جل جلاله دنافرمانۍ څخه ځانونه وژغوري. امام ابوبکر جصاص رحمه الله پر همدې خبره باندي دتبصرې په بڼه ليکي:

فاوجب الحذر بانذارهم والزم المنذرين قبول قولهم.(١)

---

[1]: سورة توبة الاية ١٢٣

سرچينه : تعليم الاسلام راډيو/www.taleemulislam-radio.com

پر علماوو لازمه ده ،چي خلک دا الله جَلَّ جَلَالُهُ ښخه وېروي او پر خلکو باندي لازمه ده ،چي ددوی قول ومني.

يعني علماوو ،چي دا الله جَلَّ جَلَالُهُ ددين احکام يې زده کړی دي داخبره پر لازمه ده ،چي الهي احکام خلکو ته ورسوي او پر خلکوباندي ددوی اطاعت لازم دئ ،حاصل دا چي خلکو ته پکارده ،چي دا الله جَلَّ جَلَالُهُ دپورتني آيت حکم ومني دعلماوو خبري دي ومني او دا الله جَلَّ جَلَالُهُ دنافرمانۍ ښخه دي ځانونه خلاص کړي.

څلورم آيت:

الله جَلَّ جَلَالُهُ فرمايي:

فَسۡـَٔلُوٓاْ أَهۡلَ ٱلذِّكۡرِ إِن كُنتُمۡ لَا تَعۡلَمُونَ ﴿٤٣﴾ (۲)

ژباړه : که تاسو نه پوهېږئ نو دا هل ذکر ښخه پوښتنه وکړئ.

په پورتني آيت کي انسانانو ته اصولي لارښوونه سوې ده ،چي کوم کسان ،چي ديوه فن په اړه معلومات نه لري هغوی دي دعالمانو ښخه پوښتنه وکړي او بيا دي عمل په وکړي همدې کار ته تقليد ويل کېږي.

علامه الوسي رَحِمَهُ اللهُ ليکي:

واستدل بها ايضا علي وجوب المراجعة للعلماء فيما لايعلم وفي الاكليل: للجلال الدين السيوطي انه استدل بها علي جواز تقليد العامي في الفروع.(۳)

ژباړه :په پورتني آيت کي پردې خبره باندي هم دليل ويل کېدای سي ،چي په هغه خبرو کي ،چي چاته يې علم نه وي علماوو ته رجوع کول

[1]: احکام القران لجصاص ج : ۲ ص : ۲۶۲ باب طاعة الرسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

[2]: سورة النحل الاية ۴۳

[3]: روح المعاني ج : ۱۴ ص : ۱۴۸.

سرچینه: تعلیم الاسلام راډیو/www.taleemulislam-radio.com

واجب دي ، علامه سيوطي رحمه الله په اکليل نومي کتاب کي ليکي: په پورتني آيت کي پردې خبره باندي هم دليل دئ ،چي عامو خلکو ته په فروعي مسئلو کي تقليد کول جايز دئ.

که پورتنی آيت کريمه دتقليد لپاره ددليل په توګه وويل سي نو ځينو خلکو ته دا نيوکه ور پرزړه کېږي ،چي کله دمکې مشرکينو دحضرت محمد صلی الله علیه وسلم درسالت څخه منکر سوه او دا يې ويل ،چي موږ ته ولي درسالت په توګه يوه ملايکه نه راځي؟ الله جل جلاله دا آيت نازل کړ:

وَمَآ أَرۡسَلۡنَا مِن قَبۡلِكَ إِلَّا رِجَالٗا نُّوحِيٓ إِلَيۡهِمۡۚ فَسۡـَٔلُوٓاْ أَهۡلَ ٱلذِّكۡرِ إِن كُنتُمۡ لَا تَعۡلَمُونَ ﴿٤٣﴾ (۱)

ژباړه : موږ ترتا وړاندي نور خلک هم درسولانو په ډول لېږلي وه ، که تاسو نه پوهېږئ نو داهل ذکر څخه پوښتنه وکړئ.

په پورتني آيت کي ،چي(اهل ذکر) ياد سوي دي ،دځينو مفسرينو په آند داهل کتابو علماء ځيني مراد دي ، دځينو په آند هغه علماء ځيني مراد دي ،چي درسول الله صلی الله علیه وسلم په زمانه کي يې اسلام راوړی وو ، دځينو په آند اهل قرآن ځيني مراد دي.

مطلب دا چي دټولو مفسرينو پردې خبره باندي اتفاق دئ ،چي دپورتني آيت مطلب دادئ ،چي مخکني ټول انبياء عليهم السلام انسانان وه ملايکي نه وې له همدې دپورتني آيت دسباق ، سوق او سياق څخه هيڅ دتقليد او اجتهاد خبره نه معلوميږي؟

---

[1]: سورة النحل الاية ٤٣

سرچينه: تعليم الاسلام راډيو/www.taleemulislam-radio.com

دپورتنی سوال جواب دادئ : ،چي دآيت شريف څخه په دلالت النص باندي تقليد معلوميږي، او پر تقليد باندي دلالت کوي ، حاصل داچي داهل الذکر څخه ،چي هرڅوک مراد وي خو دوی ته درجوع حکم هغه چاته سوی دئ ،چي په هغو کي ذاتي ناپوهي نغښتې وي ، داخبره هغه وخت منل کېدای سي ،چي کله دا اصل ومنل سي ،چي هر پوه دي عالم ته رجوع کوي او دغه اصل دپورتني آيت څخه معلوميږي ،بالاخره پورتنی آيت دتقليد لپاره استدلال کېدای سي ، بله خبره داده ،چي مخکي موږ ويلي وه ،چي ټول فقهاء او مفسرين لاندي قاعده بيانوي:

العبرة لعموم اللفظ لا لخصوص المورد.

ژباړه : اعتبار عمومي الفاظو ته دئ خاص هغه مورد ته اعتبار نه ورکول کېږي په کوم کي ،چي آيت نازل سوی وي.

که څه هم پورتنی آيت دمکې دمشريکانو په جواب کي نازل سوی دئ خو دآيت الفاظ عام دي نو ځکه دآيت څخه دشک پرته دا اصول ثابتيږي ،چي هغه خلک ،چي علم نه لري هغه دي علماوو ته رجوع وکړي او پوښتنه دي ځني وکړي ، همدا خبره دتقليد مفهوم دئ ځکه خطيب بغدادي رحمه الله فرمايي:

اما من يسوغ له التقليد فهو العامي الذي لايعرف طريق الاحكام الشرعية فيجوز له ان يقلد عالما ويعمل بقوله قال الله تعالي فَسۡـَٔلُوٓاْ أَهۡلَ ٱلذِّكۡرِ إِن كُنتُمۡ لَا تَعۡلَمُونَ ﴿٤٣﴾ (۱)

ژباړه : داچي تقليد به چاته جايز وي (بايد وويل سي ،چي تقليد) دهغه عام سړي لپاره جايز دئ ،چي شرعي احکام نه پېژني داسي سړي ته جايز

[1]: الفقه والمتفقه للخطيب البغدادي رحمه الله ج : ۲ ص : ٦٧ ط : دارالافتاء سعودية رياض.

www.taleemulislam-radio.com/سرچينه: تعليم الاسلام راډيو

دئ ،چي ديوه عالم تقليد وکړي او په خبره يې عمل وکړي ځکه الله جل جلاله فرمايي: که تاسو نه پوهېږئ نو د اهل ذکر څخه پوښتنه وکړئ.
تر دې خبري وروسته علامه خطيب بغدادي رحمه الله په خپل سند سره د حضرت عمرو بن قيس رحمه الله قول رانقل کړی دئ ،چي د اهل ذکر څخه مراد علماء دي.

دتقليد ثبوت په حديث سره

لکه د قرآن د آياتونو څخه ،چي دتقليد ثبوت وسو په همدې ډول د ډېرو احاديثو څخه هم دتقليد جواز ثابتېږي ،چي ځيني احاديث يې په لاندي ډول دي:

۱: عن حذيفة رضي الله عنه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : اني لادري مابقائي فيكم فاقتدوا باللذين من بعدي ابي بكر وعمر رضي الله عنهما.([1])

ژباړه :د حذيفة رضي الله عنه څخه روايت دئ ، دی فرمايي ،چي رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل: زه نه يم خبر ،چي زه به په تاسو کي څومره عمر يم نو تاسو زما وروسته په ابوبکر رضي الله عنه او عمر رضي الله عنه پسي اقتداء وکړئ.
په پورتني حديث کي يوه خبره دياد ولو وړ ده هغه دا چي په حديث کي د اقتداء لفظ استعمال سوی دئ د غه لفظ دې ته ويل کېږي ،چي ديو چا په ديني چارو کي پيروي وسي نه دا چي په انتظامي چارو کي د چا پيروي وسي ځکه د عربي لغت مشهور عالم ابن منظور ليکي: اَلْقُدْوَةُ وَالْقِدْوَةُ ما تسننت به.

[1]: رواه الترمذي وابن ماجة واحمد ، مرقاة المفاتيح ج : ۵ ص: ۵۴۹ باب مناقب ابي بكر رضي الله عنه وعمر رضي الله عنه.

سرچينه: تعليم الاسلام راډيو/www.taleemulislam-radio.com

ژباړه : قدوة دې ته ويل کيږي ،چې دچا پر سنت باندي عمل وکړل سي.
نو موړی عالم زياتوي: القدوة الاسوة.([1])
ژباړه : قدوة نمونې ته وايي.
پورتنی لفظ په قرآنکريم کي دانبياؤ عليهم السلام او صالحينو داطاعت لپاره استعمال سوی دئ ځکه الله جل جلاله فرمايي:
أُوْلَـٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ هَدَى ٱللَّهُ ۖ فَبِهُدَىٰهُمُ ٱقْتَدِهْ ۗ ......([2])
ژباړه: داهغه کسان دي ،چې هدايت ورته کړل سوی دئ تاسو هم ددوی په هدايت پسي اقتداء وکړئ.
همدا ډول د رسول الله صلی الله علیه وسلم دوفات په قصه کي داسي راځي:
يقتدي ابوبكر رضي الله عنه بصلوة رسول الله صلی الله علیه وسلم والناس مقتدون بصلوة ابوبكر رضي الله عنه .([3])
ژباړه : ابوبکر رضي الله عنه په رسول الله صلی الله علیه وسلم پسي اقتدا کړې وه او خلکو په ابوبکر رضي الله عنه پسي اقتدا وکړه.
په مسند احمد کي دحضرت ابووائل رحمه الله څخه روايت دئ ، دی مبارک فرمايي:
قَالَ جَلَسْتُ إِلَى شَيْبَةَ بْنِ عُثْمَانَ فَقَالَ جَلَسَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ فِي مَجْلِسِكَ هَذَا فَقَالَ لَقَدْ هَمَمْتُ أَنْ لَا أَدَعَ فِي الْكَعْبَةِ صَفْرَاءَ وَلَا بَيْضَاءَ إِلَّا قَسَمْتُهَا بَيْنَ النَّاسِ قَالَ قُلْتُ لَيْسَ ذَلِكَ لَكَ قَدْ سَبَقَكَ صَاحِبَاكَ لَمْ يَفْعَلَا ذَلِكَ فَقَالَ هُمَا الْمَرْءَانِ يُقْتَدَى بِهِمَا([4])
ژباړه : ابووائل رحمه الله فرمايي: زه يوه ورځ دشيبة بن عثمان رحمه الله سره ناست وم ، شيبة بن عثمان رضي الله عنه راته وويل: يوه ورځ ستا پر ځای باندي

[1]: لسان العرب ج : ۲ ص : ۳۱
[2]: الانعام،اية ۹۰
[3]: صحيح بخاري ج : ۱ ص : ۹۹ ، باب الرجل ياتم بالامام.
[4]: مسند احمد ، ج : ۳ ص : ۴۱۰ ، مسند شيبة بن عثمان ورقم الحديث:۱۴۸۳۸

سرچينه: تعليم الاسلام راډيو/www.taleemulislam-radio.com

حضرت عمر بن خطاب ﷛ ناست و او وې ویل : زه داسي اراده لرم ،چي په کعبه کي ،چي کوم سره او سپین زر دي هغه ټوله دخلکو په منځ کي وویشم، شیبه وایي : ما ورته وویل : (اې عمره ﷛!) تر تا وړاندي دوه صاحبان یعني حضرت محمد ﷺ او حضرت ابوبکر ﷛ تېر سوي دي هغو خو داسي نه دي کړي لکه ته ،چي یې کوې؟ عمر ﷛ وویل: دوی دواړه داسي خلک وه ،چي اقتدا پسي وسي.
همدا ډول په مسند احمد کي دحضرت انس ﷛ څخه روایت دئ ،چي یوه ورځ رسول الله ﷺ په یوه مجلس کي وفرمایل: اوس به ستاسو په مجلس کي یو جنتي سړی را داخل سي، دلږ وخت تېرېدو وروسته یو انصاري صحابي مجلس ته راغلی ، په دوهمه ورځ هم دغسي پېښه وسوه او په دریمه ورځ هم وسوه. حضرت عبدالله بن عمر ﷛ یوه شپه دغه انصاري صحابي مېلمه کړ، دعبدالله بن عمر ﷛ داسي ګومان و ،چي دغه صحابي به ډېر عبادت کوي (چي رسول الله ﷺ په جنتي یادکړ.)خو هغسي نه وه بلکي هغه انصاري صحابي څو اذکار وویل بیا تر سهاره پوري بیده و ، عبدالله بن عمر ﷛ ورته وفرمایل:زه ستالوري ته ځکه راغلم ،چي تا وازمویم ،چي ته څومره عبادت کوې؟ ترڅو زه په تا پسي اقتدا وکړم هغه صحابي ورته وویل :زه خو خاص عبادت نه کوم مګر یو کار کوم هغه داچي دمسلمان سره په زړه کي حسداو ضد نه ساتم.(۱)

[1]: اخرجه احمد من طریق عبدالرزاق ثنا معمر عن الزهري ،اخبر انس ﷛ وهو اسناد صحیح، مسند احمد ، ج : ۳ ص : ۱۶۶، مسندات انس ﷛

www.taleemulislam-radio.com/سرچینه : تعلیم الاسلام راډیو

کوم ځايونه ،چي بيان سوه په ټولو ځايونو کي اقتدا په ديني کارونو کي داطاعت او پيروی په معنا راغلې ده په ځانګړي ډول په لومړنيو دوو حديثونو کي په خصوصي ډول داقتداء لفظ دابوبکر رضي الله عنه داطاعت لپاره استعمال سوی دئ. همدا لامل دئ ،چي په پورتني حديث کي ،چي دعمر او ابوبکر رضي الله عنهما داقتدا خبره سوې ده موخه ځيني داده ،چي تاسو ددوی دوو په ديني چارو کي پيروي او اطاعت وکړئ ، همدې کار ته تقليد ويل کېږي.

دعبدالله بن عمرو رضي الله عنهما څخه په بخاري او مسلم کي روايت سوی دئ ،چي رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم فرمايلي دي:

۲: " إن الله لا يقبض العلم انتزاعا ينتزعه من العباد ولكن يقبض العلم بقبض العلماء حتى إذا لم يبق عالما اتخذ الناس رءوسا جهالا فسئلوا فأفتوا بغير علم فضلوا وأضلوا "([1])

ژباړه : باور وکړئ الله جل جلاله دخلکو څخه علم داسي نه پورته کوي ،چي دخلکو دزړونو څخه علم وباسي بلکي په داسي ډول يې پورته کوي ،چي علماء مړه سي ، هيڅ عالم به پاته نه سي خلک به خپل رئيسان جاهلان وټاکي نو خلک به پوښتني ځني کوي هغوی به بېله علمه فتواوي ورکوي ، خپله به هم ځانونه ګمراه کوي او نور به هم ګمراه کوي.

پورته حديث ته که وکتل سي په ښکاره معلومېږي ،چي دفتوا کار علماوو ته سپارل سوی دئ يعني داچي عام خلک به پوښتني ځني کوي او علماء به جوابونه ورکوي.همدا دتقليد حقيقت دئ.

---

[1]: مشکوة المصابيح ج : ۱ ص : ۳۳ ، کتاب العلم ،لومړی فصل.

www.taleemulislam-radio.com/ سرچينه : تعليم الاسلام راډيو

په پورتني حديث کي يوه بله مهمه خبره هم دپام وړ ده هغه داچي رسول اللهﷺ ديوې داسي زمانې دراتګ خبر ورکړی دئ ،چي په هغه زمانه کي به علماء له منځه ځي او جاهلان خلک به فتواوي ورکوي ،په داسي زمانه کي علماء له منځه تللي وي او جاهلان فتواوي ورکوي په داسي زمانه کي به نو خلکو ته پرته له دې ،چي دپخوانيو علماوو تقليد وکړي بله به کومه لاره ورته پاته وي؟ ځکه علماء به له منځه تللي وي پاته خلک به جاهلان وي او نه به بل داسي څوک وي،چي مستقيما دقرآن او حديث څخه استنباط وکړي په داسي حالت کي به پرته له دي ،چي دپخوانيو علماوو ،چي وفات سوي وي تقليد وکړل سي بله لاره به نه وي. ددې حديث څخه دا معلومه سوه ،چي که په دنيا کي مجتهدين علماء موجود وه نو ددوی څخه دي دمسائلو پوښتني وکړل سي او بيا دي يې تقليد وکړل سي او که په دنيا کي داسي عالم پاته نه سو نو بيا دي دهغو علماوو تقليد وکړل سي ،چي ددنيا څخه تللي او رحلت يې کړی وي اودجاهلانو دفتواوو تقليد دي نه کيږي.

په بل حديث کي راغلي دي:

۳: وعن أبي هريرة رضي الله عنه قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : " من أفتي بغير علم كان إثمه على من أفتاه....... " . رواه أبو داود(۱)

دابوهريرةؓ څخه روايت دئ ،چي رسول اللهﷺ وفرمايل: کوم سړي که دعلم پرته فتوا ورکړل نو ګناه به يې هم دده په غاړه وي.

پورتني حديث هم دتقليد پر ثبوت باندي ښکاره دليل دئ ځکه په پورتني حديث کي ويل سوي دي ،چي چا غلطه فتوا ورکړل نو ټوله

[1]: مشكوة المصابيح ، ج : ١ ص : ٣٧ ، كتاب العلم ، فصل الثاني

www.taleemulislam-radio.com/سرچینه: تعلیم الاسلام راډیو

ګناه دده پر غاړه لويږي نو که تقليد جايز نه واى نو ټوله ګناه ولي پرده باندي لوېدل بلکي پر مستفتي باندي به هم ګناه واى ،چي ولي يې ددغه مسئلې دصحت تحقيق نه دئ کړى.

دپورته خبري په نظر کي نيولو سره داخبره ثابته سوه ،چي کوم کس ،چي علم نه لري پر هغه باندي فقط دومري خبره لازمه ده ،چي دخپلو معلوماتو له مخي ديوه داسي عالم څخه پوښتنه وکړي ،چي هغه په قرآن او حديث باندي پوهيږي نور نو که هغه عالم غلطه فتوا ورکړل ټوله ګناه يې دهغه عالم پر غاړه ده ، پوښتونکى دګناه څخه خلاص دئ ګناه يې يوازي پر عالم باندي ده.

په يوه بل روايت کي راځي:

٤: وعن إبراهيم بن عبد الرحمن العذري قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : " يحمل هذا العلم من كل خلف عدوله ينفون عنه تحريف الغالين وانتحال المبطلين وتأويل الجاهلين " . رواه البيهقي[1]

ژباړه : دابراهيم بن عبدالرحمن العذري رحمه الله څخه روايت دئ ، دى وايي ،چي رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل: دا علم به دهر راتلونکي نسل هغه ثقه خلک زده کوي ،چي دغلوکونکو تحريف ، ددرواغجنانو درواغ او دجاهلانو تاويل به ليري کوي.

په پورتني حديث کي دجاهلانو او باطلو انسانانو بدي بيان سوې ده او دا ويل سوي دي ،چي دجاهلانو دتاويل او درواغو ردول دعلماوو فريضه ده ، همدا ډول په حديث کي په ښکاره ډول ويل سوي دي ،چي څوک په قرآن او حديث کي مجتهدانه بصيرت نه لري هغوى نسي کولاى ،چي پر خپل فهم او فکر باندي اعتماد وکړي بيا دقرآن او حديث

[1]: مشكوة ، ج : ۱ ص : ۳۷، كتاب العلم ، الفصل الثاني.

سرچينه: تعليم الاسلام راډيو/www.taleemulislam-radio.com

تاويلات وکړي،پکار داده ،چي دقرآن او حديث دښه پوهاوي لپاره دعلم څښتنانو ته رجوع وکړل سي. په پورتني حديث کي داخبره په ښکاره ډول بيان سوې ده ،چي دقرآن او حديث تاويلات يوازي دلوړو عالمانو کار دئ هغه خلک ،چي په علم کي پوره مهارت نه لري هغوی هيڅ حق نه لري ،چي دقرآن او حديث تاويلات وکړي او ددې کار په حديث کي په کلکه بدي او مذمت بيان سوی دئ ، دپورته خبرو څخه معلوميږي ،چي دقرآن او حديث دتاويل لپاره لږ علم بسنه نه کوي بلکي ددې کار لپاره مجتهدانه بصيرت او پوره مهارت ته اړتيا سته .

په بخاري شريف کي تعليقًا او په مسلم شريف کي سندا يو حديث راغلی دئ ،چي ابوسعيد خدريﷺ روايت کوي ،چي ځيني اصحابان مبارکان نبوي مسجد ته نا وخته راتلل نو رسول اللهﷺ هغوی ته دوختي راتللو او په مخکني صف کي ددرېدو امر وکړ او ټينګار يې پر وکړ او دايې هم ورته وفرمايل:

ايتموا بي ولياتم بکم من بعدکم.(1)

ژباړه : تاسو ماته وګورئ او په ماپسي اقتدا وکړئ، نور خلک دي تاسوته وګوري هغوی دي په تاسو پسي اقتدا وکړي.

درسول اللهﷺ ددغه مبارکي وينا دوه مطلبه کېدای سي يو داچي مخکني خلک دي رسول اللهﷺ ته وګوري او اقتدا دي پسي وکړي او دشا خلک دي دمخکي صف خلکو ته وګوري او اقتدا دي پسي وکړي.

دوهم مطلب دادئ ،چي اصحابان دي ژر ، ژر راسي څو درسول اللهﷺ دلمانځه طريقه ښه زده کړي ځکه هغه نسلونه ،چي وروسته راځي

(1): صحيح بخاري باب الرجل ياتم بالامام وياتم الناس بالماموم ، ج : ١ ص : ٦٩.

www.taleemulislam-radio.com/سرچينه: تعليم الاسلام راډيو

هغوی به د اصحابانو څخه د رسول الله ﷺ دلمانځه طریقه زده کوي ، په دوی پسي به اقتدا کوي او د دوی تقلید به کوي.
د پورتني حدیث په شرح کي حافظ ابن حجر رحمه الله لیکي :
وقیل معناه تعلموا مني احکام الشریعة ویتعلم منکم التابعون بعدکم وکذالک اتباعهم الي انقراص الدنیا.([1])
ژباړه : ځینو ویلي دي ،چي د پورتني حدیث معنا داده ،چي تاسو زما څخه د شریعت احکام زده کړئ، تابعین به ستاسو څخه شرعي احکام زده کړي، همدا ډول به د دوی متبعین شرعي احکام د دوی څخه زده کوي او دا لړۍ به د دنیا تر پای ته رسېدو پوري روانه وي.
په مسند احمد کي حضرت سهل بن معاذ د خپل پلار څخه روایت کوي :
ان امراة اتته فقالت یارسول الله انطلق زوجي غازیا وکنت اقتدي بصلاته اذا صلی وبفعله کله فاخبرني بعمل یبلغي عمله حتی یرجع.(۲)
ژباړه : یوه ښځه رسول الله ﷺ ته راغلل او ورته وې ویل : اې د الله جل جلاله رسوله ﷺ! زما خاوند غزا ته تللی دئ، زما خاوند داسي و ،چي کله به یې لمونځ کاوه ما به اقتدا پسي کول بلکي په ټولو لونځو کي ما په خپل خاوند پسي اقتدا کول او د هغه پیروي به مي کول، اوس ما ته یو داسي کار راوښیه ،چي زه د خپل خاوند سره په ثواب کي برابره سم څو دی بېرته راځي.

[1]: فتح الباري ج : ۲ ص : ۱۷۱ ، ط: میریه ، س : ۱۳۰۰

[2]: مسند احمد ، ج: ۳ ، ص : ۴۳۹ مسند معاذ بن انس رضي الله عنه واورده الثیمي رحمه الله في مجمع الزوائد وقال رواه احمد وفیه ذبان بن فائد وثقه ابوحاتم وضعفه جماعة وبقیة رجاله ثقا ت ، الفتح الرباني ج : ۱۴ ص: ۱۲، فضل المجاهدین.

سرچینه : تعلیم الاسلام راډیو/www.taleemulislam-radio.com

پورته حديث ته که وکتل سي په ښکاره ډول ځني معلوميږي ،چي هغې ښځي رسول اللهﷺ ته وويل ،چي زه دخپل خاوند تقليد کوم ، په لمانځه او نور کارونو کي يې اطاعت کوم، رسول اللهﷺ ددې دتقليد خبره واوريده هيڅ ملامتي يې نه پر وويل ،چي ته ولي تقليد کوې؟
حضرت عبدالله بن عمرو رضي الله عنهما په ترمذي کي روايت کوي ،چي رسول اللهﷺ فرمايي: په کوم کس کي ،چي دوه خصلتونه پيدا سي الله جل جلاله به هغه کس صابر او شاکر وليکي ، هغه خصلتونه دادي:
من نظر في دينه الي من هو فوقه فاقتدى به ونظر في دنياه الي من هو دونه فحمد لله.(۱)
ژباړه : که چا په دين کي هغه چاته وکتل ،چي تر ده لوړ و او بيا يې پيروي وکړه او په دنيا کي يې و هغه چاته وکتل ،چي ترده کښته وي بيا يې دالله جل جلاله حمد وو ايه.

داصحابانو په وخت کي ددوی تقليد کول

داصحابانو په زمانه کي هم زيات ځايونه په تقليد عمل سوی دئ يعني کومو اصحابانو ،چي به دعلم لپاره زيات وخت نه سوای مصرفولای يا به يې په يوه خاصه مسئله کي په خپل فکر سره اجتهاد نه سوای کولای نو دنورو داسي اصحابانو څخه به يې پوښتنه کول ،چي هغوی به په قرآن او حديث کي پوهه درلوده بيا به دوی عمل په کاوه او تقليد به يې کاوه . پاته دي نه وي ،چي دداسي اصحابانو څخه مطلق او مشخص دواړه تقليدونه ثابت دي ، دمطلق تقليد خو دومره پيښي سته

[1]: جامع ترمذي بشرح ابن العربي رحمه الله ج : ۹ ص : ۱۳ ابواب القيامة.

سرچينه: تعليم الاسلام راډيو/www.taleemulislam-radio.com

،چي درست کتاب ځني جوړيږي خو دييلګي لپاره به يې ځو مثالونه دلته راوړو:

۱ : عن ابن عباس قال: خطب عمر بن الخطاب الناس بالجابية وقال: يا أيها الناس من أراد أن يسأل عن القرآن فليأت أبي بن كعب ومن أراد أن يسأل عن الفرائض فليأت زيد بن ثابت ومن أراد أن يسأل عن الفقه فليأت معاذ بن جبل ومن اراد أن يسأل عن المال فليأتني فإن الله جعلني له والياً وقاسماً. رواه الطبراني في الأوسط ([1])

ژباړه : ابن عباس رضي الله عنه فرمايي: عمر بن خطاب رضي الله عنه په جابيه ځای کي خطبه وويل ،په خطبه کي يې داسي وفرمايل: اې خلکو! که څوک غواړي ،چي قرآن زده کړي نو ابی بن کعب رضي الله عنه ته دي ورسي ، که څوک غواړي ،چي ميراث زده کړي زيد بن ثابت رضي الله عنه ته دي ورسي، که څوک په فقه کي زده کړه غواړي معاذ بن جبل رضي الله عنه ته دي ورسي او که څوک مال غواړي ماته دي راسي ځکه الله جل جلاله والي او وېشونکی ګرځولی يم.

په پورتنۍ خطبه کي حضرت عمر رضي الله عنه په ښکاره خلکو ته امر کړی دئ ،چي تاسو په فقه ، ميراث او تفسير په علومو کي دهمدغو علومو ماهرينو ته مراجعه وکړئ ، پوهه ځني تر لاسه کړئ او بيا عمل په وکړئ ، دا هم څرګنده ده ،چي خلک دوه ډوله دي ځيني هغه خلک دي ،چي پوهه په يوشي کي ترلاسه کولای سي خو ددليل دزده کولو جوګه نه وي ، ځيني بيا داسي کسان دي ،چي پوهه ددليل سره ترلاسه

[1] ذکر الهيثمي رحمه الله وفيه سليمان بن داود بن الحصين لم ار من ذکره. مجمع الزوائد ، ج : ۱ ص : ۱۳۵، باب اخذ کل علم من اهله. قلت ذکره ابن ابي حاتم في الجرح والتعديل، ج : ۲ ، قسم : ۱ ص : ۱۱۱، والخطيب في تاريخ بغداد ج : ۱ ص : ۶۲، فلم يصف احدهما بجرح وتعديل، وهو ابن لداود بن الحصين رحمه الله ، تقي.

سرچينه: تعليم الاسلام راډيو www.taleemulislam-radio.com/

کولاى سي، پورتنۍ خبره دواړو ډلو کسانو ته راجع ده يعني کوم کسان ،چي ددليل جوګه دي هغه دي دعلماوو څخه پوهه ددليل سره ترلاسه کړي او کوم کسان ،چي ددليل جوګه نه دي هغه دي پوهه ترلاسه کړي ددليل غوښتنه دي نه کوي ددليل پرته دي عمل په وکړي.
داصحابانو په زمانه کي کومو اصحبانو ،چي به خپل ځانونه ددې جوګه نه ګڼل ،چي دقرآن او حديث څخه دي استنباط وکړي هغو به دعلم دماهرينو اصحبانو څخه پوښتنه کول ، مسايل به يې ځني زده کول او بيا به يې عمل په کاوه ،چي مثالونه به يې وروسته راسي.

۲ : عَنْ سَالِمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ أَنَّهُ سُئِلَ عَنْ الرَّجُلِ يَكُونُ لَهُ الدَّيْنُ عَلَى الرَّجُلِ إِلَى أَجَلٍ فَيَضَعُ عَنْهُ صَاحِبُ الْحَقِّ وَيُعَجِّلُهُ الْآخَرُ فَكَرِهَ ذَلِكَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ وَنَهَى عَنْهُ.([1])

ژباړه : سالم بن عبدالله رضي الله عنه فرمايي: دعبدالله بن عمر رضي الله عنهما څخه پوښتنه وسوه ،چي ديوه کس پر بل سړي باندي تر ټاکلي وخت پوري مال باندي وي دمال مالک پوروړی ته ووايي ،چي زه به څه مال درته معاف کړم خو ته تر ميعاد مخکي ماته زما قرض راکړه ـ داسي کړنه جايز ده که يا؟ ابن عمر رضي الله عنهما دا کړنه خوښه نه کړه او هغه کس يې ځني منعه کړ.

پورتنۍ مسئله ،چي ابن عمر رضي الله عنهما جواب کړه په دغه مسئله کي کوم ځانګړی آيت يا حديث نه دئ راغلی ، کوم جواب ،چي ابن عمر رضي الله عنهما ووايه دا دده خپل اجتهاد و ، ابن عمر رضي الله عنهما ددليل پرته هغه ته جواب

[1]: موطا امام مالک، ص : ۲۷۹،ماجاء في الربا في الدين.

سرچينه : تعليم الاسلام راډيو/www.taleemulislam-radio.com

وو ايه هغه کس هم د دليل پرته ومانه د کوم دليل غوښتنه يې ونه کړه، همدغه کار ته تقليد ويل کيږي.

۳: عن عبدالرحمن قال سالت محمد بن سيرين عن دخول الحمام ، فقال : كان عمربن الخطاب رضي الله عنه يكرهه.(۱)

ژباړه : عبدالرحمان وايي ،چي ما د محمد بن سيرين رحمه الله څخه پوښتنه وکړه ،چي دغسل لپاره حمام ته تلل جايز دي؟ ده په جواب کي راته وويل: حضرت عمر رضي الله عنه دا کار نه خوښاوه.

تاسو وګورئ ! محمد بن سيرين رحمه الله څومره جليل القدر تابعي دئ بيا هم د حضرت عمر رضي الله عنه فقط په دومره وينا قناعت کوي ،چي هغه يې يوازي مکروه ګڼي او د هيڅ ډول دليل غوښتنه نه کوي سره د دي ،چي په دي اړه زيات مرفوع حديثونه هم سته ،چي يو يې خپله حضرت عمر رضي الله عنه روايت کړی دئ:

۴:عن سُلَيْمَانُ بْنُ يَسَارٍ أَنَّ أَبَا أَيُّوبَ الْأَنْصَارِيَّ خَرَجَ حَاجًّا حَتَّى إِذَا كَانَ بِالنَّازِيَةِ مِنْ طَرِيقِ مَكَّةَ أَضَلَّ رَوَاحِلَهُ وَإِنَّهُ قَدِمَ عَلَى عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ يَوْمَ النَّحْرِ فَذَكَرَ ذَلِكَ لَهُ فَقَالَ عُمَرُ اصْنَعْ كَمَا يَصْنَعُ الْمُعْتَمِرُ ثُمَّ قَدْ حَلَلْتَ فَإِذَا أَدْرَكَكَ الْحَجُّ قَابِلًا فَاحْجُجْ وَأَهْدِ مَا اسْتَيْسَرَ مِنْ الْهَدْيِ.([2])

ژباړه : سليمان بن يسار رحمه الله فرمايي: ابو ايوب انصاري رضي الله عنه دحج لپاره راوتلی وو ،چي نابيره پر نازيه نومي ځای باندي ،چي مکې ته پرلاري ديو ځای نوم دئ - سورلۍ يې ورکه سوه ، دلوی اختر دمياشتي پر لسمه نېټه ورسېدئ پر دغه وخت دحج دارکانو وخت تېر سوی و ، ابو ايوب انصاري رضي الله عنه دعمر رضي الله عنه لوري ته ورغلی خپل ټول حالات يې

---

[1]: اخرجه مسدود (المطالب العالية للحافظ ابن الجر ، ج ۱ ص : ۵۱ ، ح : ۱۸۷)

[2]: موطا امام مالک ص : ۱۴۹ ، هدي من فاته الحج.

ورته بيان کړ، يعني پوښتنه يې ځني وکړه ،چي زما څخه دحج مناسک تېر سوه زه اوس څه وکړم؟ عمر ﷛ په جواب کي ورته وويل: ته ورسه داسي کړني وکړه لکه يو عمره والا ،چي يې کوي يعني دعمرې ارکان ترسره کړه، بيا ځان حلال کړه کله ،چي راتلونکی کال راسي بيا دحج ارکان ترسره کړه کوم حيوان ،چي دي په توان وي هغه هديه کړه بيا ځان حلال کړه.

په پورتني حديث کي که تاسو وګورئ ابو ايوب انصاري ﷛ دحضرت عمر ﷛ څخه دمسئلې پوښتنه وکړه هغه جواب ورکړ، کله ،چي ابو ايوب انصاري ﷛ جواب واورېدئ دهيڅ دليل غوښتنه يې ونه کړه بلکي دحضرت عمر ﷛ پر پوهه او علم يې اعتماد وکړ او بيا يې عمل په وکړئ ، نه هم حضرت عمر ﷛ ابو ايوب انصاري ﷛ ته دليل وړاندي کړ، همدې کار ته تقليد ويل کېږي.

۵: وعن مصعب بن سعد قال كان أبي إذا صلى في المسجد تجوز وأتم الركوع والسجود وإذا صلى في البيت أطال الركوع والسجود والصلاة قلت يا أبتاه إذا صليت في المسجد جوزت وإذا صليت في البيت أطلت قال يا بني إنا أئمة يقتدى بنا.(١)

مصعب بن سعد ﷛ فرمايي: زما پلار سعد ،چي به کله په مسجد کي لمونځ کاوه نو په مختصر ډول به يې لمونځ کاوه خو کله ،چي به يې په کور کي لمونځ کاوه نو ډېر اوږد به يې کاوه ، ماپوښتنه ځني وکړه ،چي اې پلاره ! ته په کور کي اوږد او په مسجد کي مختصر لمونځ کوې په دې کي څه حکمت دئ؟ پلار په جواب کي راته وويل: اې زويه! موږ دقوم امامان يو خلک په موږ پسي اقتداء کوي که موږ په مسجد کي

١: رواه الطبراني في الكبير ورجاله رجال الصحيح. مجمع الزوائد للهيثمي ج : ١ ص : ١٨٢ ، باب الاقتداء بالسلف.

www.taleemulislam-radio.com/سرچينه: تعليم الاسلام راډيو

اوړد لمونځ وکړو خلک به يې هم کوي او داکار به پر ځان لازم وګڼي حال داچي دومره اوږد لمونځ لازم نه بلکي تقوا ده.

دپورتني روايت څخه معلوميږي چي دمخورو اصحابانو داقوالو ترڅنګ ددوی مبارکانو دافعالو تقليد هم کيږي يعني داچي تش ددوی افعال وليدل سي په کټ مټ ډول يې تقليد وسي ، په داسي حالت کي ،چي يوازي ددوی په ليدلو په اعمالو کي تقليد کيږي ، ددليل غوښتولو خو هيڅ فکر هم نه پيداکيږي همدا وجه ده چي دوی مبارکان به دومره باريکيو ته متوجه کېدل.

په موطا امام مالک رحمه الله کي روايت دئ:

أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ رَأَى عَلَى طَلْحَةَ بْنِ عُبَيْدِ اللَّهِ ثَوْبًا مَصْبُوغًا وَهُوَ مُحْرِمٌ فَقَالَ عُمَرُ مَا هَذَا الثَّوْبُ الْمَصْبُوغُ يَا طَلْحَةُ فَقَالَ طَلْحَةُ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ إِنَّمَا هُوَ مَدَرٌ فَقَالَ عُمَرُ إِنَّكُمْ أَيُّهَا الرَّهْطُ أَئِمَّةٌ يَقْتَدِي بِكُمْ النَّاسُ فَلَوْ أَنَّ رَجُلًا جَاهِلًا رَأَى هَذَا الثَّوْبَ لَقَالَ إِنَّ طَلْحَةَ بْنَ عُبَيْدِ اللَّهِ كَانَ يَلْبَسُ الثِّيَابَ الْمُصَبَّغَةَ فِي الْإِحْرَامِ فَلَا تَلْبَسُوا أَيُّهَا الرَّهْطُ شَيْئًا مِنْ هَذِهِ الثِّيَابِ الْمُصَبَّغَةِ.(١)

ژباړه : عمر رضي الله عنه طلحة بن عبيدالله رضي الله عنه داحرام په حالت کي وليدئ ،چي رنګ سوي جامې يې اغوستي وې ، عمر رضي الله عنه پوښتنه وکړه ،چي اې طلحة! دادي څنګه رنګ سوي جامې اغوستي دي؟ طلحة رضي الله عنه په جواب کي وويل : اې اميرالمؤمنين! داجامې په داسي رنګ ، رنګ کړل سوي دي ،چي خوشبويه نه دي ، (داسي رنګ سوي جامې ،چي خوشبويي ونه لري په احرام کي اغوستل جايز دي.) عمر رضي الله عنه ورته وفرمايل: اې طلحة! تاسو امامان ياست خلک ستاسو کړنو ته ګوري بيا ستاسو پيروي کوي، که يو ناپوه او ناخبره کس ستاسو رنګ سوي

١: مسند احمد ، ج ١ ص : ١٩٢ ، ح : ٦٢٦، احاديث عبدالرحمن بن عوف رضي الله عنه

سرچينه: تعليم الاسلام راډيو/www.taleemulislam-radio.com

جامې ويني نو هغه به ووايي ،چې طلحة بن عبيد اللهﷺ رنګ سوي جامې اغوستي وې نو هغه به هم دا کار وکړي خو دا فکر به نه کوي ،چې طلحة بن عبيد اللهﷺ داسي رنګ سوي جامې اغوستي وې ،چې خوشبويي يې نه درلوده ، دوی به دا فرق نه کوي هرډول رنګ سوي جامې به اغوندي.

يو ورځ حضرت عمرﷺ عبد الرحمن بن عوفﷺ په داسي حالت کي وليدئ ،چي يو ډول موزې يې په پښو وې نو حضرت عمرﷺ ورته وويل:

...فَقَالَ عُمَرُ عَزَمْتُ عَلَيْكَ لَّانَزَعْتَهُمَا فَإِنِّي أَخَافُ أَنْ يَنْظُرَ النَّاسُ إِلَيْكَ فَيَقْتَدُونَ بِكَ([1])

ژباړه : زما قصد سي ،چي دغه موزې در ځخه وکاږم ،ځکه زه وېرېږم ،چي خلک به تا ويني او ستا پيروي به وکړي.

پورتنيو درو پيښو ته که وکتل سي په ځرګند ډول معلوميږي ،چي هغه اصحابان ،چي په علم کي يې مهارت درلودئ سره ددې ،چي دهغو دااقوالو تقليد کېدئ ددوی دا فعالو تقليد هم کېدئ دا چي يوازي دهغه دعمل په ليدلو سره يې تقليد کېږي په داسي صورت کي ښخي ددليل غوښتلو فکر لاهم نه پيدا کېږي همدا وجه وه چي دوی مبارکانو به په خپلو اعمالو ترسره کولو کي ډېر احتياط ځخه کار اخيستی او نورو ته به يې هم دا توصيه کول ،چي په اعمالو کي دا احتياط ځخه کار واخلي.

۷: وعن حارثة بن مضرب قال كتب عمر إلى أهل الكوفة قد بعثت عمارا أميرا وعبد الله بن مسعود معلما وزيرا وهما من النجباء من أصحاب محمد صلى الله عليه وسلم من أهل بدر فاقتدوا بهما واسمعوا من قولهما ... ([1])

---

[1]: الاستيعاب لابن عبدالبر تحت الاصابة ج : ۲ ص : ۳۱۵، ولاصابه للحافظ ابن حجرﷺ ج : ۲ ص ۳۶۱، ولاعلام الموقعين لابن القيم ، ج ۲ ص : ۱۷۱.

سرچينه : تعليم الاسلام راډيو/www.taleemulislam-radio.com

ژباړه : دحارثة بن مضرب څخه روايت دئ ،چي حضرت عمر رضي الله عنه عبد الله بن مسعود رضي الله عنه دکوفې خلکو ته ولېږئ او بيا يې دکوفې خلکو ته يو ليک وليکئ په ليک يې دوى ته وليکل: ما تاسو ته عمار بن ياسر رضي الله عنهما داميرپه توګه در ولېږئ او عبد الله بن مسعود رضي الله عنه مي دمعلم او وزيرپه توګه در ولېږئ دوى دواړه درسول الله صلى الله عليه وسلم دسپېڅلو اصحابانو څخه دي ، بدريان صحابه دي تاسو يې تقليد وکړئ او ددوى ويناوو ته غوږ کښېږدئ.

۸ :... فَمَنْ عَرَضَ لَهُ مِنْكُمْ قَضَاءٌ بَعْدَ الْيَوْمِ فَلْيَقْضِ بِمَا فِي كِتَابِ اللَّهِ فَإِنْ جَاءَ أَمْرٌ لَيْسَ فِي كِتَابِ اللَّهِ فَلْيَقْضِ بِمَا قَضَى بِهِ نَبِيُّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَإِنْ جَاءَ أَمْرٌ لَيْسَ فِي كِتَابِ اللَّهِ وَلَا قَضَى بِهِ نَبِيُّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلْيَقْضِ بِمَا قَضَى بِهِ الصَّالِحُونَ فَإِنْ جَاءَ أَمْرٌ لَيْسَ فِي كِتَابِ اللَّهِ وَلَا قَضَى بِهِ نَبِيُّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَلَا قَضَى بِهِ الصَّالِحُونَ فَلْيَجْتَهِدْ رَأْيَهُ...([2])

ژباړه : حضرت عبد الله بن مسعود رضي الله عنه دقضاء اصول بيانول په اصولو بيانولو کي يې داسي وفرمايل: کوم چاته که دقضا معامله ور دغاړه سوه نو فيصلې دي دالله جل جلاله په کتاب (قران) سره کوي ، که يې دکومي مسئلې حل په قرآن کي پيدا نه کړ، نو درسول الله صلى الله عليه وسلم داحاديثو په رڼا کي دي فيصله کوي ، که يې په قرآن او نبوي احاديثو کي حل پيدا نه کړ، نو دصالحينو او سلفو علماوو دويناوو مطابق دي مسئله حل کړي

۱: رواه الطبراني ورجاله رجال الصحيح غير حارثة وهو ثقة.مجمع الزوائد ، ج : ۹ ص: ۲۹۱، ط : المكتبة الشاملة.

[2]: سنن النسائي ، ج :۲ ، ص : ۳۰۵ ، كتاب ادب الاقضية ، الحكم بالاتفاق اهل العلم وسنن الدارمي ، ج : ۱ ص : ۵۴ ، مقدمة ، باب الفتيا وما فيه من الشده.

www.taleemulislam-radio.com/سرچينه : تعليم الاسلام راډيو

که يې په درو واړو کې حل پيدا نه کړ، نو په خپل اجتهاداو رايه دي مسئله حل کړي.

په پورتني روايت کې عبدالله بن مسعود ﷛ څلور مرتبې بيان کړي دي لومړۍ داچې مسئله به دقرآن په رڼا کې حليږي ، دوهمه مرتبه داحاديثو ده ، دريمه مرتبه دسلفو صالحينو دويناوو ده ، څلورمه مرتبه داجتهاد او قياس ده.

په پورتنی روايت کې يوه خبره زياته دپام وړ ده هغه داچې لومړی مرتبه دقرآن ده دوهمه مرتبه دحديث ده نو په کومه مسئله کې ،چې قرآن ته رجوع وسي هيڅ يو عقل لرونکی کس ددې مطلب دا نه اخلي ،چې په داسي صورت کې دي نو حديث بېخي له پامه وغورځول سي او دقرآن تفسير ، ترجمه او مطلب اخستل دي په خپل فکر او رايه سره وسي بلکي دټولو علماوو پردې خبره اتفاق دئ ،چې دقرآن په تفسير کې بايد لومړی حديث ته رجوع وسي او دقرآن تشريح به داحاديثو په رڼا کې کېږي که يې تشريح په احاديثو کې موجوده وه. که داسي ونه کړو يعني دقرآن تشريح داحاديثوپه رڼاکې ونه کړو نوحتما به داسي وايو ،چې زناکونکی ،چې کله زنا وکړي په قرآن کې ورته سل درې سزا ټاکل سوې ده اوس نو که احاديثو ته رجوع ونه کړل سي نو بايد وويل سي ،چې رجم په قرآن کې نه سته په دې عمل نه کړل کېږي (العياذ بالله) ځکه دزنا حکم واضح دئ کوم تفصيل ته اړتيانه لري حال داچې دا دټول امت پردې خبره اتفاق دئ ،چې رجم په احاديثوثابت دئ بايد عمل په وسي . همدا ډول دصالحينوويناوو ته دريم مقام ورکړل سوی دئ په دې لحاظ که څوک په قرآن او احاديثو عمل کوي ددې معنا دا نه ده ،چې دصالحينو ويناوو ته دي هيڅ پاملرنه کېږي بلکي دقرآن او احاديثو تشريح اوتفصيل به دصالحينو او اسلافو دويناوو مطابق کېږي،

سرچينه: تعليم الاسلام راډيو www.taleemulislam-radio.com/

ددوی دفیصلو په رڼا کي به په قرآن او حديث عمل کېږي ، دتقليد مفهوم اومطلب دادئ ،چي که کومه مسئله دقرآن او حديث څخه په څرګنده توګه نه معلومېدل نو بيا دي دبېلابيلو ممکنو معانيو څخه ديوې معنا په ټاکلو کي ديوه مجتهد قول ته وکتل سي او هغه معنا دي وټاکل سي لکه مخکي ،چي يې بيان وسو ،چي عبدالله بن مسعود ﷺ يو ځوک قاضي ټاکلی و او بيا يې ورته توصيه کول.

دپورته خبرو څخه دا معلومېږي ،چي تقليد کول يوازي دجاهل کار نه بلکي علماوو ته هم پکاردئ ،چي په احکامو کي پر خپلو رايو باندي اعتماد ونه کړي بلکي داسي څوک ،چي په علم کي تر ده لوړ وي هغه ته دي وګوري او دويناوو تقليد دي يې وکړي دا بيا بېله خبره ده ،چي دجاهل او عالم دتقليد ترمنځ توپير سته ،چي وروسته به يې بيان راسي.

دپورتنی تشريح څخه دعلامه ابن القيم دويناوو ټول اعتراضات جواب سوه ،چي دپورتنی روايت پر استدلال باندي يې کړي وه.[1]

۹ : کان ابن عمر رضي الله عنهما لايقرء خلف الامام ، قال فسالت القاسم بن محمد عن ذالک فقال ان ترکت فقد ترکه ناس ، يقتدي بهم وان قرئت فقد قرءه الناس يقتدي بهم ، وکان القاسم ممن لايقرء.[2]

ژباړه : حضرت سالم بن عبدالله رحمه الله فرمايي: ابن عمر رضي الله عنهما په امام پسي قرئت نه وايه نو ما دحضرت قاسم بن محمد رحمه الله څخه پوښتنه

---

[1]: اعلام الموقعين ، ج ۲ ص : ۱۷۸.

[2]: موطا امام محمد رحمه الله ، ص : ۹۶ ، اصح المطابع ، باب القرءة خلف الامام وفيه اسامة بن زيد المدني وثقه يحيي بن معين وابن عدی رحمه الله وضعفه بعضهم موقال ، الحافظ في التقريب صدوق بهم.

سرچينه : تعليم الاسلام راډيو/www.taleemulislam-radio.com

وکړه ،چي ابن عمرﷺ ولي په امام پسي قرئت نه وايي ، حضرت قاسمﷺ په جواب کي راته وويل: که غواړي ،چي په امام پسي قرئت ووايي کولای سې ځکه دېرو داسي کسانو په امام پسي قرئت ويلی دئ ،چي ددې جوګه دي ،چي اقتدا پسي وسي او که ته غواړې ،چي قرئت په امام پسي نه ووايي نو هم کولای سې ځکه دېر داسي کسان سته ،چي په امام پسي يې قرئت نه دئ ويلی او هغه داسي کسان دي ،چي ددې وړ دي ،چي اقتدا پسي وسي.

حضرت قاسمﷺ ،چي دسترو تابعينو څخه دئ او دمدينې داوو سترو فقهاوو له ډلي څخه دئ هغه په څرګند ډول دا جمله ويلې ده ،چي کله ددلايلو تعارض راسي نو بيا دي دهر امام په ښه نيت تقليد وکړل سي.

عن الحسن انه سئله رجل اتشرب من ماء هذه السقاية التي في المسجد فانها صدقة ، قال الحسن : قدشرب ابوبكر وعمرﷺ من سقاية ام سعد فمه.([1])

ژباړه : په کنز العمال کي دطبقات ابن سعد په حواله يو روايت دئ ،چي دحضرت حسنﷺ څخه يو چا پوښتنه وکړه ،چي ته دمسجد ددغه اوبو څخه اوبه څيښې حال داچي داصدقه دي؟ حضرت حسنﷺ په جواب کي ورته وويل: حضرت ابوبکرﷺ او حضرت عمرﷺ دام سعد دصدقه سوي ويالې څخه اوبه څيښلي دي نو ما هم دغسي وکړه لکه دوی دوو مبارکانو ،چي کړی وه.

که دغه روايت ته وکتل سي نو ګويا حضرت حسنﷺ يوازي دشيخينو دعمل تقليد وکړ، دکوم دليل غوښتنه يې ونه کړه.

[1]: کنزالعمال ، ج ٣ ص : ٣١٨، کتاب الزکات فصل في المصرف.

www.taleemulislam-radio.com/سرچينه: تعليم الاسلام راډيو

پورته ،چي بيان سوه دا دمبارکو اصحابانو دتقليد ثو مثالونه وه ،چي په لنډ ډول بيان سوه که نه نو په دغه ډول په کتابونو کي خورا زياتي پيښي راغلي دي.

علامه ابن القيم فرمايي:

والذين حفظت عنهم الفتوى من اصحاب رسول اللهﷺ مائة ونيف وثلاثون نفسا مابين رجل وامراة.([1])

ژباړه : کومي فتواوي ،چي درسول اللهﷺ داصحابانو ﷡ څخه ساتل سوي دي څه باندي يو سل او دېرش فتواوي دي ،چي نارينه او ښځينه دواړه پکښي داخل دي.

پورته فتواوي ،چي اصحابانو کړي دي په دغه فتواوو کي دواړي طريقې په کار لوېدلي دي يعني داچي ځيني فتواوي داسي دي ،چي دقرآن او حديث څخه دليل ورته ويل سوی دئ او دځينو لپاره بيا دليل نسته بيله دليله فتواوي صادري سوي دي ،چي مثالونه يې مخکي بيان سوه.

دنورو مثالو لپاره دي لاندي کتابونه مطالعه کړل سي:

کتاب الاثار للامام ابي حنيفة ، مصنف عبدالرزاق ، مصنف ابن ابي شيبة رحمه الله ، شرح معاني الاثار ، للطحاوي ، المطالب العالية للحافظ ابن حجر.

دپورته کتابونو په څېر نور کتابونه هم سته ،چي دتقليد مثالونه پکښي وي.

❁❁❁

[1]: اعلام الموقعين لابن القيم ، ج ۱ ص : ۹.

www.taleemulislam-radio.com/سرچينه : تعليم الاسلام راډيو

داصحابانو په زمانه کي شخصي تقليد

پورته ،چي کوم مثالونه بيان سوه دمطلق تقليد مثالونه وه يعني داچي داصحابانو دتقليد مثالونه وه ،چي کله به يې ديوه عالم تقليد کړی و او کله به يې دبل عالم تقليد کړی و، ديوه خاص فرد تقليد يې نه و کړی داصحابانو دتقليد داسي ډېر مثالونه هم سته ،چي شخصي تقليد يې کړی وي يعني ديوه خاص فرد تقليد يې کړی وي لکه ،چي ځيني مثالونه يې په لاندي ډول دي:

لومړی نظير:

أَنَّ أَهْلَ الْمَدِينَةِ سَأَلُوا ابْنَ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا عَنْ امْرَأَةٍ طَافَتْ ثُمَّ حَاضَتْ قَالَ لَهُمْ تَنْفِرُ قَالُوا لَا نَأْخُذُ بِقَوْلِكَ وَنَدَعُ قَوْلَ زَيْدٍ.([1])

ژباړه: دمديني څه خلکو دابن عباس رضي الله عنهما څخه دهغه ښځي په اړه پوښتنه وکړه ،چي تر طواف زيارت وروسته حايضه سي ،چي دغه ښځه به دطواف وداع لپاره پاتيږي او که دطواف وداع پرته تلای سي يعني داچي طواف وداع دې ته معاف دئ که يا؟ ابن عباس رضي الله عنهما ورته وويل : هو ، تلای سي، هغو خلکوورته وويل : موږ ستا په خبره دزيد رضي الله عنه قول نه سو پرېښوداى.

پورتنی روايت دعبدالوهاب ثقفي له طريقه هم روايت سوی دئ په دغه روايت کي دمديني دخلکو وينا داسي رانقل سوې ده:

لانبالي افتينا او لم تفتنا ،زيد بن ثابت يقول لاتنفر.(۱)

---

[1]: رَوَاهُ خَالِدٌ وَقَتَادَةُ عَنْ عِكْرِمَةَ ، بخاري ، کتاب الحج ، باب اذا حاضت المراة بعد ما افاضت . ح : ۱۶۳۹

سرچينه: تعليم الاسلام راډيو/www.taleemulislam-radio.com

ژباړه : که ته موږ ته فتوا راکړې او که يې را نه کړې موږ ستا په فتوا عمل نه کوو ځکه دزيد رضي الله عنه فتوا داسي ده ،چي دغه ښځه دطواف پرته نه سي تلای.

پورتنی روايت دمسند ابوداود طياليسي له طريقه هم روايت سوی دئ په دغه روايت کي دمديني دخلکو وينا داسي رانقل سوې ده:

لانتابعك يا ابن عباس رضي الله عنهما! وانت تخالف زيدا فقال سلوا صاحبتكم ام سليم رضي الله عنها.(۲)

ژباړه : اې ابن عباسه! په دغه مسئله کي موږستا پيروي نه کوو ځکه ته دزيد څخه په دې مسئله کي مخالفت کوې، ابن عباس رضي الله عنهما ورته وفرمايل: تاسو مدينې ته تر رسېدو وروسته دام سليم څخه پوښتنه وکړئ ، زما خبره صحيح ده.

په پورتنی پيښه کي دابن عباس رضي الله عنهما او دمديني دخلکو دخبرو څخه دوې خبري په ځرګند ډول معلوميږي لومړی داچي دمديني خلکو دزيد بن ثابت رضي الله عنه شخصي تقليد کاوه ، دده دوينا پرته يې دبل چا وينا نه منل بلکي داسماعيلي معجم څخه داهم معلوميږي ،چي ابن عباس رضي الله عنهما دخپلي فتوا دثبوت لپاره دام سليم او نور اصحابانو احاديث هم بيان کړي دي ځکه کله ،چي ابن عباس رضي الله عنه مديني منورې ته راغلی خلک ملاقات ورته راغلل او ورته وې ويل:

وجدنا الحديث ماحدثتنا.(۳)

ژباړه : موږ هغه حديث پيدا کړ ، ،چي تا موږ ته بيان کړی و.

---

[1]: فتح الباري ، ج : ۳ ، ص: ۴۶۸، ط :ميريه ، کال : ۱۳۰۰ ، عمدة القاري ، ج : ۴ ، ص : ۷۷۷.

[2]: مسند ابوداود الطياليسي ، ص : ۲۲۹ ، مرويات ام سليم رضي الله عنها

[3]: عمدة القاري ، ج : ۴ ، ص : ۷۷۷.

www.taleemulislam-radio.com/سرچينه: تعليم الاسلام راډيو

داچي دمديني دخلكو دزيد ﷺ پرعلم او فتوا باندي اعتماد و، نو كله ،چي يې دابن عباس ﷺ فتوا دزيد ﷺ دفتوا څخه مخالفه وليدل نو ځكه يې دابن عباس ﷺ فتوا ونه منل، دوى يوازي دزيد ﷺ وينا دځان لپاره دليل وګرځاوه دابن عباس ﷺ دفتوا دنه منلو لپاره يې بل كوم دليل نه درلودئ.

دوهمه خبره دپورتنۍ پيښي څخه دامعلوميږي ،چي ابن عباس ﷺ خلك وليدل ،چي شخصي تقليد يې كاوه ده ځني منعه نه كړل ،چي دغسي تقليد شرك ، يا معصيت دئ دا مه كوئ بلكى دوى ته يې امر وكړ، ،چي تاسو دتحقيق لپاره ام سليم ته ورسئ او بيا بېرته زيد ﷺ ته رجوع وكړئ، كله ،چي دغه خلك مديني ته ورسېده نو دابن عباس ﷺ دلارښووني سره سم دتحقيق او څېړني لپاره ام سليم ته ورغلل ، كله ،چي يې تحقيق وكړ، خبره هم هغسي وه لكه ،چي ابن عباس ﷺ وايه ، نو بېرته دزيد ﷺ ولوري ته راغلل ، زيد ﷺ هم څېړنه وكړه او په پايله كي دخپلي فتوا څخه واوښتى، وروسته بيا خلكو دغه حال ابن عباس ﷺ ته بيان كړ.

دپورتنيو روايتونو څرنګوالى مسلم ، نسائي ، بيهقي او داسي نورو كتابونو كړى دئ.(١)

ځينو خلكو ددغه دليل څخه داسي جواب ويلى دئ ،چي كه دمديني خلك مقلدين واى نو بيا ولي ام سليم ته ورتلل.(٢)

١: فتح الباري ج : ٣ ص : ٤٦٧ تر ٤٦٩

٢: تحريک ازادي فكر. ص ١٣٦ ، دمولانا محمد اسماعيل سلفي رحمه الله

سرچينه: تعليم الاسلام راډيو/www.taleemulislam-radio.com

دپورتنۍ نيوکي بنياد پر غلط فهمۍ باندي ولاړ دئ ځکه دغير مقلدينو له آنده دتقليد څخه وروسته داحاديثو تقليد ګواکي حرام دئ حال داچي داسي نه ده ځکه تقليد فقط دې ته وايي ،چي يو څوک مستقيمًا دقران او احاديثو څخه دمسئلو استنباط نه سي کولای ، نه ظاهري تعارض رفع کولای سي او نه دناسخ او منسوخ توپير کولای سي ،همداسي ديوه مجتهد څخه دمسئلې سوال کوي او هغه جواب ورکوي ،دی يې ددليل پرته مني ، بيا عمل په کوي همدا دتقليد مفهوم دئ ، ددې معنا دانه ده ،چي دی نو ددې اجازه نه لري ،چي احاديث زده کړي او يا دي تر تقليد وروسته په احاديثو کي څېړنه وکړي بلکي تر تقليد وروسته هر وخت دمقلد پرمخ داحاديثو دزده کړي او تحقيق دروازه خلاصه ده همدا وجه ده ،چي په سلهاوو مقلدينو دخپل امام شخصي تقليد کړی دئ او ورسره يې دقرآنکريم تفاسير او داحاديثو شروح ليکلي دي، په کوم مسئله کي ،چي په څرګند ډول ورته معلومه سي ،چي نوموړې مسئله دقرآن يا حديث څخه ښکاره مخالفه ده نو دخپل امام دتقليد پرځای په هغه حديث عمل کوي ،چي پوره تحقيق به يې وروسته راسي. همدا وجه ده ،چي کوم مقلد ته دخپل امام وينا دحديث خلاف معلومه سي دتحقيق حق لري دغه تحقيق دتقليد خلاف کار نه دئ ، په پورتنۍ پېښه کي دتقليد او تحقيق دواړو لپاره لاري سته ځکه پر دغه مهال زيد ﷛ ژوندی دئ هغه دتحقيق په پايلو خبر کړل سو ، زيد ﷛ ،چي کله خبر سو نو دخپل پخواني قول څخه يې رجوع وکړه بالاخره ددغه تحقيق په برکت دزيد ﷛ مقلدين دحديث دمخالف څخه خلاص سوه او دخپل امام دمخالفت څخه هم خلاص سوه، البته په پورتنۍ پېښه کي دمدينې دخلکو داخبره زياته دپام وړه ده ،چي ابن

سرچينه: تعليم الاسلام راډيو/www.taleemulislam-radio.com

عباس رضی الله عنهما ته يې وويل : موږ دزيد رضی الله عنه خبره نه پرېږدو ، موږ ستا په خبره عمل نه کوو . ددوی دغه وينا شخصي تقليد بلل کېږي.

دوهم نظير :

په بخاري شريف اونوروکتابونو کي يوه پېښه دهزيل بن شر حبيل څخه رانقل سوې ده ،چي ځينو خلکو دابو موسي اشعري رضی الله عنه څخه ديوې مسئلې پوښتنه وکړه ده مبارک جواب ورکړ، دليل يې ورته ووايه او دايې هم ورته وويل ،چي تاسو ددې مسئلې په اړه دعبدالله بن مسعود رضی الله عنه څخه هم پوښتنه وکړئ ، خلکو دعبدالله بن مسعود رضی الله عنه څخه پوښتنه وکړه دعبدالله بن مسعود رضی الله عنه فتوا دابوموسی اشعري رضی الله عنه دفتوا څخه خلاف وه ، خلک بيا راغلل ابو موسي اشعري رضی الله عنه ته يې خبر ورکړ، ،چي دعبدالله بن مسعود رضی الله عنه فتوا ستا دفتوا څخه خلاف ده ، ده مبارک په جواب کي ورته وويل:

لاتسالوني مادام هذا الحبر فيكم.

ژباړه : تاسو زما څخه پوښتنه مه کوئ څو ،چي دغه ستر عالم يعني عبدالله بن مسعود رضی الله عنه په تاسو کي موجود وي.

مسند احمد بيا دغه الفاظ په لاندي ډول رانقل کړي دي:

لاتسالوني عن شيئ مادام هذا الحبر بين اظهركم.

ژباړه : تاسو زما څخه دهيڅ شي پوښتنه مه کوئ څو ،چي دغه ستر عالم يعني عبدالله بن مسعود رضی الله عنه په تاسو کي موجود وي.(۱)

تاسو وګورئ ابو موسی اشعري رضی الله عنه خلکو ته مشوره ورکوي ،چي عبدالله بن مسعود رضی الله عنه ژوندی دئ تاسو هم دده مبارک څخه په ټولو

۱: صحيح بخاري ، کتاب الفرائض ، باب ميراث ابنت ابن مع ابنت ، ج : ۲ ص : ۹۹۷، ح : ۶۲۳۹، مسند احمد ، ج : ۱ ، ص : ۴۶۴، احاديث عبدالله بن مسعود رضی الله عنه

سرچينه : تعليم الاسلام راډيو/www.taleemulislam-radio.com

مسئلو کي پوښتنه کوئ او هم دده تقليد کوئ ، دغه کار ته شخصي تقليد ويل کيږي.

ځيني خلک پر پورتنۍ خبره باندي داسي نيوکه کوي ،چي ابوموسی اشعري ﷺ دعبدالله بن مسعود ﷺ په شتون کي دخپل تقليد څخه خلک منعه کړل، دا په دې معنا دئ ،چي تقليد ښه کار نه دئ.

ابوموسی اشعري ﷺ ،چي کله دخپل تقليد څخه خلک منعه کړل دا په دې معنا نه دئ ،چي دنورو اصحابانو تقليد دي نه کيږي ،هغو ته دي رجوع نه کيږي بلکي په هغه وخت کي لوی ، لوی اصحابان موجود وه ددوی مبارکانو دتقليد څخه هيچا منعه نه سوای کولای.

نيوکه کونکی زياتوي: دپورتنی خبري حاصل دا کيږي ،چي دافضل په شتون کي دي مفضول ته رجوع نه کړل کيږي؟(١)

جواب دادئ: ،چي دغه پيښه په کوفه کي منځته راغلې ده په دغه زمانه کي تر عبدالله بن مسعود ﷺ لوی عالم په کوفه کي نه و، دغه پيښه دحضرت عثمان ﷺ په خلافت کي منځته راغلې ده.(٢)

په دغه زمانه کي حضرت علي ﷺ کوفې ته تشريف نه و راوړی له همدې امله ابن مسعود ﷺ په دغه وخت کي تر ټولو لوی عالم و، ددې سره که دابوموسي اشعري ﷺ دوينا علت همدا سي ،چي دافضل په شتون کي دي مفضول ته رجوع نه کيږي نو بيا هم دده مبارک دخبروو خلاصه داده ،چي ابن مسعود ﷺ ښه عالم دئ څو ،چي دی

---

[1]: تحريک ازادي فکر ، ص : ١٣٨

[2]: عمدة القاري ، ج : ١ ، ص : ٩٨ ، فتح الباري ، ج : ١٢ ، ص : ١۴.

www.taleemulislam-radio.com/سرچينه: تعليم الاسلام راډيو

ژوندی وي ، دده په شتون کي دده څخه دمسئلو پوښتني کېږي او زما څخه هيڅ پوښتني مه کوئ ځکه په کوفه کي ترټولو ښه عالم دی دئ.

په معجم طبراني کي هم يو روايت راغلی دئ ،چي دابوموسي اشعري رضي الله عنه څخه درضاعت ديوې مسئلې پوښتنه وسوه ده په جواب کي همغه خبره وکړه ،چي پورته ذکر سوه يعني داسي يې وويل:

لاتسالوني عن شيئ ماقام هذا بين اظهرنا من اصحاب رسول الله صلى الله عليه وسلم .

ژباړه : تاسو زما څخه دهيڅ شي پوښتنه مه کوئ څو ،چي درسول الله صلى الله عليه وسلم داصحابانو رضي الله عنهم څخه يو څوک په موږ کي موجود وي.(١)

ابو موسي اشعري رضي الله عنه ،چي په کوم محيط اوچاپيريال کي اوسېدئ هغه پردې دلالت کوي ،چي ده مبارک کومه لارښوونه کړې ده يوازي دشخصي تقليد خبره ده. ددې څخه په څرګند ډول ثابتيږي ،چي داصحابانو رضي الله عنهم په زمانه کي شخصي تقليد منعه نه و.

---

[1] : مجمع الزوائد ، ج : ۴ ص : ٢٦٢، باب الرضاع. په کنزالعمال کي دعبدالرزاق په حواله هم داسي جمله سته ،چي وايي:لاافتيكم ماكان بها، ج : ٦ ، ص : ١۴٧

سرچينه: تعليم الاسلام راډيو/www.taleemulislam-radio.com

دريم نظير :

په ترمذي ، سنن ابوداود او داسي نورو كتابونو كي د معاذبن جبل رضي الله عنه څخه يو روايت رانقل سوى دئ :

عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمَّا أَرَادَ أَنْ يَبْعَثَ مُعَاذًا إِلَى الْيَمَنِ قَالَ كَيْفَ تَقْضِي إِذَا عَرَضَ لَكَ قَضَاءٌ قَالَ أَقْضِي بِكِتَابِ اللَّهِ قَالَ فَإِنْ لَمْ تَجِدْ فِي كِتَابِ اللَّهِ قَالَ فَبِسُنَّةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ فَإِنْ لَمْ تَجِدْ فِي سُنَّةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَلَا فِي كِتَابِ اللَّهِ قَالَ أَجْتَهِدُ رَأْيِي وَلَا آلُو فَضَرَبَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَدْرَهُ وَقَالَ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي وَفَّقَ رَسُولَ رَسُولِ اللَّهِ لِمَا يُرْضِي رَسُولَ اللَّهِ.(1)

ژباړه : معاذبن جبل رضي الله عنه وايي ،چي رسول الله صلى الله عليه وسلم زه يمن ته لېږلم نو ما ته يې وويل: كه تاته يوه مسئله راسي نو ته به څنګه فيصله كوې؟ ما ورته وويل: ،چي دالله جل جلاله دكتاب په رڼا كي به يې كوم ، رسول الله صلى الله عليه وسلم راته وويل: كه دغه مسئله په قرآن كي نه وه بيا به يې څنګه فيصله كوې؟ ما ورته وويل: دنبوي احاديثو په رڼاكي يې فيصله كوم، رسول ا لله صلى الله عليه وسلم راته وفرمايل: كه دغه مسئله په احاديثو كي نه وه بيا به يې څنګه فيصله كوې؟ ما ورته وويل : بيابه يې په خپله رايه ، فكر او اجتهاد سره فيصله كوم اوكوشش به كوم ،چي حقه فيصله وكړم. رسول الله صلى الله عليه وسلم زما په دغه خبرو سره خوشاله سو او لاس يې زما پر سينه راكښېښودئ او وې فرمايل: الله جل جلاله لره دي حمد وي ،چي دالله جل جلاله درسول صلى الله عليه وسلم قاصد ته يې دداسي تګ لاري توفيق وركړ، ،چي دالله جل جلاله رسول صلى الله عليه وسلم په راضي كېږي.

(1): سنن ابي داود ، كتاب الاقضيه ، باب الاجتهاد الراي في القضاء، ح : ٣١١٩، ج : ٩ ، ص : ٤٨٩، ط : المكتبة الشاملة ، الاصدارالثاني.

سرچينه : تعليم الاسلام راډيو/www.taleemulislam-radio.com

پورتنی روايت او پښنه دتقليد او اجتهاد په مسئله کي داسي ډېره ده ،چي ځومره غور او فکر پر کېږي په هغه کچه مشکلات له منځه په ځي . په دې روايت کي زموږ اصلِ موخه یوه لوري ته ده هغه دا چي رسول اللهﷺ دخپلو فقيه عالمانو اصحابو څخه يو تن فقيه عالم معاذ رضي الله عنه ديمن خلکو ته دقاضي او معلم په توګه ولېږی او پرهغوی باندي يې دده اتباع او پيروي لازمه وګرځول. رسول اللهﷺ نه يوازي ،چي معاذ رضي الله عنه ته يې په قرآن اوحديث دمسائلو حل وفرمايه بلکي ددې اجازه يې هم ورکړه ،چي په خپله رايه او فکر سره اجتهاد وکړي او بيا يې مسائلي په رڼا کي حل کړي. دا چي رسول اللهﷺ ديمن پر خلکو لازمه کړه ،چي دمعاذ رضي الله عنه اتباع وکړي په دې کي خو نو بل شی نه سي جوړېدای پرته له دې ،چي رسول اللهﷺ دوی ته دشخصي تقليد امر وکړ بلکي ورباندي لازم يې کړ.(¹)

¹: دشخصي تقليد لپاره ،چي ما کوم حديث ددليل په توګه وړاند کړ، پردغه استدلال باندي يو چا اعتراض کړی دئ،چي ما او زما په څېر نورو مقلدينو علماؤ ته مشرکين او کافران وايي، نوموړی په خپل اعتراض کي ليکي: لومړی بايد وکتل سي ،چي دغه حديث صحيح دئ که يا؟(التحقيق في جواب التقليد)، نوموړي کس ورپسي پر دغه حديث باندي دابوداود دحاشيې ټول هغه اعتراضات رانقل کړی دي ،چي علامه جوزقاني رضي الله عنه پر نوموړي حديث باندي کړي دي.

ددغه اعتراض په اړه بايد وويل سي ،چي کوم کس ،چي دغه اعتراضات کړي دي هغه خپله هم دتقليد مرتکب ګرځېدلی دئ ، بيا دا،چي دحديث درد لپاره يې ولي يوازي دخپل کتاب لپاره دجوزقاني پر نيوکو باندي بسنه کړې ده دبل لوري څخه يې ولي کوم ترديد نه دئ راوړی ، دوهم دا،چي دجوزقاني دنيوکو لپاره جوابونه سوي دي که ده يوازي دابن القيم رحمه الله تحقيق کتلی وای لابه يې شبهات رفعه سوي وای، ابن القيم دجوزقاني داعتراضاتو جوابونه کړي دي او ويلي يې دي د

سرچينه: تعليم الاسلام راډيو/www.taleemulislam-radio.com

معاذ رضي الله عنه ،چي کله يمن ته تلی نو ديوه زور ځواکي واکمن په توګه نه بلکي ديومعلم او مفتي په توګه تللی دئ ، څوک ،چي دا فکر کوي ددغه حديث تعلق دقضا او واکمنۍ سره دئ دافتا سره تعلق نه لري دا فکر ببخي درست نه دئ ځکه دبخاري شريف په يوه روايت کي راځي:

٦٢٣٧ – عَنْ الْأَسْوَدِ بْنِ يَزِيدَ قَالَ أَتَانَا مُعَاذُ بْنُ جَبَلٍ بِالْيَمَنِ مُعَلِّمًا وَأَمِيرًا فَسَأَلْنَاهُ عَنْ رَجُلٍ تُوُفِّيَ وَتَرَكَ ابْنَتَهُ وَأُخْتَهُ فَأَعْطَى الِابْنَةَ النِّصْفَ وَالْأُخْتَ النِّصْفَ.([1])

ژباړه : اسود بن يزيد رحمة الله عليه فرمايي: موږ ته معاذ رضي الله عنه دامير او معلم په توګه راغلی نو موږ ديوه کس په اړه پوښتنه ځني وکړه ،چي وفات سوی وي او ترشايې يوه خور او يوه لور پاته وي ،چي ميراث يې څنګه وېشل کېږي؟ معاذ رضي الله عنه په جواب کي راته وويل: نيم مال يې دلور دئ او نيم مال يې دخور دئ.

پورتني روايت ته که وکتل سي نو معاذ رضي الله عنه ديوه مفتي په توګه خلکو ته جواب ورکړی دئ او کوم دليل يې هم نه دی ورته بيان کړی او نه هغو ددليل غوښتنه کړې ده او بيا دمعاذ رضي الله عنه دغه فيصله هم قبوله سوې ده. معاذ رضي الله عنه که څه هم په ښکاره دليل نه دئ بيان کړی خو دمعاذ رضي الله عنه

معاذ رضي الله عنه کوم حديث ،چي اصحابانو رانقل کړی دئ په هغو کي څوک متهم ، کذاب او مجروح نسته. همدا ډول ابن القيم دغه حديث دخطيب بغدادي په حواله ديوې بلي طريقې څخه هم رانقل کړی دئ او ويلي يې دي: عن عبادة بن نسي عن عبدالرحمن بن غنم عن معاذ...او بيا يې ليکلي دي: وهذا اسناد متصل ورجاله معروفون بالثقه. نوموړی عالم دپورتني تحقيق په تعقيب زياتوي: دغه حديث دامت دتلقي بالقبول په وجه هم ددې جوګه دئ ،چي په استدلال کي دي وکارول سي. اعلام الموقعين ، ج : ١ ص : ١٧٥ ، تر ، ١٧٦. نيوکه کونکی او دغه فکر کونکی مولانا محمد اسماعيل سلفي رحمة الله عليه دئ ، تحريک ازادي فکر ، ص: ١٤٠

[1]: بخاري ، کتاب الفرايض ، باب الميراث ،ج : ٢ ، ص : ٩٩٧، ح :٦٢٣٧.

www.taleemulislam-radio.com/سرچينه: تعليم الاسلام راډيو

فيصلې دقرآن او حديث سره مطابقې وې ځکه تاسو دمعاذ ﷺ يوې بلې فتوا ته وګورئ ،چې هلته ده مبارک درسول الله ﷺ حديث رانقل کړی دئ دده مبارک دغه فتوا په لاندې ډول ده:

عَنْ أَبِي الْأَسْوَدِ الدِّيْلِيِّ قَالَ كَانَ مُعَاذٌ بِالْيَمَنِ فَارْتَفَعُوا إِلَيْهِ فِي يَهُودِيٍّ مَاتَ وَتَرْكَ أَخًا مُسْلِمًا فَقَالَ مُعَاذٌ إِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ إِنَّ الْإِسْلَامَ يَزِيدُ وَلَا يَنْقُصُ فَوَرَّثَهُ.([1])

ژباړه:ابي الاسود ديلمي ويلي دي ،چې معاذ ﷺ په يمن کې يوه مسئله ديهودي په اړه بيان کړه ،چې هغه مړ سوی و او ترشايې ورور مسلمان پاته سوی و په اړه يې داپوښتنه راپورته سوې وه ،چې دغه مسلمان ديهودي په مال کې ميراث وړلای سي که يا؟ معاذ ﷺ وفرمايل: ما درسول الله ﷺ څخه اورېدلي دي ،چې اسلام زيادت کوي کمښت نه کوي نو ځکه زما څېړنه او فکر دادئ ،چې دمسلمانۍ په وجه بايد څوک دميراث څخه محروم نه سي، بالاخره معاذ ﷺ مسلمان ته ديهودي ورور ميراث ورکړ.(٢)

په پورتني روايت کې معاذ ﷺ داسې حديث په دليل کې ووايه ،چې دميراث دموضوع سره هيڅ اړه نه لري ، داچې ده مبارک داسې حديث وايه دا دده خپل اجتهاد او څېړنه وه خو بيا هم ديمن خلکو هغه قبول کړ.

[1]: مسنداحمد ، ج : ۵ ، ص : ۲۳۰، او ۱۳۶، ح : ۲۱۰۴۵، واخرجه الحاکم رحمه الله وقال صحيح الاسناد لم يخرجاه، وقال الذهبي رحمه الله صحيح، مستدرک حاکم ، ج : ۴ ، ص: ۳۴۵،

[2]: پاته دې نه وي ،چې دا دمعاذ ﷺ خپل تحقيق او فکر و که نه نو دجمهورو اصحبانو ﷺ او فقهاوو له انده مسلمان دکافر څخه ميراث نه سي وړلای ځکه رسول الله ﷺ فرمايي: لايرث المسلم من الکافر.

سرچينه : تعليم الاسلام راډيو/www.taleemulislam-radio.com

په مسند احمد او معجم طبراني کي يو بل روايت هم راځي:

٢١٠٦٣ ... أَنَّ مُعَاذًا قَدِمَ عَلَى الْيَمَنِ فَلَقِيَتْهُ امْرَأَةٌ مِنْ خَوْلَانَ ... فَسَلَّمَتْ عَلَى مُعَاذٍ ... فَقَالَتْ مَنْ أَرْسَلَكَ أَيُّهَا الرَّجُلُ قَالَ لَهَا مُعَاذٌ أَرْسَلَنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَتْ الْمَرْأَةُ أَرْسَلَكَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَنْتَ رَسُولُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَفَلَا تُخْبِرُنِي يَا رَسُولَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ لَهَا مُعَاذٌ سَلِينِي عَمَّا شِئْتِ...([1])

ژباړه: کله،چي معاذ رضي الله عنه يمن ته راغلی نو دخولان قوم څخه يوه ښځه ورته راغله سلام يې ورته وو ايه او بيا يې ځني وپوښتل: اې سړيه! ته چا رالیږلی يې؟ معاذ رضي الله عنه ورته وويل: زه دالله جل جلاله رسول صلی الله علیه وسلم رالیږلی يم، ښځي ورته وويل: ايا ته رسول الله صلی الله علیه وسلم رالیږلی يې؟، دالله جل جلاله درسول صلی الله علیه وسلم استازی يې؟، اې دالله جل جلاله درسول استازې؟ ته موږ ته ددين احکام نه راښيې معاذ رضي الله عنه ورته وويل: زما څخه دهر هغه شي په اړه پوښتنه وکړه،چي ستا خوښه وي؟.

دپورتني حديث څخه معلوميږي،چي معاذ رضي الله عنه يوازي دوالي او واکمن په توګه يمن ته نه و لیږل سوی بلکي معاذ رضي الله عنه درسول الله صلی الله علیه وسلم استازی او نماينده و، دده دنده داوه،چي الهي احکام خلکو ته ورزده کړي، همدا لامل و،چي هغې ښځي دده څخه پوښتنه وکړه او ده ورته وويل،چي ته زما څخه دهر هغه شي په اړه پوښتنه کوه،چي ستا زړه غواړي.

[1]: اورده الهيثمي في مجمع الزوائد، ج: ۴، ص: ۳۰۷، ۳۰۸، باب حق الزوج علي المرء وقال رواه احمد والطبراني من رواية عبدالحميد بن بهرام عن شهر وفيها ضعف وقد وثقا.

سرچينه: تعليم الاسلام راډيو/www.taleemulislam-radio.com

دپورتني حديث په اخره کي هغې ښځي دمعاذ ﷺ څخه پوښتلي دي ،چي پر ښځه باندي دخپل مېړه څه حقوق دي؟ معاذ ﷺ داسلام داصولو مطابق جواب ورکړی دئ او دجواب په ويلو سره يې دې ته کوم آيت يا حديث ددليل په توګه نه دی ويلی ، ددې څخه دا معلومېږي ،چي معاذ ﷺ يوازي دانتظامي چارو دسرته رسولو لپاره نه و لېږل سوی بلکي معاذ ﷺ درسول اللهﷺ دنماينده په توګه ديمن خلکو ته ورغلی و او دايې دنده وه ،چي خلکو ته دشريعت احکام ورزده کړي او خلک دده تقليد وکړي.

بله خبره لاداده ،چي رسول اللهﷺ دمعاذ ﷺ په اړه داسي فرمايلي دي:

اعلمهم بالحلال والحرام.

ژباړه :په اصحابانو ﷺ کي ترټولو زيات په حلالو اوحرامو ښه عالم معاذ ﷺ دئ.(۱)

په بل ځای کي رسول اللهﷺ دمعاذ ﷺ په اړه داسي فرمايلي دي:

انه يحشر يوم القيامة بين يدى العلماء نبذه.(۲)

ژباړه : الله جل جلاله به معاذ ﷺ دقيامت په ورځ داسي را وپاڅوي ،چي دعلماوو قيادت به کوي او ددوی څخه به دومره مخکي وي څومره ،چي غشي ځي ،ځکه معاذ ﷺ نه يوازي ،چي ديمن خلکو دده تقليد کاوه بلکي نورو اصحبانو ﷺ هم دده تقليد کاوه.

۱: رواه النسائي ،والترمذي وابن ماجة باسانيد صحيحة حسنة ، وقال الترمذي: هو حديث حسن، صحيح، تهذيب الاسماء واللغات للنووي رحمه الله ، ج : ۱ ، ص : ۹۹.

۲: اخرجه احمد في مسنده عن عمر ﷺ وفي رواية برثوة والرتوة والنبذة كلاهما رمية سهم. الفتح الرباني ، ج : ۱ ص : ۳۵۲.

سرچينه: تعليم الاسلام راډيو/www.taleemulislam-radio.com

۲۱۰۵۲ - ... عَنْ أَبِي مُسْلِمٍ الْخَوْلَانِيِّ قَالَ أَتَيْتُ مَسْجِدَ أَهْلِ دِمَشْقَ فَإِذَا حَلْقَةٌ فِيهَا كُهُولٌ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ (وفي رواية كثير بن هشام فاذا هي ثلاثين كهلا من اصحاب رسول اللهﷺ)وَإِذَا شَابٌّ فِيهِمْ أَكْحَلُ الْعَيْنِ بَرَّاقُ الثَّنَايَا كُلَّمَا اخْتَلَفُوا فِي شَيْءٍ رَدُّوهُ إِلَى الْفَتَى فَتًى شَابٌّ قَالَ قُلْتُ لِجَلِيسٍ لِي مَنْ هَذَا قَالَ هَذَا مُعَاذُ بْنُ جَبَلٍ...([1])

ژباړه : ابو مسلم خولاني وايي:زه دد مشق دخلکو مسجد ته ورغلم که مي کتل په دې مسجد کي يوه ډله سپين ږيري اصحابانرضي الله عنهم ناست وه ، په يوه روايت کي راغلي دي ،چي دېرش تنه سپين ږيري اصحابانرضي الله عنهم ناست وه ، ناڅاپه مي يو ځوان وليدئ ،چي سترګي يې توري وي غاښونه يې سپين وه ځلېدل ، کله ،چي به دا اصحابانو رضي الله عنهم په يوه مسئله کي اختلاف سوه نو دغه ځوان ته به يې رجوع کول ، دغه ځوان به فيصله ورکول،ما دڅنګ ديوه ملګري څخه پوښتنه وکړه ،چي دا څوک دئ؟ هغه ملګري راته وويل: دا معاذ بن جبل رضي الله عنه دئ.

تاسو وګوري معاذ بن جبلرضي الله عنه داسي يو څوک و ،چي ويوې ډلي اصحابانو رضي الله عنهم دده تقليد کاوه او ده به يې اختلافي مسئلې ور فيصله کولې.

ديوه بل روايت الفاظ داسي راغلي دي:

اذا اختلفوا في شيئ اسندوه اليه وصدروا عن رايه.([2])

ژباړه : کله ،چي به ددوی ترمنځ کومه اختلافي مسئله راغلل نو دغه مسئله به يې معاذ رضي الله عنه ته سپارل او دده رايه به يې قبلول.

[1]: مسند احمد ، مرويات معاذ بن جبل ، ح :۲۱۰۵۲، ج : ۵ ، ص : ۲۳٦

[2]: مسند احمد ، مرويات معاذ بن جبل ، ج : ۵ ، ص : ۲۳۳

سرچينه: تعليم الاسلام راډيو/www.taleemulislam-radio.com

لنډه داچي معاذ ﷛ دهغه ښو علماوو او فقهاوو له ډلي څخه دئ ،چي رسول اللهﷺ خپله ورته (اعلم بالحلال والحرام) ورته ويلي دي او خپله اصحابانو ﷡ هم دده تقليد کړی دئ. کله ،چي رسول اللهﷺ معاذ ﷛ يمن ته وليږی نو دقضاء څخه نيولې بيا ترپوره تعليم ، افتاء او نور مسؤليتونه يې ده ته حواله کړل ، رسول اللهﷺ ديمن پر خلکو لازم وګڼل ،چي دده اطاعت وکړي او ديمن خلکو هم داسي وکړل دده تقليد يې وکړ، همدا دشخصي تقليد حقيقت دئ.

څلورم نظير :

په سنن ابوداود کي روايت دئ :

۳٦۸ - ... عَنْ عَمْرِو بْنِ مَيْمُونٍ الْأَوْدِيِّ قَالَ قَدِمَ عَلَيْنَا مُعَاذُ بْنُ جَبَلٍ الْيَمَنَ رَسُولُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَيْنَا قَالَ فَسَمِعْتُ تَكْبِيرَهُ مَعَ الْفَجْرِ رَجُلٌ أَجَشُّ الصَّوْتِ قَالَ فَأُلْقِيَتْ عَلَيْهِ مَحَبَّتِي فَمَا فَارَقْتُهُ حَتَّى دَفَنْتُهُ بِالشَّامِ مَيِّتًا ثُمَّ نَظَرْتُ إِلَى أَفْقَهِ النَّاسِ بَعْدَهُ فَأَتَيْتُ ابْنَ مَسْعُودٍ فَلَزِمْتُهُ حَتَّى مَاتَ[1]

حضرت عمرو بن ميمون ﷫ وايي : کله ،چي رسول اللهﷺ معاذ ﷛ يمن ته داستازي په توګه راو لېږئ نو ما دسهار په لمانځه کي دده تکبير واورېدئ ،چي اواز يې ډک او دروند و نو زما مينه ورسره پيدا سوه او بيا دده مبارک دمرګ تر مهاله زه څني جلا نه سوم تر داسي بريده ،چي ما په خپل لاس باندي په شام کي دفن کړ، بيا په خلکو کي ښه عالم وليدئ نو زه ابن مسعود ﷛ ته راغلم او دمرګ ترمهاله پوري څني جلا نه سوم.

---

[1]: ابوداود ، باب اذا اخر الامام الصلوة عن الوقت ، ج : ۱ ، ص : ٦۲، ومسند احمد ، ج : ۵ ، ص : ۱۳۱

سرچينه : تعليم الاسلام راډيو/www.taleemulislam-radio.com

په پورتني روايت کې د حضرت ميمون رحمة الله عليه وينا ،چې زه د معاذ رضي الله عنه سره ملګرى وم تر هغه وخت پوري ،چې دى ژوندى و او بيا ،چې کله دى وفات سو نو ما ابن مسعود رضي الله عنه ته ځکه رجوع وکړه ،چې ابن مسعود رضي الله عنه تر معاذ رضي الله عنه وروسته ښه عالم و، دده مبارک دغه وينا پردې باندې دلالت کوي ،چې لومړى بايد هغه چا ته رجوع وکړل سي ،چې هغه تر ټولو ښه عالم وي تر هغه وروسته بيا هغه چاته رجوع وکړل سي ،چې تر پاته خلکو ښه عالم وي مطلب داچې ميمون رحمة الله عليه د معاذ رضي الله عنه په ژوند کې ابن مسعود رضي الله عنه ته هيڅ رجوع نه کول د مسائلو زده کړه يې يوازې د معاذ رضي الله عنه څخه کول داچې ميمون رحمة الله عليه يوازې د معاذ رضي الله عنه تقليد کوي او ابن مسعود رضي الله عنه ته دده په ژوند کې نه ورځې همدا د شخصي تقليد معنا ده.

څو بېلابېل مثالونه

۵ : د اصحابانو رضي الله عنهم په څېر دېرو تابعينو هم تقليد کړى دئ ځينو تابعينو يو صحابي د ځان لپاره مقتدا ګرځولى دئ او ځينو بيا بل صحابي د ځان لپاره مقتدا ګرځولى دئ او دوى مبارکانو يې شخصي تقليد کړى دئ لکه ،چې امام شعبي رحمة الله عليه فرمايي:

من سره ان ياخذ بالوثيقة في القضاء فلياخذ بقول عمرو رضي الله عنه ([1])

ژباړه :که څوک په دې خوشاليږي ،چې په قضا کې وثيقه واخلي نو د عمر رضي الله عنه قول دې ټينګ ونيسي.

۶ : حضرت مجاهد رحمة الله عليه فرمايي:

[1]: اعلام الموقعين لابن القيم ، ج : ۱ ص : ۱۵

سرچينه: تعليم الاسلام راډيو/www.taleemulislam-radio.com

اذا اختلف الناس في شيئ فانظروا ما صنع عمر فخذو به.(۱)

ژباړه : کله ،چي دخلکوپه کومه مسئله کي اختلاف پيدا سي نو و دي ګوري ،چي عمر رضي الله عنه په دغه اړه څه کړي دي همدغسي دي وکړي.

۷ : دابراهيم نخعي په اړه اعمش رحمة الله عليه ليکي :

انه كان لايعدل بقول عمر رضي الله عنه وعبدالله رضي الله عنه اذا اجتمعا فاذااختلفاكان قول عبدالله رضي الله عنه اعجب اليه.(۲)

ژباړه : ابراهيم نخعي رحمة الله عليه دحضرت عمر رضي الله عنه او عبدالله رضي الله عنه په قول عمل کاوه کله ،چي به دوی دواړه سره متفق وه خو کله ،چي به يې په منځ کي اختلاف پيښ سو نو دابراهيم نخعي رحمة الله عليه دعبدالله رضي الله عنه په قول عمل کول خوښ وه.

۸ : حضرت ابوتميمه رحمة الله عليه فرمايي :

قدمنا الشام فاذا الناس مجتمعون يطيفون برجل ، قال قلت من هذا ، قالوا هذا افقه من اصحاب النبي صلى الله عليه وآله وسلم هذاعمر والبكائي رضي الله عنهما.([۳])

ژباړه : موږ شام ته راغلو که مو کتل خلک پر يو کس باندي شاوخوا راټول دي او پر راګرځي ، دی وايي ،چي ماديوه چا څخه پوښتنه وکړه ،چي دا کس څوک دئ؟ دوی راته وويل: دا په ژونديو اصحابانو کي ترټولو ښه فقيه دئ.

۹ : امام محمدبن جرير طبري رحمة الله عليه فرمايي :

لم يكن احد له اصحاب معروفون حرروا فتياه ومذاهبه في الفقه غير ابن مسعود رضي الله عنه وكان يترک مذهبه وقوله لقول عمر رضي الله عنه وكان لايكاد يخالفه في شيئ من مذاهبه ويرجع

---

[۱]: اعلام الموقعين لابن القيم، ج : ۱ ص : ۱۵

[۲]: اعلام الموقعين لابن القيم، ج : ۱ ص : ۱۳، ۱۴

[۳]: اعلام الموقعين لابن القيم، ج : ۱ ص : ۱۴

سرچينه : تعليم الاسلام راډيو/www.taleemulislam-radio.com

من قوله الي قوله وقال الشعبي كان عبدالله لايقنت ، وقال : ولوقنت عمر لقنت عبدالله.(۱)

ژباړه : دابن مسعود رضي الله عنه پرته بل څوک داسي نسته ،چي دومره ډېر شاګردان دي يې وي، فتاواوي او فقهي مذاهب دي يې مدون سوي وي ،سره ددې ،چي ابن مسعود رضي الله عنه دحضرت عمر رضي الله عنه دومره تقليد کاوه ،چي خپله وينا يې دعمر رضي الله عنه دوينا په مقابل کي پرېښوول په هيڅ شي کي يې ورسره مخالفت نه کاوه، امام شعبي رحمة الله عليه فرمايي: ابن مسعود رضي الله عنه قنوت نه لوستی ، که عمر رضي الله عنه لوستلی وای نو ده هم خامخا لوستی.

پورته ،چي بيان سوه داټول دشخصي تقليد مثالونه وه البته يوه خبره ديادولو وړ ده هغه داچي تقليد دمقلد په اعتبار درجې لري ، ددغه درجو په اعتبار سره کله داسي ،چي يو مقلد سره ددې ،چي دخپل امام تقليد کوي مګر بيا هم په ځينو مسائلو کي ورسره اختلاف کوي ، دې ته هم شخصي تقليد ويل کېږي لکه ځيني حنفي مشايخ ،چي دامام ابوحنيفة رحمة الله عليه په خلاف يې ځيني ځايونه فتوا ورکړې ده ،خو بياهم دوی ته دامام ابوحنيفة رحمة الله عليه مقلدين ويل کېږي، ددې خبري پوره تفصيل به انشاء الله وروسته راسي. دپورتنيو خبرو په نظر کي نيولوسره ويلای سو ،چي ابن القيم رحمة الله عليه دتقليد په وړاندي ،چي داصحابانو رضي الله عنهم او تابعينو داختلافاتو کوم مثالونه ويلي په هغو سره زموږ استدلال نه اغېزمن کېږي.(۲)

---

[1]: اعلام الموقعين لابن القيم، ج : ۱ ص : ۱٦

[2]: علامه ابن القيم رحمة الله عليه ،چي دتقليد په خلاف کوم اوږد بحث کړی دئ او زياتي نيوکي او اعتراضونه يې باندي وارد کړي دي ددغه اعتراضونه لپاره پوره تفصيل

www.taleemulislam-radio.com/سرچينه: تعليم الاسلام راډيو

حاصل داچي دپورتنيو روايتونو څخه داخبره په ثبوت رسيږي ،چي داصحابانو رضي الله عنهم په زمانه کي په دواړه تقليدونو يعني په شخصي او مطلق دواړو سره عمل سوی دئ ، داچي دوی مبارکانو دواړه ډوله تقليد کړی دئ نو حقيقت هم داد ئ ،چي هغه کس ،چي داصل په اعتبار سره دقرآن او حديث څخه مستقيما دمسئلو استنباط نه سي کولای هغو ته دا جايزه او صحيح ده ،چي دواړه ډوله تقليد وکړي ځکه حضرت شاه والي الله محدث دهلوي رحمة الله عليه ليکي:

وليس محله فيمن لايدين الا بقول النبي صلى الله عليه وسلم ولايعتقد حلالا الا ما احله الله ورسوله ولاحراما الا ما حرم الله ورسوله لكن لما يكن له علما بماقاله النبي صلى الله عليه وسلم ولابطريق الجمع بين المختلفات من كلامه ولابطريق الاستنباط من كلامه اتبع عالما راشدا علي انه مصيب فيما يقول ويفتي ظاهرا متبع سنة رسول الله صلى الله عليه وسلم فان خالف مايظنه اقلع من ساعته من غير جدال ولا اصرار فهذا كيف ينكره احد مع ان الاستفتاء ولافتاء لم يزل بين المسلمين من عهد النبي صلى الله عليه وسلم ولافرق بين ان يستفتي هذا دائما او يستفتي هذا حينا وذالک حينا بعد ان يكون مجمعا علي ماذكرناه.(١)

ژباړه : کوم څوک ،چي دتقليد په اړه بد وايي دهغه اطلاق پر هغه چا نه کيږي ،چي دالله جل جلاله اور سول الله صلى الله عليه وسلم دويناوو پرته دبل چا قول حجت او دليل نه مني ، عقيده يې داوي ،چي فقط کوم څه ،چي الله جل جلاله او رسول صلى الله عليه وسلم حلال کړي دي هغه حلال دي او فقط کوم څه ،چي الله جل جلاله او

لرونکي او قناعت ورکونکي جوابونه يې دهر جز لپاره په ج: ٢ ص : ۴ تر ٦ پوري په انهارالسکن کي وګورئ ،چي داعلاء السنن مقدمه ده. همدا ډول وګورئ: الفائده الثالثة دمولانا حبيب احمد کيرانوي تاليف، ط : کرا،چي ، کال : ١۴٧٨

[1] : حجة الله البالغة ، ج : ١، ص : ٥٦، ط: مکتبة سلفية لاهور، نېټه : ١۴٦٥هـ ، عقد الجيد، ص: ٣٩، ط : مجتبايي ، ډهلی ، نېټه : ١۴۴۴، هـ

سرچينه: تعليم الاسلام راډيو/www.taleemulislam-radio.com

دهغه رسولﷺ حرام کړي وي هغه حرام دي مګر داچي درسول اللهﷺ احاديث ورته معلوم نه وي ، نه درسول اللهﷺ دمتعارضو احاديثو په تطبيق پوهيږي ، نه درسول اللهﷺ داحاديثو څخه دمسائلو داستنباط په طريقه پوهيږي نو ځکه ديوه داسي عالم تقليد وکړي ،چي دهدايت لاره يې خپله کړې وي او په ښکاره دسنتو متبع وي نو موږ ی کس دي ددغه عالم اتباع او پيروي ځکه وکړي ،چي دده په آند نوموړ ی عالم حق ته رسېدلی وي او دده په ګومان نوموړ ی عالم پر هدايت او دسنت متبع وي خو کله ،چي دده دغه ګومان غلط ثابت سو نو دڅه جنګ جګړې پرته دده دتقليد څخه لاس واخلي، دداډول تقليد څخه څنګه انکار وکړل سي؟ لکه دفتوا او فتوا ورکولو سلسله ،چي درسول اللهﷺ دزمانې څخه راپيل ده ، کله ،چي پوښتنه کول جايز سوه نو بيا په دې کي هيڅ فرق نسته ،چي يو کس ديوه خاص عالم څخه پوښتنه کوي ،چي ورته شخصي تلقيد ويل کيږي او داچي کله ديوه عالم ، څخه پوښتنه کوي او کله بيا په بله مسئله کي دبل عالم څخه پوښتنه کوي ،چي ورته مطلق تقليد وويل سي. البته داخبره لازمي ده ،چي په پوښتل سوي عالم کي به پورته ذکر سوي شرطونه موجود وي.

شخصي تقليد ته اړتيا

اصلاً د شخصي او مطلق دواړو تقليدونو څخه په يوه باندي عمل کول جايز دي ،خو داچي اللهﷻ ددې وروستۍ زمانې پر علماوو باندي خپل خاص رحمت کړی دئ ، دوی ته يې داسي ذکاوت ، فکر او پوهه ورکړې ده ،چي دمعاصري زمانې بدلېدونکي حالات درک کولای سي او نظر ورباندي ورکولای سي ، دوی ديوه ځواکمن مصلحت پر بنسټ

www.taleemulislam-radio.com/سرچينه : تعليم الاسلام راډيو

باندي داسي پرېکړه کړې ده ،چي په دواړه ډوله تقليدونو کي دي يوازي په شخصي تقليد عمل وکړل سي يعني داچي کله مقلد ديوه امام خبره عملي کوي او کله دبل امام خبره عملي ددې پرځای دي ديوه امام تقليد دي وسي.

اوس پوښتنه داده ،چي دغه ځواکمن مصلحت نو څه شي دئ؟ دپورتنۍ پوښتني په جواب کي بايد لومړی داخبره وسي او په ذهن کي وساتل سي ،چي خواهش پرستي هغه سخته او ناوړه ګناه ده ،چي ډېر وخت انسان تر کفره پوري رسوي، همدا لامل دئ ،چي په قرآنکريم کي په بېلابيلو ځايونو کي پر دې خبره باندي ټينګار سوی دئ ،چي انسان بايد په کلکه دخواهشت پرستۍ څخه ځان وساتي ، دقرآنکريم په ډېرو آياتونو او احاديثو کي ددې خبري تلقين ورکړل سوی دئ ،چي تاسو بايد دخواهش پرستۍ څخه ځانونه وژغورئ.

دخواهش پرستۍ څخه يو ډول داهم ده ،چي يوڅوک بداو ګناه حرام بولي مګر دخواهش پرستۍ په وجه په دغه ګناه اوحرام کارلاس پوري کوي دا ډول خواهش پرستي که څه هم لويه ګناه ده مګر يوه ورځ نه يوه ورځ انسان پرخپله ګناه باندي پښېمانه کېږي او توبه ايستونکی جوړيږي.

دخواهشت پرستۍ دوهم ډول دادئ ،چي انسان دخواهشت پرستۍ په غلامۍ کي تر داسي بريده ورسېږي ،چي حلال حرام وبولي او حرام حلال وبولي او ددين څخه دلوبو ګين جوړ کړي ، ښکاره خبره ده ،چي دخواهشت پرستۍ دغه دوهم صورت زيات دروند او سخت تاوان لرونکی دئ. دفقه شريفي علماوو ثابته کړې ده ،چي دخلکو ديانت ورځ تربلي دټيټ والي پر لوري ځي که دمطلق تقليداجازه ورکړل سي نوډېر خلک به په قصده او ډېر خلک به دناپوهۍ په وجه په خواهشت

www.taleemulislam-radio.com/سرچينه: تعليم الاسلام راډيو

پرستۍ اخته سي. دمثال په ډول دامام ابوحنيفةرحمة الله عليه پر مذهب دبدن څخه په وينه وتلو باندي اودس ماتيږي او دامام شافعيرحمة الله عليه پر مذهب دبدن څخه په وينه وتلو باندي اودس نه ماتيږي ، که ،چيري دمطلق تقليد اجازه ورکړل سي نو يوکس به دګرمۍ په موسم کي دامام ابوحنيفةرحمة الله عليه په مذهب وي په وينه سره به اودس ماتوي او نوی اودس به تازه کوي ، ديخنۍ په موسم کي به دامام شافعيرحمة الله عليه په مذهب وي په وينه سره به اودس نه ماتوي او نوی اودس به نه تازه کوي ،بې اودسه به پرلمانځه دريږي، همدا ډول دامام شافعيرحمة الله عليه مذهب دادئ ،چي که ديوچا پر ښځه باندي لاس ولګيدئ اودس يې مات دئ او دامام ابوحنيفةرحمة الله عليه پر مذهب ددغه کس اودس نه دئ مات. اوس خواهشت پرست يا ناپوه انسان به دخپلي اسانۍ په وجه په دغه ځای کي دامام ابوحنيفةرحمة الله عليه په مذهب وي ، دامام شافعيرحمة الله عليه له نظره به بې اوسه پرلمانځه باندي ودريږي ،مطلب داچي دکوم امام قول ،چي ده ته اسانه وي هغه به عملي کوي او دکوم امام قول ،چي ده ته ګران وي دهغه څخه به مخ اړوي همدا ډول به دده نفس دهغه امام ،چي دده دطبيعت سره يې قول سم دئ دهغه دقول پر صحت به شاهدي ورکوي، ددغه کار په کولو سره به نوموړی کس په غير شعوري ډول په خواهشت پرستۍ اخته سوی وي او شرعي احکام به دنفساني خواهشات تابع محض ګرځېدلي وي ، که خدای مه کړه داسي وسي نو دداسي کړني په حرمت کي دمسلمان امت څخه هيڅيا اختلاف نه دئ کړی ، علامه ابن تيميهرحمة الله عليه دنوموړي کارخرابي په ګوته کوي او فرمايي:

وقدنص الامام احمد وغيره ان ليس لاحد ان يعتقد الشيئ واجبا او حراما ثم يعتقده غير واجب او حراما ،ثم يعتقده غيره واجب اومحرم بمجرد هواه ،مثل ان يكون طلبالشفعه الجوار يعتقدها انها حق له ثم اذا طلبت منه شفعة الجوار اعتقدها انها ليس ثابتة او مثل من

سرچينه: تعليم الاسلام راډيو/www.taleemulislam-radio.com

يعتقد اذاكان اخا مع جد ان الاخوه تقاسم الجد فاذا صار جدا مع اخ اعتقد ان الجد لالقاسم الاخوة... فمثل هذا ممن يكون في اعتقاده حل الشيئ وحرمته ووجوبه وسقوطه بسبب هواه هو مذموم مجروح خارج عن العدالة وقد نص احمد وغيره علي ان هذا لايجوز.([1])

ژباړه : امام احمد او نورو داخبره څرګنده کړې ده ،چي چا ته ددې خبري اجازه نسته ،چي شی دي واجب يا حرام وبولي او بيا دي دنفسي هوا په غوښتنه هغه شی نه واجب او نه حرام وبولي، دمثال په ډول کله ،چي نوموړی کس دچا څخه دشفع غوښتنه کوي نو دی دامام ابوحنيفةرحمه الله مذهب اختياروي ،چي شفع دده حق دئ او که دده څخه چا دشفع غوښتنه وکړه نو دی دامام شافعيرحمه الله مذهب اختياروي ،چي دشفع حق ثابت نه دئ. او ياداچي که ديو سړي ورور مړ سي او نيکه يې هم ژوندی وي نو دده دا عقيده وي يعني دهغه مذهب پيروان وي ،چي ورور د نيکه سره ميراث وړلای سي او که دی خپله نيکه وي لمسی يې مړسي نو دده دا عقيده وي يعني دهغه مذهب پيروان وي ،چي دنيکه سره ورور ميراث نه سي وړلای داسي کړنه يعني داچي دنفسي خواهشاتو په سبب ديو شي حلالوالی يا حرام والی ثابتوي او يا ديو شي دوجوب او جواز حکم کوي داسي کړنه بده ، غلطه او دعدالت څخه دباندي کړنه ده، امام احمد او داسي نورو علماوو په همدغه خبره سره تصريح کړې ده او داکار يې ناجايز ګڼلی دئ.

په بل ځای کي ليکي:

---

[1]: الفتاوی الکبري لابن تيميهرحمه الله ، ج: ۲ ، ص : ۲۳۷ ، ط : دارالکتب الحديث مصر ،التزام مذهب والمسائل التي يذکر فيها وجهان.

سرچينه : تعليم الاسلام راډيو/www.taleemulislam-radio.com

يکونون في وقت يقلدون من يفسده وفي وقت يقلدون من يصححه بحسب الغرض والهوى ومثل هذا لايجوز باتفاق الائمة.

ژباړه : داسي خلک يو وخت دداسي امام تقليد کوي ،چي نکاح فاسدوي او بل وخت بيا دداسي امام تقليدکوي ،چي نکاح صحيح کوي دخپل نفسي هوا په وجه باندي داسي کړنه دټولو امامانو په آند نه ده جايزه.

ثو کربني وروسته ليکي:

ونظيرهذا ان يعتقد الرجل ثبوت شفعه الجوار اذا کان طالبا لها وعدم ثبوتها اذا کان مشتريا فان هذا لايجوز باالاجماع وکذا من صحة ولاية الفاسق في حاله نکاحه وبني علي فساد ولايته حال طلاقه لم يجز ذالک باجماع المسلمين ،ولوقال المستفتي المعين انا لم اکن اعرف ذالک وانامن اليوم التزم ذالک لم يکن ذالک لان ذالک يفتح باب التلاعب بالدين وفتح الذريعة الي ان يکون التحليل والتحريم بحسب الاهواء.(۱)

ژباړه : ددې مثال داسي دئ لکه يوسړی ،چي دشفع دعوه کوي نو دشفع پر ثبوت باندي عقيده لري خو کله ،چي بيا رانيونکی وي نو بيا دشفع دنه ثبوت عقيده لري، داکار دامت په اجماع سره حرام اوناروا دئ، همدا ډول کوم سړی ،چي دنکاح دقيام پر مهال دفاسق ولايت جايز بولي خو کله ،چي مغلظ طلاق ځني واقع سي نوبيا دفاسق ولايت بې ځايه بولي او نکاح فاسده بولي ،داکار دامت په اجماع سره حرام اوناروادئ او که کوم مستفتي ووايي ،چي دغه نوي لاره ماته پخوا معلومه نه وه اوس معلومات راته وسو زه اوس عقيده ورته لرم داخبره هم دمنلووړ نه ده ځکه په داسي کړنه سره ددې لاره خلاصيږي ،چي په

(۱): ايضا فتاواى ابن تيميمه ، ج : ۲ ص : ۲۸۵، ۲۸۶، فيمن تزوج امراة بولاية فاسق.

سرچينه: تعليم الاسلام راډيو/www.taleemulislam-radio.com

دين خلک بازۍ وکړي او ددې ذريعه جوړه سي ،چي حلال او حرام دهوا پر بنسټ باندي صورت ونيسي.

حاصل دا چي دخپل نفساني خواهشاتو پر بنسټ يو شی ته کله حلال او کله حرام ويل او يا دخپل ځاني ګټي په وجه باندي کله مذهب منل او کله نه منل لوی جرم او سخته ګناه ده آن ترديې ،چي هيڅوک ورته روا او جايز کار نه وايي.

که څه هم په دې اړه زيات نصوص راغلي دي او دعلماوو څرګندوني هم په دې اړه خورا زيات دي خو موږ دلته يوازي دابن تيميهؒ په ويناوو باندي بسنه وکړه ځکه کوم کسان ،چي تقليد ته جايز کار نه وايي هغه هم دابن تيميهؒ علميت او لوړ منزلت پيژني، که څه هم ابن تيميهؒ خپله هم شخصي تقليد نه مني مګر دا وايي ،چي څوک دخپلو خواهشاتو په وجه کله يوه مذهب ته ځي او کله بل مذهب دا کار دټول امت په اجماع سره جايز نه دئ.

څرنګه ،چي داصحابانو رضي الله عنهم او تابعينو په زمانه کي دالله جل جلاله وېره زياته وه په هغه وخت کي مطلق تقليد جايز و ، ځکه په هغه وخت کي دا وېره نه وه ،چي خلک دي دخپلو ځاني خواهشاتو په وجه کله يو شی حلال وبولي او کله دي يې حرام وبولي يعني داچي کله دي ديوه مجتهد خبره ومني او کله دي دبل مجتهد خبره ومني ، په هغه وخت کي پر مطلق تقليد باندي هيڅ بنديز نه و کوم چا ،چي به مطلق تقليد کاوه هيچا بد نه باندي ويل ، کله ،چي ددې وروستۍ زمانې فقهاوو وليدل ،چي دخلکو ديانت پر کمېدو دئ ، ورځ تربلي خلک دخپلو خواهشاتو تابع کېږي ، پر خلکو باندي خواهشات غالبه کېږي نو ځکه دغه فقهاوو ديوه انتظامي مصلحت په وجه باندي دا پرېکړه وکړه ،چي شخصي تقليد دي لازم سي او مطلق تقليد دي پاته کړل سي يعني مطلق تقليد

سرچينه : تعليم الاسلام راډيو/www.taleemulislam-radio.com

دي جايز نه سي که څه هم دغه پرېکړه یوه شرعي فتوا نه ده بلکي دیوه انتظامي مصلحت پربنسټ دغه پرېکړه سوې ده.

دشخصي تقليد دوجوب وجهه دصحيح مسلم شارح شيخ الاسلام علامه نووي رحمة الله عليه داسي ليکلي ده:

ووجهه انه لوجاز اتباع اى مذهب شاء لافضي الي ان يلتقط رخص المذاهب متبعا هواه ويتخير بين التحليل والتحريم والوجوب والجواز وذالک يودي الي انحلال ربقه التكليف بخلاف العصر الاول فانه لم تكن المذاهب الوافية باحكام الحوادث مهذبة وعرفت فعلى هذا يلزمه ان يتجهد في اختيار مذهب يقلده علي التعين .([1])

ژباړه :دشخصي تقليد دوجوب وجه داده ،چي که ددې اجازه ورکړل سي ،چي هر سړي دي دخپلي خوښي جواب سوې مسئله رااخلي په هر مذهب کي ،چي دده دطبيعت سره سم حل سوې وي په هغه دي عمل کوي نو خلک به دخپلو نفساني هواوو تابع وګرځي ، حلالوالی ، حراموالی ، جواز او وجوب اختيار به دخلکو په لاس کي سي کوم شی ،چي په هرمذهب کي اسانه و هغه به عملي کوي اوکوم شي ، چي ګران وي هغه به نه کوي ، په لومړيو وختو کي مطلق تقليد ځکه جايز و ،چي په هغه وختو کي زيات نوي مسائلي نه وي حل سوي نو بناءً په اوس وخت کي لازمي ده ،چي هر څوک شخصي تقليد وکړي.

علامه نووي رحمة الله عليه په خپله ليکنه کي ويلي دي ،چي که دمطلق تقليد ښکاره اجازه خلکو ته ورکړل سي نو خلک به دخپل طبيعت مطابق حلال ، حلال بولي اوحرام به دخپل طبيعت مطابق حرام بولي ، دشرعي احکامو پابندي به بېخي له منځه ولاړه سي ، دلاښه روښانتيا لپاره

---

[1]: المجموع شرح المهذب ، للنووي رحمة الله عليه ، ج : ۱ ص : ۹۱، ط : مطبعه العاصمه قاهره ، مقدمه ، فصل في اداب المستفتي ، مسئله نمبر: ۳.

سرچينه : تعليم الاسلام راډيو/www.taleemulislam-radio.com

ويلاى سو ،چي داصحابانو رضي الله عنهم دزمانې څخه تراوسه پوري په زرهاوو علماء او مجتهدين راغلي دي دهريوه په مذهب کي داسي اسانتياوي سته ،چي دنورو په مذهبو کي بيا نه وي، همدا ډول ټول مجتهدين داسي نه دي ،چي هيڅ غلطي ځني نه وي سوې بلکي دهريوه په مذهب کي داسي څو مسئلې سته ،چي دامت دجمهورو علماوو له نظره خلاف وي . که دمطلق تقليد دروازه خلاصه پرېښوول سي او خلکوته اجازه ورکړل سي نو يقينا به خلک دمجتهدينو دمذهبونو څخه دخپلي خوښي مسئلې راټولي کړي او بيابه عمل په کوي نو يقينا به هغه خبره سي کومه ،چي امام نووي رحمة الله عليه ورته اشاره کړې ده ، دمثال په ډول دامام شافعي رحمة الله عليه پرمذهب باندي شطرنج کول جايز دي ، همدا ډول عبدالله بن جعفر ته ددې خبري نسبت کېږي ،چي دده له آنده موسيقي جايزه وه.(۱)

دحضرت قاسم رحمة الله عليه څخه روايت دئ ،چي دده په آند صوري تصويره جايز دي.(۲)

امام اعمش رحمة الله عليه ته ددې خبري نسبت کېږي ،چي دده پر مذهب باندي په روژه کي خوله بندول دسپېدو څخه نه بلکي دلمر ختو څخه پيلېږي.(۳)

۱: انحاف السادة المتقين، للزبيدي رحمة الله عليه ، ج : ٦ ، ص : ۴۵۸ ، ۴۵۸

۲: نووي شرح مسلم ،ج : ۲ ص : ۱۹۹، باب صورة الحيوان.

۳: روح المعاني للالوسي ، ج : ۲ ص : ٦٧، سورة بقرة الاية ۱۸۷ ، دعلامه الوسي رحمة الله عليه څخه داسي جمله رانقل سوې ده ،چي ډېره دلچسپه ده: خالف الاعمش ولايتبعه الا الاعمي.

www.taleemulislam-radio.com/سرچينه : تعليم الاسلام راډيو

حضرت عطاء بن ابي رباح رحمة الله عليه فرمايي: كه داختر ورځ دجمعې دورځې سره برابر سي نو په دغه ورځ باندي دماپښين لمونځ نسته او نه دجمعې لمونځ سته بلكي تر مازديګر پوري هيڅ لمونځ نسته.(١)

دداودظاهري رحمة الله عليه او ابن حزم رحمة الله عليه څخه داسي رانقل سوي دي ،چي ځوک كه دكومي ښځې سره نكاح كول غواړي نو دهغې ښځې كتل داسي جايز دي ،چي لوڅه وي.(٢)

ابن سحنون رحمة الله عليه او څه نورو علماوو ته ددې خبري نسبت كېږي ،چي ددوى له آنده دښځې سره په دبره كي وطي كول جايزدي.(٣)

حاصل داچي كه هر چا ته اجازه وركړل سي ،چي مطلق تقليد وكړي نو ډېر خلک به داسي وي ،چي دخپل نفس دپيروى په وجه به هر هغه مسئله ،چي يې خوښه سي په هغه به عمل كوي بلكي دټولو مذهبونو څخه به اسانه ، اسانه مسئلې راټولي سي يو نوى دين او مذهب به ځني جوړ سي او ددغه مذهب او دين بنسټ ايښودونكي به نفس او شيطان وي، ددين څخه به دلوبو يو شى جوړ سي داسي كړنه دهيڅ مذهب په رڼا كي جايزه نه ده لكه ،چي حضرت معمر رحمة الله عليه فرمايي:

لو ان رجلا اخذ بقول اهل المدينة في استماع الغناء واتيان النساء في ادبارهن ، وبقول اهل مكة في المتعة والصرف وبقول اهل الكوفة في المسكر شر عباد الله.(٤)

١: تهذيب الاسماء واللغات للنووي رحمة الله عليه ، ج : ١ ، ص : ٣٣٤.

٢: تحفة الاحوذي للمباركپوري، ج : ٢ ، ص : ١٧٠، فتح الملهم ، ج : ٣ ص : ٤٧٦.

٣: تلخيص الحبير للحافظ ابن حجر رحمة الله عليه، ج : ٣ ، ص: ١٨٦، ١٨٧.

٤: تلخيص الحبير للحافظ ابن حجر رحمة الله عليه، ج : ٣ ، ص: ١٨٧، كتاب النكاح، نمبر ١٥٤٢، عقد الجيدو ص: ٦٢.

سرچينه : تعليم الاسلام راډيو/www.taleemulislam-radio.com

ژباړه : که يو څوک دموسيقۍ داورېدلو او دښځو سره دلواطت اړونده دمدينې دخلکو څه خبري ومني، دمتعي اوصرف اړونده دمکې دخلکو څه خبري ومني ، دمنشياتو اړونده دکوفې دخلکو څه خبري ومني نو دغه کس به دالله جل جلاله دشريرو بندګانو څخه وي.

همدا وجه ده ،چې وروستيو فقهاوو شخصي تقليد لازمي ګرځولی دئ څو خلکو ددې لاره پيدا نه سي ،چې حلال او حرام دخپلو طبيعتونو سره برابر وتاکي.

علامه عبدالرؤف مناري رحمة الله عليه په دې اړه خورا تفصيلي بحث کړی دئ نوموړی عالم ددغه مسئلې اړونده ابن الهمام رحمة الله عليه قول رانقل کړی دئ اوليکلي يې دي:

والغالب ان مثل هذا التزامات لكف الناس عن تتبع الرخص ([1])

ژباړه : غالبه داده ،چې دغه التزامات له دې امله دي ،چې خلک دنفسي غوښتنو پر بنسټ داسانيو دلټولو څخه منع کړل سي.

علامه ابواسحاق شاطبي رحمة الله عليه په خپل کتاب الموافقات کي په دې اړه تفصيل واره بحث کړی دئ او ويلي يې دي:

دبېلابېلو مذاهبو څخه اسانه شيان راجمع کول او بيا عمل په کول سخت ناروا دئ.

نوموړي عالم پر دغه موضوع باندي خورا زيات دلايل ويلي دي په لړ کي يې دمالکي مذهب ديوه مشهور عالم مازري رحمة الله عليه پيښه رانقل کړې ده ،چي دده مبارک څخه پر يوه غير مشهور قول باندي دفتوا غوښتنه وسوه ده نه ومنل او په جواب کي يې وويل:

[1]: فيض القدير ، شرح جامع الصغير .للمناوي رحمة الله عليه ، ج : ١ ص : ٢١١

سرچينه : تعليم الاسلام راډيو/www.taleemulislam-radio.com

ولست ممن يحمل الناس علي غير المعروف المشهور من مذهب مالك رحمه الله واصحابه لان الورع قل ،بل كاد يعدم والتحفظ علي الديانات كذالک وكثرت الشهوات وكثر من يدعي العلم ويتجاسر علي الفتوي فيه فلو فتح لهم باب في مخالفت المذهب لاتسع الخرق علي الراقع، وهتكوا حجاب هيبة المذهب وهذا من المفسدات التي لاخفاء بها.([1])

ژباړه: زه دهغو خلکو څخه نه یم ،چي خلک دې ته اماده کړم ،چي دامام مالک رحمه الله او دده دملګرو په غیر مشهورو اقوالو باندي عمل وکړي ځکه اوس خلک په تقوا کي کم راغلي دي بلکي تقوا بېخي له منځه تللې ده ، ددینداری دساتني احساس کم سوی دئ ، دخلکو نفساني خواهشات زیات سوي دي ،دعلم دعوه کونکي زیات سوي دي ،په معاملاتو کي په فتوا ورکول کي تېز او دلاوره دي، له همدې امله که دمالکي مذهب څخه دمخالفت دروازه خلاصه سي نو داصلاح تر هڅي به فساد ډېر سي ، دمذهب دویري (دبدبې) ،چي کومه پرده غوړېدلې ده هغه به څیري سي ، دایو داسي فساد دئ ،چي دخلکو څخه هیڅ پټ نه دئ او نه څوک ځني منکر کېدای سي.

علامه شاطبي رحمه الله زیاتوي:

فانظر كيف لم يستجز وهو المتفق علي امامته الفتوي بغير مشهور المذهب ، ولابغير مايعرف منه بناء علي قاعدة مصلحية ضرورية ، اذ قل الورع والديانة من كثير ممن ينتصب لبث العلم والفتوي ،كما تقدم تمثيله فلو فتح لهم هذا الباب لانحلت عري المذهب بل جميع المذاهب.([2])

[1]: الموافقات للشاطبي ، ج : ۴ ، ص : ۱۴۶، كتاب الاجتهاد

[2]: : الموافقات للشاطبي ، ج : ۴ ، ص : ۱۴۶، ۱۴۷، كتاب الاجتهاد ، الطرف الاول ، مسئله : ۳ ، فصل : ۵

سرچينه: تعليم الاسلام راډيو/www.taleemulislam-radio.com

ژباړه : تاسووګورئ ! علامه مازري رحمة الله عليه څنګه دمالکي مذهب په غیرمشهورو اقوالو باندي فتوا غلطه وبلل، دده مبارک دغه وینا دمصلحت اوضرورت دقاعدې پر بنسټ بنا ده ځکه دډېرو هغو خلکو څخه تقوا او دیانت کم سوی دئ ،چي دعلم او فتوا په نشر اوخپراوي کي بوخت دي ، لکه مخکي ،چي يې مثالونه تېر سوه ، که دوی ته دمالکي مذهب دباندي اجازه ورکړل سي نو نه یوازي مالکي مذهب بلکي ټول مذهبونه به له منځه ولاړسي.

ابن خلدون رحمة الله عليه دشخصي تقلید دسببونو په اړه داسي لیکلي دي:

ووقف التقليد في الامصارعند هؤلاء الاربعة ودرس المقلدون لمن سواهم وسد الناس باب الخلاف وطرقه لما كثر تشعب الاصطلاحات في العلوم ولما عاق عن الوصول الي رتبة الاجتهاد ولماخشي من اسناد ذالک الي غير اهله ومن لايوثق برايه ولابدينه فصرحوا بالعجز والاعواذ وردوا الناس الي تقليد هؤلاء كل من اختص به من المقلدين وخطروا ان يتداول تقليدهم لما فيه من التلاعب .([1])

ژباړه: په ټولوښارونو کي دڅلورو امامانو تقلید حصرکړل سوی دئ دنوروامامانو تقلیدله منځه تللی دئ ، خلکو دڅلورو امامانو سره داختلافاتودروازه بنده کړې ده يو لامل يې دادئ ،چي دعلومو اصطلاحات په لاس راوړل خورا پېچل سوي دي او داجتهاد تر بریده رسېدل ګران کار جوړ سوی دئ، بل لامل يې دادئ ،چي که داجتهاد لاره خلاصه سي نو دنااهله خلکو په لاس به اجتهاد ورسي ، که داسي وسي نو داسي خلک به داجتهاد څخه ګټه پورته کړي ،چي دهغوی رایه او نظر داعتماد وړ نه وي همدا لامل و ،چي علماوو داجتهاد څخه عجز

---

[1]: مقدمة ابن خلدون رحمة الله عليه ، ص: ۴۴۸، ط : مكتبة تجاريه كبر مصر، كتاب : ۱ ، باب : ۹، فصل : ۷.

سرچینه : تعلیم الاسلام راډیو/www.taleemulislam-radio.com

اعلان کړ، او خلک يې د څلورو امامانو شخصي تقليد ته را وبلل او دا يې هم خلکو ته وښوول ،چي دوی دي مذهبونه بدلول او رابدلول نه کوي يعني داچي کله يو مذهب انتخابوي او کله دي بل مذهب انتخابوي داسي دي نه کوي ځکه که داسي کړنه جايز سي نو په دين به دبازيو کولو سبب جوړ سي ، حاصل داچي داصحابانو ﷺ په زمانه کي شفافيت او صفوف زيات و په هغه وخت کي مطلق تقليد کېدئ ځکه ددوی سره درسول الله ﷺ دملګرتيا فيوضات وه او ددوی نفسونه بېخي مغلوب وه په ځانګړي ډول په شرعي احکامو کي پر دوی باندي بېخي ددې وېره نه وه ،چي دوی دي دخواهشاتو پيروي وکړي ، همداوجه وه ،چي په هغه وخت کي شخصي او مطلق دواړه تقليدونه جايز وه ځکه په هغه کي دنفسي خواهشاتو دپيروی وېره نه وه ، وروسته ،چي دغه وېره پيدا سوه نو تقليد يوازي په شخصي تقليد کي منحصر سو.

حقيقت دادئ ،چي که داسي نه وای سوي يعني يوازي دشخصي تقليد دلزوم پرېکړه نه وای سوې نو شرعي احکام به پر بې ساري ډولو باندي ځرګند سوی وای په دين کي به داسي تفرق رامنځته سوی وای ،چي حل به يې بيا ناشونی وای.

حضرت شاه ولي الله رحمة الله عليه ليکي:

واعلم ان الناس كانوا في المائة الاولي والثانية غير مجتمعين علي التقليد لمذهب واحد بعينه وبعد المائتين ظهر فيهم المتذهب للمحتهدين باعيانهم وقل من كان لايعتمد علي مذهب بعينه وكان هذا هو الواجب في ذالک الزمان .([1])

[1]: الانصاف في بيان سبب الاختلاف ، ص : ۵۷ تر ۵۹، باب : ۴ ، ط: مجتبائي ، کال : ۱۹۳۵، اردو ترجمه والا.

www.taleemulislam-radio.com/سرچينه: تعليم الاسلام راډيو

ژباړه : پوه سئ! په لومړۍ اودوهمه پېړۍ کي خلک پر يوه مذهب باندي راغونډ نه وه تر دوو پېړيو وروسته دځاکلي مجتهد دتقليد رواج پيل سو ترداسي بريده ،چي ډېرکم خلک داسي پيدا کېدل ،چي ديوه مذهب تقليدبه يې نه کاوه.

ځينوخلکوته داسوال پيداکېږي ،چي کوم شی داصحابانو رضي الله عنهم په زمانه کي لازمي نه و اوس نوولي لازمي سي په دې اړه ده مبارک قناعت بخشه جواب ويلی دئ اوفرمايلي يې دي:

قلت الجواب الاصلي هو ان يکون في الامة من يعرف الاحکام الفرعية من ادلتها التفصيلية ، اجمع علي ذالک اهل الحق ومقدمة الواجب واجبة ، فاذا کان للواجب طرق متعددة وجب تحصيل طريق من تلک الطرق من غير تعين ،واذا تعين له طريق واحد وجب ذالک الطريق بخصوصه ... وکان السلف لايکتبون الحديث ثم صار يومنا هذا کتابة الحديث واجبة لان رواية الحديث لاسبيل لها اليوم الامعرفة هذه الکتاب وکان السلف لايشتغلون بالنحو واللغة وکان لسانهم عربيا لايحتاجون الي هذه الفنون ثم صاريومناهذا معرفة اللغة العربية واجبة لبعد العهد عن العرب الاول وشواهد ما نحن فيه کثيرة جدا وعلي هذا ينبغي ان يقاس وجوب التقليد لامام بعينه فانه قد يکون واجبا وقد لايکون واجبا.

ژباړه: ددغه پوښتني په جواب کي وايم ،چي په حقيقت کي خو بايدپه امت کي داسي وي ،چي شرعي احکام ددلايلو سره په تفصيلي ډول پېژني ځو خلک مسائلي ځني زده کړي اوبيا عمل په وکړي ، پردې خبره باندي دټول امت اجماع ده البته دواجب لپاره مقدمه هم واجب دي يعني داچي که دواجب دادا لپاره ډېري لاري وي نو ديوې لاري په انتخاب سره دواجب غوښتنه پوره کېږي او که دواجب ادا لپاره يوه لاره وي نو دهمدې لاري لاسته راوړل هم واجب دي دمثال په ډول زموږ اسلافو احاديث نه ليکل خو زموږ په زمانه کي داحاديثو ليکل واجب دي ځکه ددې پرته بله لاره نه پاته او نه دروايت لپاره بل مرجع کېدای سي

سرچينه: تعليم الاسلام راډيو/www.taleemulislam-radio.com

همدا ډول زموږ اسلاف په صرف ، نحو او دلغتو په علوموبوخت نه وه ځکه عربي ژبه دهغو مورنۍ ژبه وه ، دوی صرف ، نحو او داسي نورو علومو ته اړتيا نه درلوده مګر اوس دعربي ژبي زده کړه واجب ګرځېدلې ده مګر موږ داسي نه يو ځکه موږ دعربو څخه ډېر ليري يو حتما پورتنيو فنونو ته اړتيا لرو.

ددې څخه دا معلومه سوه ،چي دزمانې تغير او بدلون په وجوباتو کي هم بدلون راوستای يعني داچي يو شی په يوه زمانه کي واجب نه وي وروسته بيا واجب سي لکه پورته ،چي يې مثالونه ذکر سول ددغه جملې څخه شخصي تقليد هم دئ ،چي په تېره زمانه کي واجب نه و او اوس واجب ګرځېدلی دئ

شاه ولي الله رحمة الله عليه ليکي:

فاذا کان انسان جاهل في بلاد الهند وماوراء النهر وليس هناک عالم شافعي ولامالکي ولاحنبلي ولا کتاب من کتب هذه المذاهب وجب عليه ان يقلد لمذهب ابي حنيفة رحمة الله عليه ويحرم عليه ان يخرج من مذهبه لانه حينئذ يخلع من عنقه ربقه الشريعة ويبقي سدی مهملا، بخلاف ما اذا کان في الحرمين.([1])

ژباړه : ک،چيري کوم ناپوه کس په هندوستان او يا ماوراء النهر کي وي او هلته نه شافعي ، نه مالکي او نه حنبلي عالم وي ، نه ددغه مذهبونو څخه کوم کتاب وي پر نوموړي کس باندي دامام ابوحنيفة رحمة الله عليه تقليد واجب دئ ، همدا ډول دده مبارک دمذهب څخه وتل ورته حرام دي ځکه په دغه حالت کي نوموړی کس دشريعت دپابندۍ څخه بېخي ازاديږي او که په حرم شريف کي و بيا نو هر مذهب ،چي يې خوښ وي هغه انتخابولای سي.

[1]: الانصاف ، ص : ٦٩ تر ٧١ .

سرچينه : تعليم الاسلام راډيو/www.taleemulislam-radio.com

ددې وروستۍ زماني علماوو ،چي دشخصي تقليد په مټ دكومو لويو ګناهونو مخه نيولې ده شاه ولي الله رحمة الله عليه اشاره ورته كړې ده او ليكلي يې دي:

وبالجملة فالمتذهب للمجتهدين سر الهمه الله تعالي العلماء وجمعهم عليه من حيث يشعرون او لايشعرون.([1])

ژباړه : خلاصه دا چي مذهب انتخابول داسي يو پټ سر دئ ،چي الله جل جلاله دعلماوو په زړونو كي واچوئ او دوی يې په شعوري او غيرشعوري توګه باندي متفق كړل.

په بل ځای كي شاه ولي الله رحمة الله عليه ليكي :

ان هذه المذاهب الاربعة المدونة المحررة قد اجتمعت الامة او من يعتد به منها علي جواز تقليدها الي يومنا هذا وفي ذالک من المصالح ما لايخفي لاسيما في هذه الايام التي قصرت فيها الهمم جدا واشربت النفوس الهوي واعجب كل ذي راي برايه.([2])

ژباړه : بېشكه دغه څلورمذهبونه ،چي تدوين سوې دي او په ليكلي ډول پاته دي ، ددغه مذهبونو د تقليد پرجواز باندي دټول امت اجماع ده، په دغه كار كي ،چي كومي ځانګړتيا وي سته بېخي ښكاره دي په ځانګړې توګه زموږ په زمانه كي ،چي همتونه ټيټ سوي دي او خواهشت پرستۍ دخلكو په رګونو باندي ننوتلي دي كوم كسان ،چي نظر لري هغه هر يو پر خپل نظر باندي پرېكړه كوي.

دشخصي تقليد دلزوم يو څرګند مثال

[1]: الانصاف ، ص : ٦۴

[2]: حجة الله البالغة ، ج : ۱ ص : ۵۴. باب حكاية اهل الناس قبل المائة الرابعة وبعدها.

سرچينه: تعليم الاسلام راډيو/www.taleemulislam-radio.com

حضرت شاه ولي الله رحمة الله عليه فرمايلي دي:
په لومړيو پيړيو کي خلک ديوه ټاکلي مجتهد پر تقليد باندي راجمع نه وه وروسته بيا دشخصي تقليد پر کولو باندي متفق سوه او شخصي تقليد واجب وګرځېدئ ، يو ښکاره مثال يې دحضرت عثمان رضي الله عنه په زمانه کي دقرآن راجمع کېدل دي، دابن جرير رحمة الله عليه او نورومشهور نظرونو مطابق حضرت عثمان رضي الله عنه داوو حروفو څخه شپږ حروف له منځه يو وړل يوازي دقريشو حرف يې پرېښودئ نور ټول حروف يې وسوځل ، تاسو وګورئ درسالت په زمانه کي ، حضرت ابوبکر رضي الله عنه دخلافت په زمانه کي او دحضرت عمر رضي الله عنه په خلافت کي دپورتني كار اجازه نه وه بلکي داوو قرئتونو څخه ،چي به هر چا غوښتي هغه به يې لوستلای سوای خو کله ،چي حضرت عثمان رضي الله عنه پوه سو ،چي که دغه اختلاف پاته سي نو ددغه اختلاف څخه به فتنه جوړه سي نوځکه يې ددې اقدام وکړ او هغه شپږ حروف يې له منځه يووړل او يو دقريشو حرف يې پرېښودئ او پر همدې حرف باندي يې تلاوت لازم وګرځاوه.

حافظ ابن جرير طبري رحمة الله عليه دپورتنۍ خبري لامل داسي بيانوي:

فكذالک الامة امرت بحفظ القرآن وقرائته وخيرت في قرائته باى الاحرف السبعة شاءت قرئت ، لعله من العلل اوجبت عليها الثبات علي حرف واحد قرائته بحرف واحد ، ورفض القرائت بالاحرف الستة الباقية.[1]

ژباړه : همدا ډول ټول امت ته امر کړل سوی و څو دقرآن حفظ وکړي او تلاوت يې وکړي خوپه دې لاره کي اختيار ورکړل سوی و ،چي داوو حروفو څخه يې هر حرف خوښ وي پر هم هغه طريقه دي يې وايي خو

[1]: تفسير ابن جرير طبري رحمة الله عليه ج : ۱ ص : ۱۹

سرچينه: تعليم الاسلام راډيو/www.taleemulislam-radio.com

دځينو لاملونو په وجه پر امت باندي لازمه کړل سوه څو پريوه حرف باندي تلاوت وکړي او پاته شپږ حروف پريږدي.

داسي پوښتنه حتما پيدا کېږي ،چي درسول اللهﷺ په زمانه کي اوه واړه حرفونه ويل جايز وه وروسته ناجايز سوه يوازي يوه طريقه جايز سوه نو کوم شی ،چي درسول اللهﷺ په زمانه کي جايز و هغه شی نو ولي وروسته ناجايز وګرځېدئ؟

ددغه سوال په جواب کي ابن جرير طبري رحمة الله عليه ليکي:

امت په لومړيو کي داوو واړو حروفو اجازه ورکړل سوې وه ،چي تلاوت باندي وکړي خو دغه کار پردوی باندي واجب يا فرض نه و، وروسته امت په دې کي مصلحت وليدئ ،چي يوازي يوه حرف پاته او نور له منځه ولاړ سي نو همداسي يې وکړل هغه يو حرف يې پرېښودئ او نور يې له منځه يو وړل.

ابن جرير طبري رحمة الله عليه زياتوي:

کان الواجب عليهم من الفعل مافعلوا اذاکان الذي فعلوا من ذالک کان هو النظر للاسلام واهله فکان القيام بفعل الواجب عليهم بهم اولي من فعل مالو فعلوه کانوا الي الجناية الي الاسلام واهله اقرب منهم الي السلامة من ذالک.([1])

ژباړه :کوم کار ،چي ددوی مبارکانو دنده وه هغه کار دوی ترسره کړ،کوم کار،چي دوی ترسره کړی دئ يعني داوو حروفو څخه يې يو پرې ايښی دئ او نور يې له منځه وړي ددوی مبارکانو دغه کار د اسلام او مسلمانانو لپاره زيات ګټمن دئ تر هغه ،چي دا کار يې نه وای ترسره کړی د هغه فتنه به د اسلام او مسلمانانو لپاره زياته وای.

---

[1]: تفسير ابن جرير ، ج : ۱ ، ص : ۲۲ ، مقدمة.

www.taleemulislam-radio.com/سرچينه : تعليم الاسلام راډيو

پورته بحث ،چي ذکر سو دا دابن جرير رحمة الله عليه دنظر سره برابر و خو ددې نظر پرته دحضرت عثمان رضي الله عنه دکړني ،چي داوو حرفونو څخه يې يو پرېښودئ په اړه بل نظر هم سته ،چي امام مالک رحمة الله عليه ، علامه ابن قتيبة رحمة الله عليه ، ابوالفضل الرازي رحمة الله عليه ، علامه ابن الجزري رحمة الله عليه او داسي نورو لوړو علماوو غوره کړی دئ. دغه علماءو وايي ،چي حضرت عثمان رضي الله عنه نور شپږ حروف لمنځه نه دي وړي بلکي هغه حروف اوس هم په تواتر سره سته ، لوستل کېږي او محفوظ دي دحضرت عثمان رضي الله عنه يوازنی کار داو ،چي يو دقرآنکريم اړونده ده يو تاکلی رسم الخط وټاکی.(۱)

دغه دوهم نظر ته زياتو علماوو رجحان ورکړی دئ په هر صورت که دغه نظر ومنل سي نو داهم دشخصي تقليد لپاره يو ښه مثال دئ ځکه ،چي دحضرت عثمان رضي الله عنه تر دغه کار وړاندي قرآنکريم په ډول ، ډول رسم الخطونو باندي ليکل کېدئ او ترتيب يې هم بېل ،بېل و ده مبارک دخاص مصحلت پر بنسټ دټولو رسم الخطونو څخه يو خاص رسم الخط وټاکی ، خاص ترتيب يې ورکړ، دنورو رسم الخطونو جواز يې له منځه يو وړئ او وې سوځل ، يوازي ټاکلی رسم الخط يې پرېښووئ.(۲)

په هر صورت کي که حضرت عثمان رضي الله عنه نور حروف لمنځه وړي وي يو يې پرې ايښي وي ، که يې خاص رسم الخط ټاکلی وي په دواړو صورتو

۱: ددغه نظر دپوره تفصيل لپاره وګورئ : غرائب للنيشاپوري رحمة الله عليه بهامش ابن جرير، ج : ۱ ص : ۲۱ ، فتح الباري ، ج : ۹ ، ص : ۲۵، ۲٦. ط : بهيه

۲: ددغه موضوع دپوره تحقيق لپاره دي دشيخ الاسلام محمد تقي صاحب علوم القران کتاب وکتل سي.

www.taleemulislam-radio.com/سرچينه: تعليم الاسلام راډيو

کي دتقليد لپاره مثال دئ او دا حال په کتې مټې ډول مخته راغلی دئ ځکه داصحابانو رضي الله عنهم او تابعينو په زمانه کي شخصي تقليد واجب نه و ، وروسته علماوو ديوه خاص مصلحت پربنسټ باندي شخصي تقليد لازم وګرځاوه همدا وجه ده ،چي دغه کار ته بدعت نه ويل کېږي ځکه دحضرت عثمان رضي الله عنه پورتنی کړنه دتقليد دجواز لپاره ښه دليل دئ.

که ،چيري امت ته ديوې ځانګړي موخي لپاره څو لاري ورکړل سوي وي نو دوی دهغو لارو څخه يوه لاره وټاکي دخپلي زمانې داصلاحاتو په نظر کي نيولو سره او دفساد دله منځه وړلو لپاره دا کار کولای سي ،چي يوه لاره وټاکي او نوري پرېږدي، دشخصي تقليد اړونده په دې لړ کي نور څه نه دي سوي.

دځلور مذهبونو تخصيص

کله ،چي دشخصي تقليد حقيقت او اړتيا څرګنده سوه نو يو بل سوال پيدا کېږي هغه دا چي شخصي تقليد لازم سوه نو بيا ولي دځلورو خاصو امامانو تخصيص وسو؟ ،چي خامخا به ددغه ځلورو مذهبونو تقليد کېږي دبل مذهب تقليد جايز نه دئ حال دا چي نور وتلي علماء هم سته لکه سفيان ثوري رحمة الله عليه ، امام اوزاعي رحمة الله عليه ، عبدالله بن مبارک رحمة الله عليه ، اسحاق بن راهوية رحمة الله عليه ، امام بخاري رحمة الله عليه ، ابن ابي ليلي رحمة الله عليه ، ابن شبرمة رحمة الله عليه ، حسن بن صالح رحمة الله عليه او داسي نور ډېر علماء او مجتهدين وه دهغو تقليد ولي نه کېږي ،چي ددغه ځلورو خاصو امامانو تقليد کېږي؟ ددغه پوښتني جواب دادئ ،چي دپورتنيو علماوو ،چي نومونه يې دځينو وليکل سوه او دځينو نومونه، نه دي ليکل سوي دنه تقليد لامل يې مجبوريت دئ ځکه ددوی مبارکانو

مذهبونه په مدون او ليکلي ډول نه دي ساتل سوي ، که ددوی مذهبونه په مدون شکل باندي پاته وای نو يقيني خبره ده ،چي ددوی تقليد به هم داسي کېدای لکه ددغه څلور مذهبونو تقليد ،چي کېږي ، وجه يې هم داده ،چي ددغه علماوو نه کتابونه په مدون شکل پاته دي او نه يې دمذهب علماء سته نو ځکه ددوی دتقليد لپاره هيڅ لاره نه ده پاته.

مشهور محدث علامه عبدالرؤف مناري رحمة الله عليه دامام ذهبي رحمة الله عليه څخه داسي نقل کړی دئ:

ويجب علينا ان نعتقد ان الائمة الاربعة والسفيانين والاوزاعي وداود الظاهري واسحاق بن راهوية وسائر الائمة علي هدى ...وعلي غير المجتهد ان يقلدمذهبا معينا...لكن لايجوز تقليد الصحابة وكذا التابعين كما قاله امام الحرمين من كل من لم يدون مذهبه فيمتنع تقليده غير الاربعة في القضاء والافتاء لان المذاهب الاربعة انتشرت وتحررت حتي ظهر تقييد مطلقها وتخصيص عامها بخلاف غيرهم لانقراض اتباعهم وقد نقل الامام الرازي رحمة الله عليه اجماع المحقيقين علي منع العوام من تقليد اعيان الصحابة واكابرهم.(۱)

ژباړه : پر موږ باندي لازمه ده ،چي داسي عقيده ولرو ،چي څلور ګوني امامان ، سفيان ثوري ، سفيان بن عينه ، امام اوزاعي ، داود ظاهري اسحاق بن راهوية او نور ټول امامان پر هدايت باندي دي ...کوم کس ،چي خپله مجتهد نه وي پر هغه کس باندي واجبه ده ،چي ديوه خاص امام تقليد وکړي ...البته دحرمينو دامام په آند دهغه اصحابانو ، تابعينو او امامانو ،چي مذهب يې مدون نه وي تقليد يې نه دئ جايز ، دڅلورو امامانو ماسوا دبل چا پر قول باندي په قضا او افتاء کي پرېکړه کول جايز نه دي ځکه څلور ګوني مذاهب خپاره سوي ، ليکل سوي دي ،

---

۱ فيض القدير ، شرح الجامع الصغير للمناوي رحمة الله عليه ج : ۱، ص : ۲۱۰، حديث اختلاف امتي رحمة

سرچينه: تعليم الاسلام راډيو/www.taleemulislam-radio.com

دعامو الفاظو تخصيصات او دمطلق الفاظ قيود يې څرګند سوي دي او دنورو مذهبونو پيروان له منځه تللي دي ، امام رازيؒ پر دې خبره باندي دامت اجماع رانقل کړې ده ،چي عوام خلک دي داصحابانو او نورو مخورو اکابرينو دتقليد څخه منع سي.

پورتني خبره علامه نوويؒ داسي رانقل کړې ده:

وليس له المتذهب بمذهب احد من ائمة الصحابةؓ وغيرهم من الاولين وان كانوا اعلم واعلي درجة من بعدهم لانهم لم يتفرغوا لتدوين العلم وضبط اصوله وفروعه فليس لاحد منهم مذهب مهذب محرر مقرر وانما قام بذالک من جاء بعدهم من الائمة الناحلين لمذاهب الصحابة والتابعين القائمين بتمهيد احكام الوقائع قبل وقوعها الناهضين بايضاح اصولها وفروعها كمالکؒ وابي حنيفةؒ([1])

ژباړه: اصحابانؓ او دلومړۍ پېړۍ وتلي او مخور علماء که څه هم دعلم او مرتبې له اړخه تر وروستيو علماوو لوړ دي مګر دوی ته ددې زمنه نه ده برابره سوې ،چي دوی دي خپل علم تدوين کړي ، داصولو او فروعو مسائلي دي ضبط کړي همدا لامل دئ ،چي هيچا ته ددې اجازه نسته ،چي په دوی کي دي ديوه تقليد وکړي ځکه په دوی کي يو هم داسي کس نه دئ پيدا سوی ،چي ليکلی او ټاکلی مذهب دي ولري پر همدې بنسټ باندي دفقه شريفي تدوين وروستيو علماوو ته پاته سوی دئ داسي امامان ،چي داصحابانوؓ او تابعينو مذاهب يې دګل،چين په څېر راټول کړل او داسي مسائل او احکام يې وضع کړل ،چي لا پېښ سوي نه وه ، دوی مبارکانو خپل مذاهب ، اصول او فروع څرګند او تدوين کړل لکه امام مالکؒ او امام ابو حنيفةؒ.

---

[1]: المجموع شرح المذهب للنوويؒ ج : ۱ ص : ۹۱ ، فصل في اداب المستفتي.

سرچينه: تعليم الاسلام راډيو/www.taleemulislam-radio.com

که څه هم پردې موضوع باندې دډېرو علماوو اقوال سته مګر موږ دلته يوازې دلندوالي او اختصار په وجه ددووعلماوو ويناوې رانقلوو ځکه دغه علماء دعلم او ديانت په اعتبار سره تر نورو لوړ مقام لري نومړي دوه علماءيو ابن تيميه رحمة الله عليه دئ او بل شاه ولي الله محدث دهلوي رحمة الله عليه دئ.

علامه ابن تيمية رحمة الله عليه په خپله فتاوا کې ليکي:

وليس في الكتب والسنة فرق في الائمة المجتهدين بين شخص وشخص فمالک والليث بن سعد والاوزاعي والثوري هؤلاء ائمة في زمانهم وتقليد كل منهم كتقليد الاخر لايقول مسلم انه يجوز تقليد هذا دون هذا ولكن من منع من تقليد احد هؤلاء في زماننا فانما يمنعه لاحد شيئين احدهما اعتقاده انه لم يبق من يعرف مذاهبهم وتقليد الميت فيه خلاف مشهور فمن منعه قال هؤلاء موتي ومن سوغه قال لابد ان يكون في الاحياء من يعرف قول الميت الثاني ان يقول الاجماع اليوم قد انعقد علي خلاف هذا القول ... واما اذا كان القول الذي يقول به هؤلاء الائمة او غيرهم قد قال به بعض علماء الباقية مذاهبهم فلاريب انه قوله مؤيد بموافقة هؤلاء ويعتضد به.[1]

ژباړه: دقرآن او حديث په اعتبار سره دمجتهدينو او امامانو ترمنځ کوم توپير نسته .امام مالک رحمة الله عليه ، سفيان الثوري رحمة الله عليه اوزاعي رحمة الله عليه ليث بن سعد رحمة الله عليه دغه ټول دخپلې زمانې امامان وه داسې يې تقليد کېږې لکه دنورو ،چې تقليد کېږي هيڅ مسلمان داسې نه سې ويلای ،چې په دغه امامانو کې ديوه امام تقليد جايز نه دئ او دبل امام تقليد جايز دئ البته دکوموامامانو تقليد،چې منعه کړل سوی دئ ددوو وجوهاتو له امله سوی دئ:

[1]: الفتاوى الكبري لابن تيمية رحمة الله عليه ، ج : ۲ ص : ۴۴۶، فيمن صلي خلف الصف منفردا.

www.taleemulislam-radio.com/سرچينه: تعليم الاسلام راډيو

لومړی داچي ،چي دهغو امامانو پيروان پاته سوي نه دي ، داسي څوک نسته ،چي دهغو امامانو دمذهبونو په اړه دي ورته پوره معلومات وي ، اودوفات سوي په تقليد کي دعلماوو خپل منځی اختلاف خورا مشهور دئ ، څوک دوفات سوي امام تقليد جايز نه بولي او څوک ،چي يې جايز بولي هغه وايي حتما به په ژوندو کي داسي څوک وي ،چي دوفات سوي عالم په اقوالو پوره علم لري. داچي دچا دمذهب په اړه پوره معلومات نه وي نو دداسي چا نو څنګه تقليد وسي، دکومو امامانو مذهبونو ته ،چي زياته توجه سوې ده که څه هم دغه امامان وفات سوي دي يعني ژوندي نه دي خو تر دوی وروسته علماء يې دمذهب په اړه پوه او ژور معلومات لري او پيروان يې هم پاته دي له همدې امله ددوی تقليد لازمي دئ.

دوهمه وجه دهغو علماوو دمذهبونو دنه پاتېدو داده ،چي دامت اجماع ددوی دقول خلاف واقع سوي ده .کومه خبره ،چي دهغه علماوو څخه پاته وي ،چي ددې مجتهدينو دقول سره برابر وي نو دشک پرته دوروستيو علماوو وينا دهغه پخوانيو علماوو دوينا تائيد کوي.

يو بل مخور او ستر عالم شاه ولي الله محدث دهلويرحمه الله عليه په خپل کتاب عقد الجيد کي په دې اړه خورا تفصيلي بحث کړی دئ او ددغه موضوع لپاره يې بېل باب ټاکلی دئ او دهغه باب نوم دئ: (باب تاکيد الاخذ بهذه المذاهب الاربعة والتشديد في ترکها والخروج عنها) ددغه باب پيل په لاندي الفاظو سوی دئ:

سرچينه : تعليم الاسلام راډيو/www.taleemulislam-radio.com

اعلم ان في الاخذ بهذه المذاهب الاربعة مصلحة عظيمة وفي الاعراض عنها كلها مفسدة كبيرة ونحن نبين ذالک بوجوه ...الخ ([1])

ژباړه : پوه سئ! دڅلور ګونو مذهبونو په غوروالي کي لوی مصلحت پروت دئ ،چي مخ ځني اړول ډېر لوی فساد منځته راوړي او دا موږ په څو وجوهاتو بيانوو :

ترپورتنۍ خبري وروسته شاه صاحب رحمه الله ياد وجوهات په پوره تفصيل سره بيان کړي ، ددغه ټولو وجوهاتو دلته دعربي متن سره بيانول خورا اوږ کار دئ ځکه اوږدوالی منځته راوړي موږ يې دلته يوازي خلاصه بيانوو :

۱ : په شريعت دپوهاوي لپاره داسلافو پر ويناووباندي اعتمادکول دټول امت په اجماع لازمي دئ ،مګردايوه خبره لازمي ده هغه داچي هغه وخت ددوی مبارکانوپر ويناوو باندي اعتماد کېدای سي ،چي دغه ويناوي په صحيح سند ترموږپوري راسېدلي وي اويا په صحيح ډول تدوين سوي وي ، داهم لازمي ده ،چي وروستيوعلماوو ددوی پرويناووباندي شروحي کړي وي ، ددوی ويناوي يې څرګندي کړي وي او که ددوی يو نظر دڅو معناوو احتمال لري نو يوه خاصه معنايې ځني ټاکلې وي اوتر بحث کولو وروسته يې راجح کول ځني معلوم کړی وي ، همدا ډول کله داسي وي ،چي ديوه مجتهد قول عام وي مګر دده دغه قول څخه کوم خاص صورت مراد دا وي ،چي يوازي هغه علماء په پوهيږي ،چي په دنوموړي مجتهد په مذهب کي برلاسی او معلومات ولري ، دا هم لازمي ده ،چي ددغه مذهب علماء به داسي صورتونه

[1]: عقد الجيد في احكام الاجتهاد والتقليد ، ص : ۳۱ ، ط : مجتبائي،ډهلی دمولانا محمد حسن نانوتوي رحمه الله ، داردو ترجمې سره.

سرچينه: تعليم الاسلام راډيو/www.taleemulislam-radio.com

واضح کړي او تاکلي وي او دداسي مسائلو علتونه به يې څرګند کړي ، په کوم مذهب کي ،چي داشرطونه موجود وي يعني دغه کارونه ورته سوي دهغه مذهب تقليد کېداى سي او که پورتني کارونه ،نه وي ورته سوي دهغه مذهب تقليد نه سي کېداى ، موږ ،چي ا وس وګورو نودڅلورمشهورو مذهبونو پرته دبل مذهب لپاره پورته کارونه ، نه دي سوي ، يوازي زيديه او امامية ډلي ددې څخه مستثني دي ځکه هغوى بدعتيان (روافض) دي دهغوى تقليد کول او يا يې پر ويناووباندي اعتمادکول جايز نه دئ.

۲: شاه ولي اللهرحمة الله عليه دڅلورګونو مذهبونو دتقليد دوهمه وجه داسي بيان کړې ده:

رسول اللهصلى الله عليه وسلم فرمايي:

اتبعواالسواد الاعظم.

ژباړه : تاسو دسواد اعظم پيروي وکړئ.

داچي دڅلورومذهبونوپرته نور حق مذهبونه نسته نو ځکه دڅلور مذهبونوپيروي کول دسواد اعظم اتباع ده او ددې څلورو مذهبونو څخه مخالفت دسواد اعظم څخه مخالفت دئ.

۳: شاه والي اللهرحمة الله عليه دڅلورګونو مذهبونو دتقليد دريمه وجه داسي بيان کړې ده:

که چيري دڅلورو مذهبونو پرته دنورو مجتهدينو پر قول دفتوا اجازه ورکړل سي نو عُلَمَاءِ سُوء (خواهش پرسته علماء) به دخپلو نفساني خواهشاتو په وجه خپله وينا او فتوا دسلفو علماوو څخه يوه پخواني مشهور عالم ته منسوبوي او دا به وايي ،چي دا وينا فلانکی عالم کړې ده او دهغه څخه ثابته ده ، همدا لامل دئ ،چي دکوم مذهب

www.taleemulislam-radio.com/سرچينه: تعليم الاسلام راډيو

دڅرګنوالي لپاره ،چي زيات شمېر علماء بوخت وي دداسي مذهب په پيروي کي پورتنی خطر موجود نه وي .
پاته دي نه وي ،چي په ټوله دنيا کي داسي نه ده بلکي دځينو مجتهدينو ځينو اقوال پيدا کېږي مګر ددغه اقوالوپه وړاندي ددې سخته وېره ده ،چي دغه ويناوي به غلطي تعبير سوي وي نو ځکه ځان ځني ژغورل لازمي دئ څو ددې لاره ډب سي ،چي خلک دخپلي خوښي پايله ځني وباسي.(۱)

دتقليد بېلابيلي درجې

الله ﷻ لره دي حمد وي دپورتني بحث څخه دا خبره ثابته سوه ،چي دڅلورو مذهبونو څخه ديوه مذهب تقليد کول لازمي دئ ، يعني داچي دڅلورو امامانو څخه ديوه امام پر شخصي تقليدباندي زيات ټينګار کېږي.
اوس موږ تاسو ته يو اړين او ګټور وړانديز کوو ،چي دتقليد ددرجو اړونده دئ يعني داچي تقليد بېلابېلي درجې لري او دتقليد دبېلوالي له امله بېلابېل احکام لري ، که ددغه درجو توپير ونسي نو زيات تاوانونه به رامنځته سي کوم خلک ،چي پرتقليد باندي نيوکي او اعتراضونه کوي زماله آنده دوی دتقليد ددرجو ترمنځ توپير نه سي کولای او يا دتقليد درجې نه ورته معلومېږي نظر ځني اړوي موږ ددغه درجو بيان په لاندي ډول باندي کوو :

۱: عقد الجيد في احكام الاجتهاد والتقليد ، ص : ۳۱ ، ۳۳، ط : مجتبائي،ډهلی دمولانا محمد حسن نانوتوي رحمة الله عليه ، داردو ترجمې سره.

سرچينه: تعليم الاسلام راډيو/www.taleemulislam-radio.com

والله الموفق للحق والصواب.

www.taleemulislam-radio.com/سرچینه: تعلیم الاسلام راډیو

دعوامو خلکو تقلید

ترټولو وړاندي دعوامو دتقلید درجه ده دلته په دې ځای کي دعوامو خلکو څخه لاندي کسان مراد دي:
الف : هغه خلک ،چي دعربي ژبي اونورو اسلامي علومو اړونده هیڅ معلومات نه لري نور علوم لازم نه دي په هغه کي که معلومات لري او که یې نه لري خو دلته یوازي اسلامي علوم مراد دي.
ب : هغه کسان ،چي په عربي ژبه پوهیږي مګر په تفسیر ، فقه ، حدیث او نورو اړونده دیني علومو داسي نه پوهیږي ،چي پر استاد باندي یې ویلي وي او په حقیقي ډول په پوه وي.
ج : هغه کسان ،چي په رسمي ډول داسلامي علومو څخه فارغه وي مګر په تفسیر، حدیث او فقه کي پوره مهارت ، بصیرت او بر لاسی نه لري.
پورته درې ډلي خلک ،چي ذکر سوه درې واړه ډلي دعوامو په لړلیک کي داخل دي یعني داچي په تقلید کي دعوامو په څېر دي دتقلید په موضوع کي ددوی اودعوامو حکم یو دئ. ددغه خلکو لپاره پرته له دې ،چي محض تقلید وکړي بله چاره نه لري ځکه په دوی کي هیڅ داسي استعداد نه سته ،چي دوی دي مستقیما دقرآن او حدیث څخه استنباط وکړي.یا دي دمتعارضو احادیثو تطبیق وکړي او بیا دي دترجیح فیصله وکړي له همدې امله پردغه کسانو باندي لازمه ده ،چي دوی دیوه مجتهد لمن ټینګه ونیسي دهغه څخه دیني احکام زده کړي او بیا عمل په وکړي ځکه دوی خپله اجتهاد نه سي کولای نوبله چاره نه

سرچینه : تعلیم الاسلام راډیو/www.taleemulislam-radio.com

لري پرته له دې ،چي تقليد وکړي لکه ،چي علامه خطيب بغدادي رحمة الله عليه ليکي:

اما من يسوغ له التقليد فهو العامي الذي لايعرف طرق الاحكام الشرعية فيجوز له ان يقلد عالما ويعمل بقوله ... ولانه ليس من اهل الاجتهاد فكان فرضه التقليد كتقليد الاعمي في القبلة فانه لما لم يكن معه آلة الاجتهاد في القبلة كان عليه تقليد البصير فيها.(۱)

ژباړه : دا چي چاته تقليد جايز دئ ؟ هغه عام سړی دئ هغه سړی ،چي دشرعي احکامو طريقې نه ورته معلوميږي نو داسي کس ته پکار ده ،چي ديوه عالم تقليد وکړي او بيا يې په وينا عمل وکړي ... ځکه داسي کس داجتهاد کولو جوګه نه دئ نو پرده باندي تقليدکول فرض دئ لکه ړوند سړی ،چي په قبله کي دليدونکي کس تقليد کوي په داسي حال کي ،چي دړانده سره دقبلې پيدا کولو کومه آله شتون نه لري دداسي ړانده لپاره لازمي ده ،چي دليدونکي کس دقبلې په تعين کي تقليد وکړي.

ددغه مرتبې لرونکي کس ته هيڅ جايزه نه ده ،چي ددلائلو په بحث ځان مشغول کړي يا دا ،چي راجح قول په خپل فکر سره پيدا کړي او بيا په هغه عمل وکړي ځکه داسي کس ددې جوګه نه دئ ،چي دمجتهدينو دلايل سره پرتله کړي او بيا پردې پريکړه وکړي ،چي دغه قول راجح دئ او دامرجوح دئ ، دغه کس ته فقط دومره پکار ده ،چي دکوم مجتهد شخصي تقليد وکړي او عمل په وکړي ترداسي بريده که داسي کس ته يو حديث په مخه ورغلی ،چي دده دامام دنظر سره مخالف و بيا هم دده لپاره لازمي او فرض ده ،چي دخپل امام تقليد وکړي اوحديث په اړه

۱: الفقيه المتفقه للخطيب البغدادي ،ج : ۱ ، ص : ٦۸ ، ط: دارالافتاء السعودية ، رياض . نېټه : ۱۳۸۹هـ.

سرچينه : تعليم الاسلام راډيو/www.taleemulislam-radio.com

دي داسي فکر وکړي ،چي زه دحديث په مفهوم پوه سوی نه يم او يا دي داسي فکر وکړي ،چي زما دامام سره حتما داسي قوي دليل سته ،چي تردې حديث قوي دئ.

که څه هم په ښکاره داخبره ډېره عجيبه معلوميږي ،چي مقلد دي دحديث عمل پرېږدي دمجتهد قول دي عملي کړي او دحديث دي تاويل کړي مګر دداسي مقلد لپاره ،چي اوس موږ بحث کوو بله چاره نسته ځکه که دغه ډول مقلد په حديث عمل کولو باندي اجازه ورکړل سي اوددې اجازه ورکړل سي ،چي هر کله دي دخپل امام قول دحديث څخه مخالف وليدئ دامام قول پرېږده په حديث عمل کوه نو يو لوی تاوان به رامنځته سي او پايلي به يې ډيري خطرناکه وي ، بالاخره به دغه کس په يولويه ګمراهي کي لوېدلی وي ځکه دقران او حديث څخه دمسائلو استنباط خوار وسيع ، عميق او پراخ فن دئ که ديو کس ټول عمر هم په دغه فن کي مصرف سي بيا هم ورته ګرانه ده ،چي دقران او حديث څخه دي دمسائلو استنباط وکړي ځکه ډېر وخت داسي پيښيږي ،چي ديوه حديث څخه يو مفهوم ثابت سي مګر دقرآن او حديث دنورو دلايلو په رڼا کي بېخي بل مفهوم ثابت سي اوس نو که ،چيري يو عام سړی دحديث په ليدلو سره دحديث په ظاهري معنا باندي عمل وکړي دده څخه به ډول ، ډول ګمراهياني پيدا سي.

دلاروښانتيا لپاره ويلای سم ،چي زما خپله تجربه ده ،چي څوک دقرآن او حديث باندي په عميق ډول پوه نه وي او عميقه مطالعه يې نه لري دحديثو کتابونه مطالعه کړي او بيا عمل ورباندي کوي دداسي کس څخه به ستره اشتباه سوې وي لار ورکی او ګمراه سوی به وي ځکه زما يو دوست ،چي تعليم لرونکی او دمطالعې سره يې هم زياته مينه درلوده په ځانګړي ډول دحديثو مطالعه يې بېخي زياته کول ، دده په ذهن کي

سرچينه : تعليم الاسلام راډيو/www.taleemulislam-radio.com

داشي کښېناستلی و ،چي که زه کوم حديث پيدا کړم ،چي دحنفي مذهب څخه مخالف وي نو زه به په حديث عمل کوم او مذهب به پرېږدم ، يوه ورځ يې زما په مخکي يو چاته وويل ،چي دانسان ددبري څخه ،چي کوم باد راووزي ،چي اواز او بوږ ونه لري اودس نه په ماتيږي ده ،چي دا خبره وکړه زه پوه سوم ،چي دا غريب په حديث نه دئ پوه سوی ما ډيري خبري ورته وکړې ده په جواب کي راته وويل ،چي زه څنګه ترحديث تېر سم ما په حديث کي ليدلي دي ،چي دغه ډول باد اودس نه ماتوي ، بيا ما په پوره تفصيل بيان ورته وکړ، ،چي ته په حقيقت نه يې پوه سوی دحديث مفهوم داسي نه دئ لکه تا ،چي فهمولی دئ، ده په جواب کي راته وويل ،چي داخو زه دډېره وخته په دې عقيده ،چي دغه باد اودس نه ماتوي ، خدای خبر ،چي داسي ما څومره لمونځونه کړي وي يعني څومره لمونځونه به مي بې اودسه کړي وي.

داچي نوموړی کس په دومره لويه غلطي اخته سوی و، لامل يې داوو ،چي ده خوارکي دترمذي شريف لاندي حديث ليدلی و :

عن ابي هريرةؓ ان رسول اللهﷺ قال : لاوضوء الا من صوت او ريح.

ژباړه : دابي هريرةؓ څخه روايت سوی دئ ،چي رسول اللهﷺ فرمايلي دي يوازي دهغه باد څخه اودس سته ،چي بوږ ولري او ياغږ ولري.

دپورتني حديث ترڅنګ يې لاندي هم ليدلی دئ:

اذا كان احدكم في المسجد فوجد ريحا بين اليتيه فلايخرج حتى يسمع صوتا او ريحا.([1])

[1]: جامع الترمذي ، ج : ۱ ص : ۳۱ ، باب ماجاء في الوضوء من الريح.

سرچينه : تعليم الاسلام راډيو/www.taleemulislam-radio.com

ژباړه : کله ،چي ستاسو څخه يو کس دخپلو کوناټو په منځ کي باد محسوس کړي نو تر هغه دي دمسجد څخه نه وزي څو ،چي ددغه باد ږغ يې نه وي اوريدلی او يا يې بد بوی نه وي محسوس کړی.

هغه زما دوست ددغه حديث دظاهرالفاظو څخه دامقصد ترلاسه کړی و ،چي څوک که دباد احساس وکړي نو ترهغه يې اودس مات نه دئ څو ،چي ددغه باد ږغ يې اوريدلی نه وي او يا يې بد بوی محسوس کړی نه وي ، حال داچي دټولو فقهاوو پر دې خبره اتفاق دئ ،چي دغه حديث او ددغه حديث مفهوم دهغه چا لپاره دئ ،چي وسواسي او ډېر ژر يې په اودس ماتېدو کي شک پيدا کېږي نو ددغه کس لپاره داحکم دئ ،چي تر هغه پوري يې اودس نه ماتيږي څو ،چي دباد وتلو يې داسي يقين نه وي راغلی لکه ،چي يې ږغ واوري اويايې بوی محسوس کړي يعني داچي څوک ددغه باد ږغ واوري او يا يې بوی محسوس کړي نو يقيني خبره ده ،چي اودس يې ماتيږي ، هغه سړی ،چي وسواسي وي دهغه لپاره هم داحکم دئ ،چي هغه وخت يې اودس ماتيږي ،چي پوره يقين يې راځي.

همدا ډول په يو بل حديث کي راځي ،چي ددغه مطلب ښه څرنګوالی په راځي حديث په دې ډول دئ:

اذا کان احدکم في الصلوة فوجد حرکةفي دبره احدث او لم يحدث فاشکل عليه فلاينصرف حتي يسمع صوتا اويجد ريحا.([1])

ژباړه : که ستاسو څخه يوه کس ته په لمانځه کي په کوناټو کي حرکت محسوس سو او داسي شک ورته پيدا سو ،چي دده به اودس مات

[1]: سنن ابي داود ، ج :۱ ص : ۲۴ ، باب من شک في الحدث.

www.taleemulislam-radio.com/سرچينه: تعليم الاسلام راډيو

سوی وي که يا؟ نو تر هغه پوري دي دلمانځه څخه نه ګرځي يعني اودس يې نه دئ مات شو ،چي اواز يې نه وي اوريدلی اويا يې بد بوی نه وي محسوس کړی.

همدا ډول په يو بل روايت کي راځي ،چي عبدالله بن زيد ﷛ فرمايلي : رسول الله ﷺ پورتنی جواب داسي چا ته ووايه ،چي وسواسي و دوسوسې په ناروغۍ باندي اخته و.

داچي احاديث په بېلابيلو طريقو اوالفاظو سره راځي نو ،چي ټولي طريقې او الفاظ سره راجمع سي هغه کس مطلب ځني اخستلای سي ،چي په حديثو کي مهارت او برلاسی ولري يوازي ،چي څوک په کتاب کي حديث ووايي او يا يې يوازي ترجمه ولولي په دې کار سره د حديث څخه څوک صحيح مفهوم نه سي اخستلای او نه حقيقي مطلب ځني پورته کولای سي.

همدا ډول که هر چاته دا اختيار ورکړل سي ،چي که تا داسي حديث وليدئ ،چي ستا مذهب ورسره مخالف و نو خپل مذهب پرېږده په دغه حديث عمل کوه کېدای سي ،چي دغه کس ته دي د ترمذي شريف لاندي حديث هم تر نظر تير سي ،چي راغلي دي:

عن ابن عباس ﷛ قال جمع رسول الله ﷺ بين الظهر والعصر وبين المغرب والعشاء بالمدينة من غير خوف ولامطر ، قال فقيل لابن عباس ﷛ ما اراد بذالک؟ قال : اراد ان لاتحرج امته.([1])

ژباړه : د ابن عباس ﷛ څخه روايت دئ ،چي رسول الله ﷺ په مدينه منوره کي د ماپښين او مازديګر لمونځه يوځای وکړه ، د ماښام او ماخوستن لمونځه يې يوځای وکړه ،هيڅ وېره او باران هم نه ، چا د ابن

[1]: ترمذي ، ج : ١ ص : ٤٦.

www.taleemulislam-radio.com/سرچينه : تعليم الاسلام راډيو

عباس رضي الله عنه څخه پوښتنه وکړه ،چي رسول الله ﷺ ولي داکار وکړ؟ څه حکمت يې پکښې و؟ ابن عباس رضي الله عنه وفرمايل: درسول الله ﷺ داکار ددې لپاره و ،چي دده مبارک پر امت باندي څه تکليف رانسي.
دپورتني حديث دښکاره الفاظو څخه داسي معلوميږي ،چي هر څوک کولای سي ،چي په کور کي وي دعذر ، ويري او سفر پرته دماپښين لمونځ دمازديګر په وخت کي دمازديګر دلمانځه سره يوځای وکړي او دماښام لمونځ دماخوستن په وخت کي دماخوستن دلمانځه سره يوځای وکړي.
کله ،چي څوک پورتنی حديث ترنظر تير کړي او بيا خپل مذهب وګوري ،چي ددې حديث سره مخالف وي نو دی وايي ،چي زه خپل مذهب نه منم زه په دې حديث عمل کوم حال داچي څلور واړه مذهبونه او اهل حديث په يوه خوله پردې باور دي ،چي دعذر پرته جمع بين الصلاتين يعني ددوو لمونځونو په يوه وخت کي جمع کول ناجايز دي.
څرګنده خبره ده ،چي دقرآن اوحديث په رڼا کي نه يوازي داحنافو بلکي دڅلور واړه مذهبونو او اهل حديثو لهآنده پورته حديث پر جمع صوري باندي محمول دئ.(۱)
حقيقت دادئ ،چي دپورتنی حديث مطلب دادئ ،چي رسول الله ﷺ دماپښين لمونځ په آخر وخت کي ادا کړ، اودمازديګر لمونځ يې په اول وخت کي ادا کړ، ددې مطلب داوو ،چي خپل امت ته داتعليم ورکړي ،چي په لومړی وخت کي هم يومسلمان لمونځ ادا کولای سي او په اخر کي يې هم ادا کولای سي څو دمسلمانانو څخه تکليف پورته سي

[۱]: تحفة الاحوذي للمباركپوري، ج: ۱ ، ص: ۱۶۶، ۱۶۷.

سرچينه: تعليم الاسلام راډيو/www.taleemulislam-radio.com

،همدا ډول رسول الله ﷺ دمابنام او ماخوستن په لمونځونو کي پورته کړنه ترسره کړه، په ښکاره داسي معلومېږي ،چي رسول الله ﷺ دوه لمونځونه پر يوه ځای باندي ادا کړه مګر په حقيقت کي يې په دوو وختونو کي ادا کړه همدې کار ته جمع صوري ويل کېږي.

پورته ،چي دوه حديثونه ذکرسوه يوازي دنمونې لپاره وه که نه نو داسي ډېر احاديث سته ،چي څوک په قرآن او حديث کي پوره مهارت نه لري او دا حديث وګوري نو خامخا به تېروتنه وکړي په غلطۍ به اخته سي ، همدا لامل دئ ،چي علماء وايي : کوم کس ،چي په ديني علومو کي پوره برلاسی نه لري هغه ته پکار ده ،چي دحديث مطالعه دماهر استاد دلارښووني پرته ونه کړي.

ترپورتنيو خبرو وروسته داخبره هم درسره ياد لرئ ،چي ديوه مجتهد امام تقليد هغه وخت کېدای سي ،چي دقرآن او حديثو په دلايلو کي تعارض محسوس سي ، همدا وجه ده ،چي کله په يوه مسئله کي دامام ابوحنيفة رحمه الله او امام شافعي رحمه الله ترمنځ اختلاف وي معلومه خبره ده ،چي ددغه دوو امامانو دواړو سره دلايل سته.

دتقليد کولو موخه داده ،چي که څوک دراجح او مرجوح دلايلو توپير نه سي کولای هغه ته پکار ده ،چي مذهبونو څخه دي ديوه مذهب تقليد وکړي.

داچي په يوه اختلافي مسئله کي دامام ابوحنيفة رحمه الله او امام شافعي رحمه الله دواړو سره دلايل سته يعني هر يو دځان لپاره آيت يا حديث دليل لري نو ته ،چي په ديني علومو کي پوره معلومات نه لري ناڅاپه پر هغه حديث برابر سوې ،چي امام شافعي رحمه الله دليل په ويلی دئ تاته نو پکار نه ده ،چي ته نو دامام ابوحنيفة رحمه الله مذهب پرېږدې ځکه تاته مخکي هم دا معلومه ،چي امام شافعي رحمه الله خامخا يو دليل

سرچينه : تعليم الاسلام راډيو/www.taleemulislam-radio.com

لري دا چي امام ابو حنيفةرحمه الله دغه دليل پرې ايښى دئ خامخا بل دليل لري هغه داسي دليل دئ ،چي د امام شافعيرحمه الله تر دليل قوي او ټينګ دئ ته نو داسي مه كوه ،چي ددواړو امامانو دلايل دي نه وي مطالعه كړي خپل مذهب پرېږدې بلكي دلته ،چي موږ دكومي درجې دمقلد بحث كوو هغه داسي مقلد دئ ،چي ددلايلو دتوپير او تميز وړتيا نه لري يعني دا نه سي معلومولاى ،چي ددواړو امامانودلايل سره پرتله كړي او بيا دي يودليل قوي او راجح وبولي او بل دليل دي ضعيف او مرجوح وبولي ځكه مخكي موږ وويل ،چي ددغه درجې مقلد دتوپير او تميز وړتيا نه لري نو ځكه ده لره پكار ده ،چي يوازي دخپل امام تقليد وكړي او كله كه يې داسي دليل وليدئ ،چي دده دمذهب خلاف و ورته پكار ده ،چي وو وايي : دا داسي دليل دئ ،چي زه يې پوره په مفهوم نه يم پوه سوى اويا يې په محمل باندي زما عقل نه دئ رسېدلى.

ددې مثال داسي دئ لكه ،چي څوك ځان ديو هيوادپه قانون پوهول غواړي نو داسي نه كوي ،چي پر خپل سر باندي كتابونه مطالعه كړي بلكي دخپل سري كتابونوپرځاى يو قانون پوه ته ورځي دهغه ښخه زده كړه كوي،كه دغه كس ديوه داسي قانون پوه ښخه زده كړه كړې وي ،چي دهغه پوهه منل سوې وي ، پوښتونكي كس ته هم داثابته وي ،چي دغه كس زما سره دوكه نه كوي بلكي په صحيح ډول قانون راته ښيي اوس نو كه دغه قانون پوه ده ته دقانون دكوم ټكي وضاحت اوڅرنګوالى كړى وي نو دى پوره اعتماد باندي كوي ، كه نو موړي كس ته ،چيري يو ځاى كوم كتاب په لاس ورسي او په هغه كتاب كي داسي يوه جمله ووويني ،چي دقانون پوه دوينا سره په ټكر كي وي نو ده ته پكار نه ده چي دى دا ووايي ،چي قانون پوه پر غلطه باندي دئ ددې كتاب خبره صحيح ده بلكي ورته پكارد ه ،چي داسي فكر وكړي ،چي دقانون پوه

سرچينه: تعليم الاسلام راډيو/www.taleemulislam-radio.com

خبره درسته ده اوزه په هغه عمل کوم داچي په دې کتاب کي دقانون دخبري خلاف وينا سوې ده نو اصلا زه ددې کتاب په جمله نه یم پوه سوی اوصحیح مطلب مي نه دئ ځني اخستی ځکه دقانون دکتابونو څخه هرڅوک صحیح مطلب نه سي پورته کولای بلکي ددې کار لپاره پوره مهارت او تجربې ته اړتیا سته.

پورتنی مثال پر قرآن او حدیث باندي صادقیږي یعني داچي څوک دقرآن او حدیث څخه دشرعي احکامو استنباط کوي کلکه دې ته اړتیا لري ،چي په دیني علومو کي پراخ مهارت اوبرلاسی ولري همدا لامل دئ ،چي زموږ علماوو فرمایلي دي : عاموخلکو ته هیڅ اجازه نسته ،چي مستقیما دقرآن او حدیث څخه دمسائلو استنباط وکړي بلکی دوی ته پکار ده ،چي فقیهو علماوو ته رجوع وکړي ، که فرضا یو عام سړي ته یوه مفتي غلطه فیصله ورکړې وي نو ددې مسئلې دغلطتیا ګناه پر عام سړي نسته بلکي ګناه یې پرمفتي ده او که عام سړی پر خپل سرباندي دحدیثونو مطالعه وکړي او دخپل سوال جواب مستتقیما دقرآن او یا حدیث څخه واخلي او دی په خپله دغه جواب کي تېروتلی وي نو ګناه یې پر ده باندي ده ځکه دقرآن او حدیث څخه مستقیما دمسائلو استنباط دده کار نه و بلکي دده کار داو ،چي دیوه مفتي څخه دخپلي پوښتني جواب وغواړي.

دپورتنی خبري دلاروښانتیا په موخه ویلای سو ،چي زموږ دجمهورو علماوو له آنده په ښکر لګولو سره روژه نه ماتیږي ، یو ناخبره کس دمفتي څخه دښکر لګولو په اړه پوښتنه وکړي ،چي روژه په ماتیږي اوکه یا؟ مفتي صاحب په غلطۍ سره ورته وویل ،چي هو روژه ماته ده ، سړي فکر وکړ، ،چي روژه دي ماته سوه ولاړی خوراک اوڅښناک یې وکړ، دغه کس ،چي روژه یې ماته نه وه په قصدي توګه یې خوراک او

ځيښناک وکړ، په اړه يې هدايه ووايي ،چي پر دغه کس باندي يوازي قضا سته او کفاره باندي نه سته وجهه يې داسي بيانوي:

لان الفتوا دليل شرعي في حقه.

ژباړه : ځکه د دغه عام سړي په اړه فتوا شرعي دليل دئ.

او که کوم کس دابوداود ،ترمذي او نورو کتابونو هغه حديث مطالعه کړي ،چي رسول اللهﷺ په روژه کي تېرېدئ پر ښکرلګونکي يې سترګي و موښتي نو وې فرمايل:

افطر الحاجم والمحجوم.([1])

ژباړه : دښکرلګونکي او ورلګونکي دواړو روژه ماته سوه.

که دپورتني حديث څخه ځوک دا مطلب واخلي ،چي په ښکر لګولو سره هغسي روژه ماتيږي نو نور شيان هم وخوري ، امام ابي يوسف رحمه الله فرمايي ،چي پر دغه کس باندي قضا او کفاره دواړه لازم دي ځکه پردغه کس باندي دمفتي څخه پوښتنه کول لازم وه او ده پوښتنه ونه کړه. امام ابو يوسف رحمه الله فرمايي:

لان علي العامي الاقتداء بالفقهاء لعدم الاهتداء في حقه الي معرفة الاحاديث.([1])

[1]: داحديث سندا صحيح دئ مګر په صحيح بخاري کي يوبل حديث هم راغلی دئ ،چي رسول اللهﷺ په خپله دروژې پر مهال ښکر لګولی دئ. همدا ډول په نسائي کي هم يو حديث راځي ،چي ابوسعيدخدري رضي الله عنه روايت کړی دئ ،چي رسول اللهﷺ روژه نيونکي کس ته دښکر لګولو اجازه ورکړې ده. دپورتنيو احاديثو پر بنسټ امام ابوحنيفة رحمه الله ، امام مالک رحمه الله ، امام شافعي رحمه الله او نور جمهور علماء وايي ،چي د (افطر الحاجم والمحجوم) حکم يا خومنسوخ سوی دئ اويا رسول اللهﷺ دڅه خاصي وجهي پربنسټ څه خاصو کسانو ته اجازه کړې ده اودې ته ورته نوري يوشمېر وجوهات هم راغلی دي. دلا زياتومعلوماتو لپاره وګورئ: تحفة الاحوذي ، ج ۲ ص: ۶۴ ، ۶۵.

سرچينه: تعليم الاسلام راډيو/www.taleemulislam-radio.com

ژباړه : ځکه پر عامي باندي لازمه ده ،چي دفقهاوو تقليد وکړي ځکه دی داحاديثو څخه دصحيح نتيجې ايستلو جوګه نه دئ.

خلاصه داچي دتقليد دغه لومړی درجه دعوامولپاره تاکل سوې ده دوی ته پکار ده ،چي په هره مسئله کي دخپل امام تقليد وکړي ، په هرحالت کي دي دخپل امام په قول عمل کوي ، که يې داسي حديث پيدا کړ، ،چي دده دامام دوينا خلاف و نوداسي فکر دي وکړي ،چي زه ددې حديث په صحيح مطلب او مفهوم نه يم پوه سوی ،زما مذهب ،چي کوم حديث ددې مسئلې اړونده لري هغه حتما تر دغه حديث قوي دئ ،دعام سړي لپاره ددې پرته بله هيڅ چاره نسته او که داسي ونه سي نو په دين کي به ډېر سخت او شديد اختلافات پيدا سي او دادين به پر ډېرو برخو ووېشل سي.

دجيد او متبحر عالم تقليد

دتقليد دوهمه درجه:

دتقليد دوهمه درجه دجيد اومتبحر عالم ده.

دمتبحر عالم څخه زموږ هغه څوک مراددئ ،چي داجتهاد مرتبې ته که څه هم نه وي رسېدلی مګر په اسلامي علومو کي يې پوره مهارت او پوهه دتکړه استادانو څخه ترلاسه کړې وي. دتاليف ، تصنيف اوتدريس په کارونو کي مشغول وي ، تفسير ، حديث ، فقه او ددوی اړونده اصول يې په ياد وي ، دهر ډول مسئلې په څېړنه کي دپخوانيو

[1]: هداية ، ج : ١ ،ص : ٢٢٦،باب مايوجب القضاء والكفارة.

سرچينه: تعليم الاسلام راډيو/www.taleemulislam-radio.com

مخورو علماوو دنظرياتو او ويناوو څخه ښه استفاده کولای سي ، همدا ډول ددوی دتصنيف دکړنلاري او استدلال څخه معلومات ولري.
شاه ولي الله رحمه الله دداسي عالم تقليد د (متبحر في المذهب) په نوم ياد کړی دئ او په اړه يې ويلي دي:

فصل في المتبحر في المذهب وهو الحافظ لكتب مذهبه من شرطه ان يكون صحيح الفهم عارفا بالعربية واساليب الكلام ومراتب الترجيح متفطنا لمعاني كلامهم لايخفي عليه غالبا تقييد مايكون مطلقا في الظاهر والمراد منه المقيد واطلاق ما يكون مقيدا في الظاهر والمراد منه المطلق.([1])

ژباړه : متبحر في المذهب هغه کس دئ ،چي دخپل مذهب کتابونه يې ياد وي ، شرط يې دادئ ،چي صحيح الفهمه وي، په عربي ژبه او دکلام په طريقو به پوهيږي ، دخپل مذهب داقوالو دترجيح په مراتبو به پوهيږي ، دفقهاوو په ويناوو به ښه پوهيږي ، کوم کلام ،چي په ښکاره مطلق وي او په حقيقت هغه کي هغه کلام مقيد وي ده ته به يې معلومات کيږي پټ به باندي نه وي او يا داسي وي ،چي په ښکاره مقيد وي خو په معنا کي مطلق وي ددې معلومات به هم ورته وي.
داسي کس که څه هم داجتهاد مرتبې ته دنه رسيدلو له امله مقلد بلل کيږي مگر دخپل مذهب مفتي جوړيدای سي.
دپورتني کس تقليد دعوامو خلکو دتقليد څخه په لاندي شيانو کي بېل دئ:
۱ : دغه ډول عالم دعوامو په څېر يوازي په مذهب پوه نه وي بلکي دمذهب دپوهي ترڅنگ دمذهب په دلايلو هم لږ ترلږه پوه وي.

[1]: عقد الجيد ، ص : ۵۱

www.taleemulislam-radio.com/سرچينه: تعليم الاسلام راډيو

۲: پورتنی عالم ديوه مفتي په حيث دخپل مذهب په ټولو بېلابېلو اقوالو خبر وي او ددې جوګه وي ،چي دخپل عرف او زمانې دمسائلو دحل لپاره دخپل مذهب يو قول اختيارولای سي اويا ديوه مذهب تشريح کولای سي، همدا ډول دهغه مسائلو حل دمذهب داصولو په رڼا کي کولای سي ،چي په پخوانيو کتابونو کي نه وې په اوس زمانه کي پيدا سوي وي.(۱)

۳: داسي عالم کولای سي ،چي کله ، کله دخپل مذهب دامام پرځای دبل مجتهد پر قول فتوا ورکړي ،چي شرايط يې د اصول الفقه او اصول الفتاوی په کتابونو کي موجود دي.(۲)

که ددوهمي درجې مقلد ،چي عالم دئ داسي حديث يې پيدا کړ، ،چي دده دمذهب څخه خلاف و او ددې حديث په مقابل کي کوم بل قوي دليل هم نه و ،په دې اړه شاه ولي الله رحمه الله ليکي :

اذا وجد المتبحر في المذهب حديثا صحيحا يخالف مذهبه فهل له ان ياخذ بالحديث ويترك مذهبه في تلك المسئلة؟ في هذه المسئلة بحث طويل واطال فيها صاحب خزانة الروايات نقلا عن دستور السالكين فلنورد كلامه بعينه.

ژباړه : که يو متبحر عالم داسي حديث پيدا کړ، ،چي دده دمذهب څخه مخالف و ، په دغه وخت کي نودغه عالم کولای سي ،چي خپل مذهب پرېږدي که يا ؟په دې مسئله کي خورا اوږد بحث دئ او صاحب خزانة په

---

[1]: ددغه کارونو دمفصل اصول اوقواعدو لپاره وګورئ: شرح عقود رسم المفتي لابن العابدين اواصول فتوا ، دواړه.

[2]: داصول الفتاوا ترڅنګ وګورئ : ردالمحتار للشامي ، ج : ۲ ص : ۱۹۰، ۱۹۱، کتاب الحدود ، باب التعزير ، مطلب فيما اذا ارتحل الي غير مذهبه ، و جلد ۳ ، ص: ۲۰۰، کتاب السرقة، مطلب يعذر العمل بمذهب الغير .الخ

www.taleemulislam-radio.com/سرچينه : تعليم الاسلام راډيو

پوره تفصيل سره ددستور السالكين څخه رانقل كړی دئ ،موږ يې دلته په كټ مټ ډول رانقلوو.
تر پورتنۍ خبري وروسته شاه ولي الله رحمه الله په تفصيلي ډول سره بحث كړی دئ او فرمايلي يې دي :
ځيني علماء په دې آند دي ،چي متبحر عالم ته پكار ده ،چي دخپل مذهب تقليد وكړي ځكه دی لا داجتهاد مرتبې ته نه دئ رسېدلی ، بلكه وجهه داده ،چي كېدای سي دده امام داسي يو دليل ليدلی وي ،چي ده نه وي ليدلی.
دزياتو علماوو نظر دادئ ،چي داسي متبحر عالم كي دخپل امام دحكم ټول اړخونه څېړلي وي ، ټول دلايل يې ترنظر تېر كړی وي نو ده لره پكار ده ،چي دقوي حديث په مقابل كي خپل مذهب پرېږدي خو داخبره لازمي ده ،چي شرطونه به يې موجود وي شرطونه يې په لاندي ډول دي:
۱: لومړی شرط يې دادئ ،چي خپله به يې دمتبحر عالم او دعلم ټول اړين شرطونه پوره كړي وي.
۲ : دوهم شرط دادئ : كوم حديث ،چي ده ليدلی دئ دهغه اړوند به ده پوره باور تر لاسه كړی وي يعني داچي دټولو محدثينو له آنده به هغه حديث صحيح وي ، ځكه ډېر وخت داسي وي ،چي ديوه حديث په سند كي اختلاف وي ځيني يې صحيح بولي او ځيني يې ضعيف بولي كوم مجتهدين ،چي يې صحيح بولي هغه عمل په كوي اوكوم مجتهدين ،چې ضعيف بولي هغه عمل نه په كوي كه داسي حديث وي نو حتماًدده امام دخپل نظر مطابق پر نوموړي حديث باندي دضعف پرېكړه كړې ده او عمل يې نه دئ باندي كړی په داسي حديث سره متبحر عالم خپل مذهب نه سي پرېښوولای ځكه دی دومره علم نه لري لكه مجتهد ،چي يې لري.

www.taleemulislam-radio.com/سرچينه : تعليم الاسلام راډيو

۳ : دريم شرط دا دئ ،چي د دغه حديث په خلاف به بل کوم آيت يا حديث موجود نه وي.
۴: ځلورم شرط دا دئ ،چي دغه حديث به دا سي ځرګند وي ،چي په معنا کي به يې هيڅ نا ځرګندتيا موجوده نه وي ، بلکي ښه ښکاره معنا به يې وي ځکه ډېر وخت دا سي وي ،چي يو حديث دڅو معناوو احتمال لري او مجتهد په خپل بصيرت سره د دغه معناوو څخه يوه معنا ټاکلې وي ، په داسي حالت کي څوک نه سي ويلای ،چي دا حديث دمذهب څخه مخالف دئ بلکي په داسي حالت کي مقلد عالم نه سي کولای ،چي ددغه حديث بل مطلب وا خلي ،چي دده دمذهب دا مام څخه مخالف وي ځکه دتقليد موخه دا ده ،چي که يو آيت يا حديث دڅو معناوو لرونکی و ، نو ددې پرځای ،چي ته په خپل فکر او نظر سره د دغه معناوو څخه يوه ټاکې ديوه مجتهد نظر په دغه ځای کي ومنه او عملي يې کړه.
که دغه ځلور واړه شرطونه موجود نه وه نو موږ داسي پرېکړه نه سو کولای ،چي مذهب دحديث څخه مخالف دئ اونه عالم ته ددې اجازه سته ،چي دمذهب تقليد پرېږدي او په حديث عمل وکړي.([1])
۵: دا خبره هم لازمي ده ،چي پنځم شرط هم پکښې موجود وي ، پنځم شرط دا دئ ،چي دغه حديث به دځلور امامانو دنظر څخه مخالف نه وي ځکه که مخالف وي نو زيات تاوانونه او فسادونه لري ،چي مخکي يې بيان وسو.([2])

[1] پورته ځلور شرطونه دحکيم الامت مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله دکتاب الاقتصاد څخه اخستل سوي دي . کتاب الاقتصاد، ص : ۳۴ تر ۳۶ ، دڅوارلسمي شبهې جواب، همدا ډول اوولسم مقصد ، ج : ۴۳، ۴۴.
[2]: دغه شرط دعقد الجيد ، ص: ۵۸ څخه اخستل سوی دئ.

سرچينه: تعليم الاسلام راډيو/www.taleemulislam-radio.com

په دې اړه دشيخ الاسلام علامه نووي رحمه الله اونورو ډېرو مخورو علماوو څرګندوني کړي دي ، شيخ الاسلام علامه نووي رحمه الله ليکي:

قال الشيخ ابوعمرو فمن وجد من الشافعية حديثا يخالف مذهبه نظر ان كملت الات الاجتهاد فيه مطلقا ، اوفي ذالک الباب او المسئلة كان له الاستقلال بالعمل به ، وان لم يكمل وشق عليه مخالفة الحديث بعد ان بحث فلم يجد لمخالفته عنه جواب شافيا فله العمل به ان كان عمل به امام مستقل غير الشافعي ، ويكون هذا عذرا له في ترک مذهب امامه هنا ، وهذا الذي قاله حسن متعين.([1])

ژباړه : شيخ ابوعمر(ابن الصلاح) فرمايي: که يو شافعي مذهب کس داسي حديث پيدا کړ،چي دده دمذهب څخه مخالف و ، دغه کس که داجتهاد مرتبې ته رسېدلی و، يا په دغه باب اويا په دغه مسئله کي داجتهاد مرتبې ته رسېدلی و نوپه دغه حديث باندي عمل کولای سي او که نه و رسېدلی ، پوره هلي ځلي يې وکړې دمخالفت لپاره يې کوم شافي جواب پيدا نه کړ، او دحديث مخالفت ورته ګران معلومېدئ کولای سي ،چي په دغه حديث عمل وکړي خو په دې شرط سره ،چي په دغه حديث باندي دامام شافعي رحمه الله پرته بل مستقل امام هم عمل کړی وی نو دداسي چا لپاره به عذر سي ،چي په دغه مسئله کي خپل مذهب پرېږدي.علامه نووي رحمه الله فرمايي: دشيخ ابوعمرو ابن الصلاح دغه خبره ډېره غوره ده بايد عمل په وسي.

حضرت شاه ولي الله رحمه الله هم دغه خبره غوره ګڼلې ده او فرمايلي يې دي:

---

[1] : المجموع شرح مهذب ، ج : ۱ ، ص : ۱۰۵، مقدمة فصل في قول الشافعي اذا صح الحديث فهو مذهبي.

www.taleemulislam-radio.com/سرچينه: تعليم الاسلام راډيو

والمختار ههنا هو قول ثالث ، هو ما اختاره ابن الصلاح وتبعه النووي رحمه الله وصححه الخ.(۱)

ژباړه : دريم قول غوره او بهتردئ ، نوموړی قول ابن الصلاح غوره کړی دئ ، امام نووي رحمه الله يې پيروي کړې ده او صحيح يې بللی دئ.

شاه ولي الله رحمه الله تر پورتنی وينا وروسته دعلامه نووي رحمه الله بيان رانقل کړی دئ او ليکلي يې دي:

داصول فقه دعلماوو تر منځ په دې خبره کي اختلاف سته ،چي يو کس په ټولو احکامو کي مجتهد نه وي مګر په يوه مسئله او يا يو باب کي داجتهاد مرتبه ورته حاصله سي. ځيني علماء په دې آند دي ،چي داسي نه سي کېدای بلکي يو کس ته ،چي داجتهاد مرتبه رسيږي هغه وخت رسيږي ،چي په ټولو احکامو کي مجتهدانه نظر ولري ، ځيني علماء بيا په دې آند دي ،چي يو اجتهاد تجزيه قبلولای سي او وايي ،چي په يوه باب او يا يوه مسئله کي هم چا ته داجتهاد مرتبه رسېدلای سي لکه ،چي علامه تاج الدين رحمه الله او علامه محلي رحمه الله ليکي :

(والصحيح جواز تجزئ الاجتهاد) بان تحصل لبعض الناس قوة الاجتهاد في بعض الابواب كالفرائض بان يعلم ادلته باستقراء منه او من مجتهد كامل وينظر فيها.

ژباړه: صحيح خبره داده ،چي اجتهاد تجزيه قبلولای سي ، په داسي ډول ،چي ځينو خلکو ته دي داجتهاد قوت په ځينو بابونو کي حاصل سي لکه په فرائضو کي ،چي داجتهاد قوت حاصلېدای سي البته ،چي ده ته په لټون او استقراء سره ټول دلايل معلوم وي او يا ديوه مجتهد په مرسته يې پر دلايلو باندي احاطه کړې وي.

علامه بناني رحمه الله دجمع الجوامع په شرحه کي ليکي:

---

(۱): عقد الجيد ، ص : ۵۷ ، فصل في المتبحر في المذهب.

سرچينه : تعليم الاسلام راډيو/www.taleemulislam-radio.com

ان الاجتهاد المذهبي قد يتجزء فربما يحصل لمن هو دون المجتهد الفتيا في بعض المسائل.([1])

ژباړه: يقيني خبره ده ،چي اجتهاد تجزيه کېداى سي دهمدې خبري په نظر کي نيولو سره دغه مرتبه هغه چاته هم حاصلېداى سي ،چي دمجتهد الفتيا تر مرتبې يې مرتبه ټيټه وي.

همدا ډول داصول فخر اسلام بزدوي رحمه الله په شرحه کي علامه عبدالعزيز بخاري رحمه الله ليکي :

وليس الاجتهاد عند العامة منصبا لايتجزء بل يجوز ان يفوز العالم بمنصب الاجتهاد في بعض الاحكام. ([2])

ژباړه: اجتهاد داسي منصب نه دئ ،چي تجزيه نه سي قبلولاى بلکي کېداى سي ،چي په ځينو مسئلو کي داجتهاد منصب يو عالم ته ورپه برخه سي او په بعضو مسئلو کي دي بيا داجتهاد مقام ورنه کړل سي.

امام غزالي رحمه الله ليکي:

وليس الاجتهاد عندي منصبا لايتجزء بل يجوز ان يقال للعالم بمنصب الاجتهاد في بعض الاحكام دون البعض. ([3])

ژباړه: زما په آند اجتهاد داسي منصب نه دئ ،چي تجزيه نه سي قبلولاى بلکي کېداى سي ،چي په ځينو مسئلو کي داجتهاد منصب يو

---

[1]: ددغه اوپورته دواړه عبارتونولپاره وګورئ: حاشية البناني رحمه الله علي شرح جمع الجوامع ،ج : ٢ ص : ٤٠٣، ٤٠٤،ط : المكتبة التجارية الكبري مصر.

[2]: كشف الاسرار لعبدالعزيز البخاري رحمه الله ج : ٣ ص : ١١٣٧، باب معرفة احوال المجتهدين.

[3]: المستصفي للغزالي رحمه الله ج : ٢ ، ص : ١٠٣ ، القطب الرابع في حكم المستثمر وهو المجتهد.

سرچينه: تعليم الاسلام راډيو/www.taleemulislam-radio.com

عالم ته ورپه برخه سي او په بعضو مسئلو کي دي بيا داجتهاد مقام ورنه کړل سي.

علامه تفتازاني رحمه الله ليکي :

ثم هذه الشرائط انما هي في حق المجتهد المطلق الذي يفتي في جميع الاحكام ، وامام المجتهد في حكم دون حكم فعليه معرفة مايتعلق بذالک الحكم. ([1])

ژباړه : دغه شرائط دهغه چا لپاره دي ،چي مجتهد وي او په ټولو احکامو کي فتوا ورکوي اوهغه مجتهد ،چي په يو حکم کي مجتهد وي په بل کي بيا مجتهد نه وي دهغه لپاره فقط په هغه خبرو علم پکار دئ ،چي په اړونده مسائلو پوري تعلق لري.

دپورتنی خبري اړونده مولانا اميرعلي رحمه الله وايي :

قوله وامام المجتهد في حكم . الخ فلابد له من الاطلاع علي اصول مقلده لان استنباطه علي حسبها فالحكم الجديد اجتهاد في حكم والدليل الجديد للحكم المروي تخريج.([2])

ژباړه : هغه کس ،چي په ځينو مسائلو کي مجتهد وي هغه لره پکارده ،چي دهغه چا داستنباط په اصول علم لري ،چي دی يې مقلد دئ ځکه نوموړی کس دخپل امام تر تقليد لاندي استنباط کوي ، که ددغه اصولو مطابق کوم حکم صادرسي دې ته اجتهاد في الحکم وايي او که حکم دامام څخه رانقل سوی وي دليل يې وروسته ورته ويل سوی وي دې ته تخريج وايي.

علامه ابن الهمام رحمه الله هم داخبره غوره ګڼلې ده ،چي اجتهادتجزيه کېدای سي ،ده په څرګندو الفاظو ويلي دي ،چي کوم څوک ،چي مطلق

---

[1]: التلويح مع التوضيح ، ج: ۲ ص : ۱۱۸ ، ط : مصر.

[2]: التوشيح علي التلويح لمولانا اميرعلي رحمه الله ، ص : ۶۰۴ ، باب الاجتهاد، ط : نولكشور.

مجتهد نه وي پرهغه باندي يو ازي په مسائلو كي تقليد واجب دئ ،چي دی په هغه مسائلو كي د اجتهاد مرتبې ته نه وي رسېدلی.

پورتنی عبارت امير بادشاه بخاري رحمه الله د شرحي سره مل ليكلی دئ[1] علامه زين الدين ابن نجيم رحمه الله هم په كتاب كښې ډول پورتنۍ خبره كړې ده.[2]

پاته دي نه وي ،چي علامه ابن امير الحاج رحمه الله د علامه زلمكاني رحمه الله څخه پرېكنده فيصله رانقل كړې ده او ليكي:

داجتهاد كلي شرايط لكه قوي استنباط ، دكلام اسلوب ، ددلايلو رد او قبول او داسي نور بنستيز اصول تجزيه كېدای نه سي بلكي دجزوي اجتهادلپاره يې وجود هم لازمي دئ او دا كېدای سي ،چي په مسئله كي ددلايلو پر پرېكړه دي تجزيه قبوله كړي اوداهم ممكن دئ ،چي په ځينو مسائلوكي دي ټول شرايط راسي او په ځينومسائلوكي رانه سي.[3]

---

[1]: (غير المجتهد المطلق يلزمه) عند الجمهور التقليد وان كان مجتهدا في بعض المسائل الفقه او بعض العلوم ... (كالفرائض) ... (علي القول بالتجزي) للاجتهاد اي يلزمه التقليد بناء علي القول بان الاجتهاد يتجزء فيجوز ان يكون شخص مجتهدا في بعض المسائل دون بعض (وهو الحق) اي القول بالتجزي وهوالحق وانه عليه الاكثر (فيما لايقدر عليه من الاحكام) متعلق بالتقليد. تيسير التحرير لامير بادشاه البخاري رحمه الله ج : ۴ ، ص : ۲۴۶، مصطفي البابي مصر ، نېټه : ۱۳۵۱ هـ

[2]: فتح الغفار بشرح المنار لابن نجيم مصطفى البابي مصر ، سنه : ۱۳۵۵ هـ ج : ۳ ، ص : ۳۷.

[3]: فما كان من الشروط كليا كقوة الاستنباط ومعرفة مجاري الكلام وما يقبل من الادلة وما يرد ونحوه فلا بد من استجماعه بالنسبة الي كل دليل ومدلول فلاتتجزء

سرچينه : تعليم الاسلام راډيو/www.taleemulislam-radio.com

په هر صورت داصولو دعلماوو دپورتينو څرګندونو په رڼا کي معلوميږي ،چي يو متبحر عالم ته که ديوې مسئلې ټول اړخونه معلوم وي، دټولو اړخونو دلايل يې ورته معلوم وي ، که څه هم په ټولو شرعي احکامو کي داجتهاد مرتبې ته نه وي رسېدلی خو په دغه يوه مسئله کي داجتهاد مرتبې ته رسېدلی وي ، پردغه عالم لازمه ده ،چي دخپل امام دپرېکړي خلاف پرېکړه وکړي او دا ووايي ،چي زما دامام پرېکړه دفلاني مشهور حديث خلاف ده بالاخره دخپل امام قول ترک کړي او په حديث عمل وکړي.

فقيه العصر حضرت مولانا رشيد احمد ګنګوهي رحمه الله داسي ليکي:

غرض دادئ ،چي که ددې امر ثبوت وسي ،چي دامام قول دقرآن يا حديث څخه خلاف دئ نو دامام قول پرېښودل په آيت يا حديث باندي عمل کول خو لازمي کار دئ مګر پوښتنه داده ،چي داڅېړنه به څنګه عوام خلک وکړي (يعني داچي عوام خلک دا کار نه سي کولای دادمتبحر في المذهب عالم کار دئ[1])

دپورتنۍ مسئلې ښه تحقيق مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله کړی دئ موږ په دې ځای کي دده مبارک اړونده عبارت ټکي په ټکي رانقلوو که څه هم عبارت اوږد سي پروا يې نه کوو ځکه دده عبارت دموضوع اصلي مغزدئ ،حضرت مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله فرمايي:

تلک الاهلية وماکان خاصا بمسئلة او باب فاذا استجمعه الانسان کان فرضه في ذالک الجزء الاجتهاد . التقرير والتحرير لابن الامير الحاج، ج : ۳ ص: ۲۹۴.

[1]: سبيل الرشاد ، دمولانا ګنګوهي رحمه الله تاليف، ص : ۳۰ او ۳۱ ، ط : ډهلی ، سنه : ۱۳۵۲ هـ س

سرچينه: تعليم الاسلام راډيو/www.taleemulislam-radio.com

که کوم عالم ،چي ذکي الفهم، وسیع النظر او دقیق نظر لرونکی وي او ورته ځرګنده سوه او یا عام سړي ته دیوه تقوا لرونکي عالم دڅېړني څخه دزړه له صدقه ځرګنده سوه ،چي دوهم لوري راجح دئ په دې ځای کي دي وکتل سي ،چي مرجوح لوری هم کوم شرعي دلیل لري او که یا؟ که یې دلیل درلودئ په دې صورت کي که ددې وېره وه ،چي په خلکو کي به فتنه ، شر او فساد منځته راسي نو دڅغورلو په موخه دي بیا هم په مرجوح قول باندي عمل وکړي او دلیل یې لاندي حدیث دئ:

حضرت عایشةﷺ فرمایي ،چي رسول اللهﷺ وفرمایل: تاته نه ده معلومه ،چي ستا قوم قریشو مکه مکرمه پر هغه بنیاد نه ده جوړه کړې کوم ،چي ابراهیمﷺ جوړه کړې وه؟ عایشةﷺ وایي : ما ورته وویل: اې دالله ﷻ رسولهﷺ! تاسو یې بېرته پر هغه طریقه جوړه کړئ کومه ،چي دابراهیمﷺ طریقه وه؟ رسول اللهﷺ په جواب کي ورته وفرمایل: که دقریشو زمانه کفر ته نژدې نه وای نوما به خامخا همداسي کړی وای خو زما سره دا وېره ده ،چي که زه دغه کار وکړم خلک به دستي فکرمن سي او وبه وایي ،چي وګورئ! کعبه شریفه یې ونړول نو زه داسي نه سم کولای.

تاسو په پورته حدیث کي فکر وکړئ معلومه خبره ده ،چي دکعبې جوړېدل پر ابراهیمي طریقه باندي راجح جانب دئ او نه جوړېدل یې مرجوح جانب دئ رسول اللهﷺ دفتنې دویري څخه مرجوح جانب غوره کړ، او په همدې مرجوح جانب یې عمل وکړ او راجح جانب یې پرېښودئ.

همدا دحضرت عبدالله بن مسعود ﷺ څخه روایت سوی دئ ،چي ده مبارک یو وخت په سفر کي څلور رکعته لمونځ ادا کړ، چاپوښتنه ځني وکړه ،چي تاسو خو پر حضرت عثمانﷺ باندي له دې امله نیوکه کول

سرچینه : تعلیم الاسلام راډیو/www.taleemulislam-radio.com

،چي هغه به په سفر کي څلور رکعته لمونځ اداکاوه او اوس تا خپله په سفر کي څلور رکعته لمونځ ادا کړ، دا ولي؟ ده مبارک په جواب کي وويل ،چي دا کار مي ځکه وکړ، ،چي دشر څخه وېرېدلم نو په دې وجهه ،چي شر او فتنه رامنځته نه سي نو ځکه مي څلور رکعته لمونځ ادا کړ.

په پورته روايت کي که وکتل سي معلومه خبره ده ،چي دعبدالله بن مسعود ﷛ په آند په سفر کي څلور رکعته لمونځ کول مرجوح قول دئ اودوه رکعته لمونځ کول راجح قول دئ ده مبارک له دې امله ،چي فتنه رامنځته نه سي اوشر پېښ نه سي په مرجوح قول يې عمل وکړ او راجح قول يې پرېښودئ.

په هرصورت دپورته روايتونو څخه معلومېږي ،چي که دشر او دفتنې دپېښېدو وېره وه نو په مرجوح قول باندي عمل کول هم جايز دئ بلکي غوره او اولي کاردئ.

که ،چيري داسي و ،چي په مرجوح قول باندي دعمل کېدو لپاره هيڅ لاره نه وه يعني داچي واجب پاتېدئ دواجب پاتېدو ګناه رامنځته کېدل ،دمرجوح قول لپاره دقياس پرته بل دليل نه و او دراجح قول لپاره صحيح حديث ددليل په توګه موجود و په داسي حالت کي دشک پرته په صحيح حديث باندي عمل کېږي او تقليد په دغه وخت کي بېخي جايز نه دئ ځکه اصل دين قرآن او حديث دئ ، دتقليد اصلي مقصد هم دادئ ،چي په قرآن او حديث باندي په صحيح ډول ، سلامتۍ او اسانۍ سره عمل راسي ،په داسي حالت کي ،چي دراجح قول لپاره قوي ، صريح او صحيح حديث موجود وي ، دمرجوح قول لپاره هيڅ دليل موجود نه وي بيا هم په مرجوح قول باندي عمل کول او تقليد په وجه ټينګ پر درېدل دهغه تقليد بلل کېږي ،چي په قرآن حديث او اودعلماوو په ويناووکي يې بدي بيان سوې ده ، پاته دي نه وي ،چي

www.taleemulislam-radio.com/سرچينه: تعليم الاسلام راډيو

يوه خبره دیادولو وړه ده هغه داچي په داسي مسئله کي ،چي تقليد پرېښودل سي دخپل امام په وړاندي ګستاخي ، بې ادبي او يا په زړه کي بدګماني ،چي زماامام دحديث څخه مخالفت کړی دئ جايز کار نه دئ ځکه کېدای سي ،چي دا حديث ده ته رسېدلی نه وي ، يا په ضعيف سند سره ورته رسېدلی وي او يا ده په کومه شرعي قرينه ماول کړی وي له همدې امله دی معذور بلل کېږي ، بې ادبي ورسره کول او يا بدي خبري ورته کول جايز کار نه دئ ، داخبره هم بايد ياده سي ،چي دامام په علمي کمال کي نقص پيدا کول هم بې ادبي ده ځکه داسي پېښ سوي دي ،چي لوړو او مخورو اصحبانو ته تر يو وخته پوري احاديث نه وه رسېدلي ، ددوی ددغه حديثونو نه رسېدل ددوی علمي کمال کوم تاوان نه دئ رسولی او نه چا ددوی پر علمي کمال باندي دنقص خبره کړې ده سره ددې ،چي ددوی علمي کمال منل سوی و .

همدا ډول هغه مقلد ته بد رد ويل جايز نه دي ،چي دخپل امام پر خبره کلک ولاړ وي ، کلک مقلد وي او دده ګومان داوي ،چي دده دامام خبره دحديث څخه مخالفه نه ده او دده سره هم دومره علم نه وي ،چي دحديث او دخپل امام دقول ترمنځ دي توپير وکړي ، په پوره تفصيل دي يې پوه سي ، دغه مقلد دحديث صحت ته هم قايل وي مګر دده پر خپل امام باندي نېک ګومان وي ،چي زما امام دشريعت حکم دقرآن او حديث سره برابر کړی دئ زه دخپل امام دقول پوره اطاعت کوم، داسي مقلد ته بدرد ويل جايز نه دئ ځکه دی هم په شرعي دليل باندي متمسک دئ او دايې هوډ دئ ،چي دشريعت اتباع وکړي.

همدا ډول هغه چا ته هم بدرد ويل جايز نه دي ،چي ديوه قوي حديث په وجه يې دخپل امام تقليد په يوه خاصه مسئله کي پرې ايښی وي ځکه

www.taleemulislam-radio.com/سرچينه: تعليم الاسلام راډيو

داسي اختلاف داسلافو علماوو څخه را روان دئ ددغه اختلاف اړونده علماوو ويلي دي :
خپل مذهب ظناً صواب ګڼل او محتمل خطاګڼل، بل مذهب ظناًخطا ګڼل او محتمل صواب ګڼل .
يعني داچي په غالب ګومان باندي خپل مذهب حق ګڼل او په لږ شک او احتمال سره خطا ګڼل ، بل مذهب په غالب ګومان سره خطا ګڼل او په لږ شک او احتمال سره حق ګڼل.
دپورته خبري څخه هغه نيوکه هم دفعه سوه ،چي ټول مذهبونه حق دي نو بيا ولي پر يوه مذهب باندي عمل وکړل سي؟
لنډه داچي کله داخبره ثابته سوه ،چي بل هم دصواب احتمال لري نو دچا تضليل ، تفسيق کول او يا دبدعتي او وهابي لقب ورکول جايز نه دي ، همدا ډول دهغو سره حسد او عناد جايز نه دئ ، دهغو غيبت کول ، طعن او لعن پر ويل هم جايز نه دي.
دايوه خبره لازمي ده هغه داچي که څوک په عقايدو کي مخالفت وکړي او يا په اجتماعي اسلامي شيانو کي مخالفت وکړي او يا سلف صالحينو ته بد رد ووايي داسي کس داهل السنت والجماعت له ډلي څخه وتلی دئ ځکه اهل السنت والجماعت هغه کسان دي،چي په عقايدو کي اصحابانو رضي الله عنهم پر طريقه روان وي ددوی مبارکانو دعقايدو څخه هيڅ مخالفت نه کوي له همدې امله داسي څوک داهل سنت والجماعت څخه وتلی دئ او دبدعتيانو په ډله کي داخل دئ همدا ډول هغه څوک هم ډېر بد دئ ،چي په تقليد کي زياتی کوي ، دقران او حديث په مقابل کي تقليد غوره کوي قرآن او حديث پرېږدي ، ددغه

www.taleemulislam-radio.com/سرچينه: تعليم الاسلام راډيو

دواړه ډلو څخه په کلکه بايد ځانونه وساتل سي او د دوی سره د مناظرې ، خبرو او استدلال څخه هم بايد ځانونه وساتل سي.(۱)

حقيقت دادئ ،چي مولانا تهانوي رحمه الله د الله جل جلاله په مرسته داسي داعتدال لاره ځيرلې اوبيان کړې ده ،چي که دزړه له کومي عمل په وکړل سي د مسلمانانو ډېري خپل منځي شخړي او جنجالونه به له منځه ولاړ سي.

دپورته شرطونو په شتون کي متبحر في مذهب عالم کولای سي ،چي په يوه مسئله کي ،چي قوي صريح او صحيح حديث دليل ولري د خپل امام څخه مخالفت وکړي ، سره د دې ،چي دغه عالم په دغه مسئله کي د خپل امام څخه مخالف سو خو بيا هم په ټوليزه توګه ورته مقلد عالم ويل کېږي، لکه ،چي ډېرو حنفي علماوو په ډېرو مسئلو کي د امام ابو حنيفة رحمه الله قول پرې ايښی د نورو علماوو پر قول يې فتوا کړې ده دمثال په ډول امام ابو حنيفة رحمه الله فرمايي: دانګورو پرته که د نورو شيانو د شرابو څخه دومره قدر وڅېښل سي ،چي محض قوت په حاصل سي جايز دئ ، د امام ابو حنيفة رحمه الله د دغه قول څخه فقهاء کرام مخالف دي د خپل امام قول يې پرې ايښی دئ د نورو مذهبونو په رڼاکي يې دټولو شرابو پر حرمت باندي پرېکړه کړې ده او کوم شراب ،چي په کمه اندازه امام ابو حنيفة رحمه الله جايز کړي دي دوی حرام بللي دي ، همدا ډول د امام ابو حنيفة رحمه الله پر مذهب باندي زراعت (بزګري) جايز کار نه دئ ، مګر د ده مبارک د دې قول څخه احناف علماء اوښتي دي او پرېکړه

---

[1]: الاقتصاد في التقليد والاجتهاد ، دحضرت مولانا تهانوي رحمه الله تاليف ، ص: ۴۲ تر تر ۴۵، اوم مقصد.

www.taleemulislam-radio.com/ سرچينه: تعليم الاسلام راډيو

يې کړې ده ،چي په بزګري کي د حاصل متناسب (ټاکلې برخه) اخيستل روا کار دئ.

دادوه مثالونه ،چي ذکر سوه دا داسي مسئلې دي ،چي دټولو متاخرينو علماوو پر اتفاق دئ که نه نو په انفرادي ډول داسي ډېري مسئلې سته ،چي فقهاوو ديوه صحيح حديث په وجه خپل مذهب پرې ايښی وي او په حديث يې عمل کړی وي خو دا خبره ډېره لازمي ده ،چي دا ډېر نازک کار دئ هر چا ته دا پکار نه ده ،چي ځان ته دي متبحر عالم ووايي او ځان دي ددې منصب څښتن او اهل وګڼي ځکه دا کار هرڅوک نه سي کولای هيچا ته جايزه نه ده ،چي دپورته شرايطو دپروا او رعايت پرته په شرعي احکامو کي لاس وهنه او تصرف وکړي.

مجتهد في المذهب

دريمه درجه:

دتقليد دريمي درجې ته مجتهد في المذهب تقليد ويل کېږي مجتهد في المذهب هغه چا ته ويل کېږي ،چي داستدلال او استنباط په بنسټيزو مسائلو کي ديوه مجتهد په مطلق ډول سره مقلد وي مګر دهغو اصولو او قواعدو لاندي په کښته جزي مسائلو کي ددې اهليت او وړتيا لري ،چي په مستقيم ډول سره دقرآن ،حديث او داصحابانو رضي الله عنهم داثارو څخه دمسائلو استنباط وکړي ، له همدې امله داسي عالم دخپل امام سره په ډېرو فروعي مسائلو کي اختلاف لري خو په ټوليزه توګه داصولو په لحاظ داسي چا ته مقلد ويل کېدای سي لکه په حنفي فقه کي امام ابويوسف رحمه الله او امام محمد رحمه الله ، په شافعي فقه کي امام مزني رحمه الله او امام ابوثور رحمه الله ، په مالکي فقه کي امام

سرچينه: تعليم الاسلام راډيو/www.taleemulislam-radio.com

سخنون رحمه الله او امام ابوالقاسم رحمه الله ، په حنبلي فقه کي ابراهيم الحربي رحمه الله او امام ابوبکر الاثرم رحمه الله.

ابن العابدين رحمه الله دپورتنيو علماوو دپېژندګلوی په اړه داسي ليکي:

الثانية طبقة المجتهدين في المذهب كابي يوسف رحمه الله ومحمد رحمه الله وسائر اصحاب ابي حنيفة رحمه الله القادرين علي استخراج الاحكام عن الادلة المذكورة على حسب القواعد التي قررها استاذهم ، فانهم وان خالفوه في بعض احكام الفروع ولكنهم يقلدونه في قواعد الاصول.([1])

ژباړه : دوهمه طبقه مجتهدين في المذهب دي لکه ابويوسف رحمه الله ، امام امحمد رحمه الله او دامام ابوحنيفة رحمه الله نور اصحاب ،چي داحکامو پر استنباط باندي دیادو دلايلو په رڼا کي توانايي لري دهغو اصولو پر بنسټ ،چي استاذانو ورته ټاکلي دي ، دغه علماء که څه هم په فروعي مسائلو کي دخپلو امامانو څخه مخالف دي مګر دوی په اصولو کي دخپلو امامانو تقليد کوي او مقلدين ورته ويل کېږي.

همدا لامل دئ ،چي مجتهد في المذهب ته داصولو په لحاظ مقلد ويل کېږي او دفروعو په لحاظ مجتهد ورته ويل کېږي. همدا وجه ده ،چي دامام ابويوسف رحمه الله او امام محمد رحمه الله سره ددې ،چي حنفيان دي بيا هم دامام ابوحنيفة رحمه الله سره په ډېرو فروعي مسائلو کي اختلاف لري.

[1]: شرح عقود رسم المفتي لابن العابدين ، ص : ۴ ، ط : دارالاشاعة کراچي ، سنة ۱۳۷۸ هـ

www.taleemulislam-radio.com/سرچينه : تعليم الاسلام راډيو

دمجتهد مطلق تقليد

څلورمه درجه:

دا دتقليد وروستۍ اواخره درجه ده ، مجتهد مطلق هغه کس ته ويل کېږي ،چې په ده کي داجتهاد ټول شرطونه موجود وي ، نوموړی عالم دخپل علم او فهم په مټ کولای سي ،چې داستدلال اصول دقرآن اوحديث څخه وضع کړي ، تر دغه اصولو لاندي کولای سي ،چې شرعي احکام دقرآن او حديث څخه استنباط کړي لکه امام ابوحنيفة رحمه الله ، امام شافعي رحمه الله ، امام مالک رحمه الله ،امام احمد بن حنبل رحمه الله او داسي نور وتلی علماء ، دغه علماء که څه هم په فروعي او اصولي مسائلو کي مجتهدين بلل کېږي مګر بيا هم دوی ته يو ډول مقلدين ويل کېږي ځکه کومه مسئله ، چي په څرګند ډول په قرآن او حديث کي واضح سوې نه وي نو د غه علماء ددې پرځای ،چي دخپلي رايي او قياس څخه کار واخلي او فيصله وکړي هڅه کوي ،چي دمبارکو اصحبانو رضي الله عنهم څخه داسي قول يا فعل پيدا کړي ،چي داړونده مسئلې حل پکښي وي ، که دوی ته ديادي مسئلې دحل لپاره داصحابانو مبارکانو قول يا فعل په لاس ورغلی نو دوی دخپلي رايي او قياس پرځای ددغه اصحابانو رضي الله عنهم دقول يا فعل په رڼا کي فيصله کوي او ددې لپاره زيات شمېر مثالونه هم سته ،چي ځيني يې په لاندي ډول دي:

۱: لومړی مثال هغه مکتوب دئ ،چي حضرت عمر رضي الله عنه دقاضي شريح په نوم ليکلی او استولی و، امام شعبي رحمه الله دغه بيان په لاندي ډول کوي:

سرچينه: تعليم الاسلام راډيو/www.taleemulislam-radio.com

عَنِ الشَّعْبِيِّ عَنْ شُرَيْحٍ : أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ كَتَبَ إِلَيْهِ : إِنْ جَاءَكَ شَيْءٌ فِي كِتَابِ اللَّهِ فَاقْضِ بِهِ وَلاَ تَلْتَفِتْكَ عَنْهُ الرِّجَالُ ، فَإِنْ جَاءَكَ مَا لَيْسَ فِي كِتَابِ اللَّهِ فَانْظُرْ سُنَّةً عَنْ رَسُولِ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- فَاقْضِ بِهَا ، فَإِنْ جَاءَكَ مَا لَيْسَ فِي كِتَابِ اللَّهِ وَلَمْ يَكُنْ فِيهِ سُنَّةٌ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- فَانْظُرْ مَا اجْتَمَعَ عَلَيْهِ النَّاسُ فَخُذْ بِهِ ، فَإِنْ جَاءَكَ مَا لَيْسَ فِي كِتَابِ اللَّهِ وَلَمْ يَكُنْ فِي سُنَّةِ رَسُولِ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- وَلَمْ يَتَكَلَّمْ فِيهِ أَحَدٌ قَبْلَكَ فَاخْتَرْ أَيَّ الأَمْرَيْنِ شِئْتَ : إِنْ شِئْتَ أَنْ تَجْتَهِدَ رَأْيَكَ ثُمَّ تَقَدَّمَ فَتَقَدَّمْ ، وَإِنْ شِئْتَ أَنْ تَأَخَّرَ فَتَأَخَّرْ ، وَلاَ أَرَى التَّأَخُّرَ إِلاَّ خَيْراً لَكَ.([1])

ژباړه : حضرت شریح رحمه الله فرمايي: ماته عمر رضي الله عنه يو ليک راولېږئ په ليک کي يې راته ليکلي وه : که ،چيري تاته کومه مسئله راسي نو که يې حل په قرآن کي و نو دقرآن په رڼا کي يې پرېکړه وکړه خو دخلکو شخصي رايي تا دقرآن دفيصلې څخه ونه باسي او که په قرآن کي دغه مسئله حل نه وه نو بيا درسول الله صلی الله علیه وسلم سنتو ته رجوع وکړه او دسنت رسول الله صلی الله علیه وسلم په رڼا کي پرېکړه وکړه ، که داسي مسئله درته راغله ،چي په قرآن او حديث کي يې حل نه و نو بيا يې پر داسي ډول باندي حل کړه ،چي مخکني خلک پر متفق سوي وي او عمل په وکړه، که داسي مسئله درته راغله ،چي په قرآن او حديث کي نه وه او نه درتا وړاندي کوم چا په دې اړه پرېکړه کړې وه نو بيا يوه ددې دوو خبرو څخه ياد وساته ياداچي دغه مسئلې دخپلي رايي مطابق حل کړه او يا ځان ځني وساته او زه ستا لپاره دا وروستۍ خبره خوښوم.

[1]: سنن الدارمي ، ج : ۱ ، ص : ۵۵ ، ح : ۱۶۹ ، باب الفتيا وما فيه من الشدة ، ط : مدينة المنورة

سرچینه: تعلیم الاسلام راډیو/www.taleemulislam-radio.com

تاسو وګورئ سره ددې ،چي حضرت شريح رحمه الله مطلق مجتهد و مګر بيا هم حضرت عمر رضي الله عنه هغه وخت دخپل نظر اجازه ورکړه ،چي دااسلافو څخه داړونده مسئلې په اړه څه شي نه وي نقل سوی.

په پورته ډول دعبدالله بن مسعود رضي الله عنه څخه هم روايت مخکي دمطلق تقليد په مثالونو کي تېر سوی دئ.

۲: همدا ډول په سنن دارمي کي عبيدالله بن ابي يزيد رحمه الله فرمايي:

عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِى يَزِيدَ قَالَ : كَانَ ابْنُ عَبَّاسٍ إِذَا سُئِلَ عَنِ الأَمْرِ فَكَانَ فِى الْقُرْآنِ أَخْبَرَ بِهِ ، وَإِنْ لَمْ يَكُنْ فِي الْقُرْآنِ وَكَانَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ –صلى الله عليه وسلم– أَخْبَرَ بِهِ ، فَإِنْ لَمْ يَكُنْ فَعَنْ أَبِى بَكْرٍ وَعُمَرَ ، فَإِنْ لَمْ يَكُنْ قَالَ فِيهِ بِرَأْيِهِ. (١)

ژباړه : دعبدالله بن عباس رضي الله عنه څخه ،چي به کله ديوې مسئلې پوښتنه وسوه نو که به دهغې مسئلې حل په قرآنکريم کي و نو ده به لومړی دقرآنکريم په رڼا کي دهغې مسئلې حل کاوه که به په قرآن کي نه و نو بيا به يې درسول الله صلى الله عليه وسلم دسنتو مطابق هغه مسئله حل کول ، که به په سنتو کي دنبي صلى الله عليه وسلم هم نه وه نو بيا يې کتل که به دابوبکر رضي الله عنه يا عمر رضي الله عنه څخه کوم قول يا فعل ثابت و دهغه په رڼا کي به يې حل کول ، که به ددوی مبارکانو څخه څه شي ثابت نه و نو بيا به يې په خپله رايه اجتهاد کاوه.

حضرت عبدالله بن عباس رضي الله عنه مطلق مجتهد و مګر ده لومړيتوب دابوبکر رضي الله عنه او عمر رضي الله عنه قولونو ته ورکاوه او ددوی تقليد به يې کاوه ،که به دهغو څخه څه شی ثابت نه و بيا يې خپلي رايي او نظر ته رجوع کول.

---

(١): سنن الدارمي ، ج : ١ ، ص : ٥٥ ، ح : ١٦٨ ، باب الفتيا وما فيه من الشدة ، ط : مدينة المنورة

سرچينه: تعليم الاسلام راډيو/www.taleemulislam-radio.com

۳ : همدا ډول په سنن دارمي کي روايت دي:

.... عَنِ الشَّعْبِيِّ قَالَ : جَاءَهُ رَجُلٌ يَسْأَلُهُ عَنْ شَىْءٍ ، فَقَالَ : كَانَ ابْنُ مَسْعُودٍ يَقُولُ فِيهِ كَذَا وَكَذَا. قَالَ : أَخْبِرْنِى أَنْتَ بِرَأْيِكَ. فَقَالَ : أَلاَ تَعْجَبُونَ مِنْ هَذَا؟ أَخْبَرْتُهُ عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ وَيَسْأَلُنِى عَنْ رَأْيِى ، وَدِينِى عِنْدِى آثَرُ مِنْ ذَلِكَ ، وَاللَّهِ لأَنْ أَتَغَنَّى أُغْنِيَّةً أَحَبُّ إِلَىَّ مِنْ أَنْ أُخْبِرَكَ بِرَأْيِى (۱)

ژباړه : حضرت شعبي رحمه الله ته يو کس راغلی ديوې مسئلې په اړه يې پوښتنه ځني وکړه ،چي شعبي رحمه الله جواب ورکړ او ورته وې ويل ،چي دابن مسعود رضي الله عنه نظر په دې اړه داسي دئ ، هغه سړي ورته وويل : په دې اړه ستا څه نظر دئ؟ ده په جواب کي ورته وويل: تاسو ولي ودې کس ته تعجب نه کوئ ؟زه ورته دابن مسعود رضي الله عنه نظر وايم دی راته وايي په دې مسئله کي ستا څه نظر دئ؟ په الله جل جلاله قسم کوم ،چي که ته ماته سندري ووايي ماته ددغه سندري اورېدل تردې ښه دي ،چي زه خپل نظر ددغه مسئلې په اړه ووايم.

شعبي رحمه الله هم مطلق مجتهد و دامام ابوحنيفة رحمه الله استاد و مګر ده لومړيتوب دابن مسعود رضي الله عنه قول ته ورکاوه ، دهغه تقليد ته يې تر خپل نظر زيات اهميت ورکاوه.

۴ : امام بخاري رحمه الله په کتاب الاعتصام بالکتاب والسنة کي ددې آيت په تفسير کي ،چي الله جل جلاله فرمايي:(واجعلنا للمتقين اماما) دمجاهد رحمه الله قول تعليقا رانقل کړی دئ ،چي وايي:

ائمة نقتدي بمن قبلنا ويقتدي بنا من بعدنا.

---

(۱): سنن الدارمي ، ج : ۱ ، ص : ۴۵ ، ح :۱۰۹، باب تورع عن الجواب فيما ليس فيه كتاب ولاسنة ، ط : مدينة المنورة

سرچينه: تعليم الاسلام راډيو/www.taleemulislam-radio.com

ژباړه : اې الله ﷻ! موږ داسي امامان جوړ کړې ،چي موږ په هغه چا پسي اقتدا وکړو ،چي تر موږ مخکي تېر سوي دي او په موږ پسي هغه کسان اقتدا وکړي ،چي تر موږ وروسته راځي.

حافظ ابن حجر رحمه الله فرمايي :

دمجاهد رحمه الله پورتنی قول ابن جرير رحمه الله ، فاريابي رحمه الله او نورو علماوو په صحيح سند سره روايت کړی دئ.

وربسي ابن حجر رحمه الله دپورتنی آيت دتفسير اړونده نور آثار هم رانقل کړي دي او بيا يې دابن ابي حاتم رحمه الله په حواله دسدي رحمه الله دا قول هم رانقل کړی دئ ،چي فرمايي :

ليس المراد ان نؤم الناس وانما ارادوا اجعلنا ائمة لهم في الحلال والحرام يقتدون بنا فيه.

ژباړه : ددې مراد دا نه دئ ،چي موږ دخلکو امامت وکړو بلکي مراد يې دادئ ،چي اې الله ﷻ! موږ په حلال او حرام کي امامان جوړ کړي ،چي دوی په موږ پسي اقتدا وکړي.

ابن ابي حاتم رحمه الله دجعفر بن محمد رحمه الله دا قول هم رانقل کړی دئ ،چي فرمايي :

معناه اجعلني رضا فاذا قلت صدقواني وقبلوا مني.(۱)

ژباړه : (دپورتنی آيت) معنا داده ،چي ماته په خلکو کي مقبوليت راکړي ، کله ،چي زه خبره وکړم خلک يې تصديق کړي او زما څخه يې قبوله کړي.

په هر صورت دپورتنی آيت دتفسير اړونده خو دنورو علماوو داقوالو ذکر استطرادا وسو مګر اصلي مطلب داو ،چي حضرت مجاهد رحمه الله

---

[1]: فتح الباري للحافظ ابن جرير رحمه الله ، ج : ۱۳ ، ص : ۲۱۰، ۲۱۱، ط : ميريه.

سرچينه : تعليم الاسلام راډيو/www.taleemulislam-radio.com

خوښه وګڼل ،چي دی په پخوانيو خلکو پسي اقتداء او تقليد وکړي، دوروسته خلکو لپاره يې هم دا خوښه کړه ،چي هغوی دي په مخکنيو امامانو پسي اقتدا وکړي سره ددې ،چي امام مجاهدرحمه الله مجتهد مطلق دئ او دعامو علماوو او عامو خلکو لپاره دتقليد يو مثال دئ.

پر تقليد باندي شکونه او نيوکي

په تېرو پاڼو کي ،چي په کوم ډول دتقليد حقيقت څرګند سوی دئ ، دقرآن او حديث څخه ،چي کوم مثالونه راوړل سوي دي ، دتقليد اړونده ،چي دمقلد کومي درجاتي او احکام بيان سوي دي که هغه په پوره ډول په ذهن کي ونيول سي نو کوم شبهات او اعتراضونه ،چي پر تقليد باندي واردېږي هغه خپل دفعه کېږي او له منځه ځي خو بيا هم مناسبه داده ،چي ځيني هغه اعتراضونه په خاصه توګه راوړل سي ،چي په زړه کي زيات را وړاندي کېږي يا په عمومي توګه دمخالفو حضراتو پر ژبو باندي زيات جاري وي او هر وخت يې په شد او مد سره بيانوي.

په قرآنکريم کي دپلرونو او نيکه ګانو تقليد

۱: لومړی اعتراض پر تقليد باندي داکېږي ،چي قرآنکريم دتقليد بدي په لاندي آيت کي بيان کړې ده:

وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّبِعُوا مَا أَنزَلَ اللّهُ قَالُواْ بَلْ نَتَّبِعُ مَا أَلْفَيْنَا عَلَيْهِ آبَاءنَا أَوَلَوْ كَانَ آبَاؤُهُمْ لاَ يَعْقِلُونَ شَيْئاً وَلاَ يَهْتَدُونَ. ([1])

[1]: سورة بقرة ، اية ۱۷۰

سرچينه: تعليم الاسلام راډيو/www.taleemulislam-radio.com

ژباړه : کله ،چي دوی ته وويل سي : دهغه احکامو پيروي وکړئ ،چي الله جل جلاله نازل کړي دي ، دوی وايي موږ دهغه څه پيروي کوو ،چي زموږ دخپلو پلرونو اونيکونو تګ لاره وه ، که څه هم ددوی پلرونه په هيڅ شي نه پوهيږي او نه پر هدايت وي.

مخکي ،چي کومي څېړني دتقليد په اړه وسوې که هغو ته دوکتل سي او دانصاف په نظر غور باندي وسي په ښکاره توګه داشبه ليري کېږي ،چي (معاذالله) داامامانو تقليد کونکي هم تر دې آيت لاندي دي.

دلاسپيناوي په موخه بايد ووايو ،چي لومړی خو کوم آيت ،چي ذکر سوی دئ او په آيت کي ،چي کوم څوک ښودل سوي دي هغه مشرکان دي يعني داچي په دغه آيت کي بنسټيزي عقيدې ښودل سوي دي لکه توحيد ، رسالت ، دآخرت بيان او داسي نور، کله ،چي به مشرکانو ته دتوحيد دعوت ورکړل سو دهغه احکامو دپلي کېدو دعوت به ورکړل سو کوم ،چي دالله جل جلاله دلوري څخه نازل کړل سوي وه دوی به خپل پلرونه او نيکونه بهانه کړل ،چي زموږ دغه دشرک عقيده موږ ته دپلرونو او نيکونه څخه په ميراث پاته ده ، موږ دهمدغه عقيدې پيروي کوو ،چي موږ ته راپاته ده ، دتوحيد عقيده موږ نه سو منلای حاصل داچي مشرکانو به ويل ،چي موږ په دغه بنيادي عقيدو کي لکه توحيد او رسالت موږ دالله جل جلاله دلوري څخه عقيده نه منو دخپلو پلرونو عقيده منو. زموږ په آند هم داخبره ده ،چي په اسلامي دين کي په بنيادي عقيدو کي تقليد حرام دئ ، زموږ دفقه شريفي ټولو علماوو دا مسئله ليکلې ده ،چي په عقايدو او ضروري شيانو کي تقليد نه سي راتلای ځکه دا شيان نه داجتهاد محل کېدای سي او نه دتقليد، دمثال په ډول امير بادشاه بخاري رحمه الله دتحرير اصول په شرح کي ليکي:

سرچينه : تعليم الاسلام راډيو/www.taleemulislam-radio.com

(فيما يحل الاستفتاء فيه)الاحكام الظنية لاالعقلية المتعلقة بالاعتقاد فان المطلوب فيها العلم (علي) المذهب (الصحيح) فلايجوز التقليد فيها بل يجب تحصيلها بالنظر الصحيح... (كوجود ه تعالى).([1])

ژباړه : هغه مسائل ،چي پوښتنه پکښي کول جايز دي هغه ظني احکام دي ، نه هغه عقلي احکام دي ،چي په عقيده پوري اړه لري ځکه په دغه شيانو کي قطعي علم پکار دئ، همدا صحيح مذهب دئ ،چي په اعتقاد کي تقليد جايز نه دئ ، بلکي په دغه اعتقاداتو کي اختيار او خپلواکي په صحيح استدلالاتو باندي پکار دئ لکه د الله جَلَّ جَلالُه وجود.

کوم تقليد ،چي په پورته آيت کي ياد سوی دئ او بد تقليد ورته ويل سوی دئ هغه تقليد دئ ،چي زموږ امامانو هم ناجايز کړی دئ او بد يې ورته ويلي دي لکه خطيب بغدادي رحمه الله ،چي په اصول عقايد کي دغه تقليد ناجايز بللی دئ او په پورتني آيت باندي يې دليل ويلی دئ.([2])

د وهمه خبره داده ،چي په پورتني آيت کي الله جَلَّ جَلالُه د تقليد بدي بيان کړې ده او د دغه تقليد د بدۍ لپاره يې دوه سببونه ښودلي دي لومړی دا چي کافرانو د هغو احکامو څخه انکار کاوه کوم ،چي د الله جَلَّ جَلالُه د لوري څخه نازلېدل د دغه نازل سوو احکامو پر ځای يې د خپلو پلرونو او نيکه ګانو باطل احکام منل يعني د الهي احکامو څخه منکر وه کفري احکام يې منل ، د وهم سبب الله جَلَّ جَلالُه دا ښودلی دئ ،چي د دغه کافرانو پلرونه او نيکه ګان د عقل او هدايت د واړو څخه خالي وه، موږ ،چي کله تقليد کوو د غه دوه سببونه دواړه مفقود دي ځکه هيڅ يو مقلد داسي نه وايي

[1]: تيسير التحرير، لامير بادشاه الحنفي رحمه الله ج : ۴ ، ص : ۲۴۳، دزياتو معلوماتو لپاره وګورئ: التقرير والتحبير لابن امير الحاج ، ج : ۳ ص : ۳۴۳.

[2]: الفقه والمتفقه ، ج : ۲ ، ص : ٦٦.

سرچينه : تعليم الاسلام راډيو/www.taleemulislam-radio.com

،چي موږ الهي احکام نه منو ، د الله جل جلاله او رسو ل الله صلی الله علیه وسلم خبره نه منو او پر ځای يې دخپل مشر يا امام خبره منو بلکي هر مقلد دخپل امام خبره د قرآن او حديث د شارح په توګه مني او بيا د هغه تشريح په رڼا کي په قرآن او حديث باندي عمل کوي ، همدا ډول دوهم سبب هم دلته مفقود دئ ځکه کوم کسان ،چي دحق ښبتنان دي هغوی بالکل ددې خبري څخه مخ نه اړوي ،چي هغه امامان ،چي تقليد يې کېږي که څه هم هر څومره اختلاف ورسره لري مګر ددغو امامانو عزت او منزلت ته په اهتمام سره قايل دي ، هيڅوک ددوی پر قدر او منزلت باندي سترګي نه پوټوي ،څوک ،چي ددوی تقليد دکافرانو دتقليد سره ايږدي او دوی دکافرانو دګمراهانو پلرونو او نيکونو سره برابروي دا ډېره دظلم او ګناه خبره ده.

داحبارو او رهبانو تقليد

۲: ځيني خلک دامامانو پر تقليد باندي لاندي آيت دليل وايي:

اتَّخَذُواْ أَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِّن دُونِ اللّهِ.[1]

ژباړه: دوی خپل علماء او تارک الدنيا زاهدان دالله جل جلاله پرځای خپل خدايان ګڼلي دي.

مخکي موږ پردې خبره باندي په تفصيل سره خبري کړي وې ،چي ديوه مجتهد تقليد په دې معنا نه دئ ،چي مجتهد دشرعي قانون بنسټ اېښودونکی دئ بلکي دمجتهد تقليدپه دې معنا دئ ،چي نوموړی مجتهد دشرعي قانون شارح او تفصيل ورکونکی دئ نه داچي نوموړی

[1]: توبة ، اية : ۳۱.

سرچينه: تعليم الاسلام راډيو/www.taleemulislam-radio.com

مجتهد دقانون له سره جوړوي ، دداسي مجتهد اتباع په پوره معنا کېږي، مجتهد خپل ځان په ذاتي اعتبار سره واجب الاتباع نه بولي بلکي دقرآن او حديث ،چي ده کوم تشريحات او څرنګوالی کړی دئ خلک دهغو تشريحاتو پيروي کوي ، دغه مجتهد ته دشارع په سترګه نه ګوري.

زما پرپورته تبصره باندي مولانا اسماعيل سلفي يو اعتراضيه مضمون ليکلی دئ نوموړی عالم ليکلی دي ،چي پورته تبصره په کټ مټ ډول هغسي ده لکه بريلويان ،چي وايي: موږ اهل قبور خدايان نه بولو ، نه مزارونه او خانقاوي مستقل بالذات خدای بولو بلکي موږ دلته مجازا خدای ګڼو او يا دنائب عقيده لرو، اويا وايي ،چي موږ په دغه شيانو سره توسل کوو او يا وايي ،چي دغه شيان والله جَلَّ جَلَالُهُ ته زموږ شفاعت کوي او داسي نور خو دا ټوله شيان دشرک لاري خلاصوي ، بريلويان دشرک دلارو دخلاصېدو لپاره ډول ، ډول حيلې جوړوي نو په دې بنياد پورته تبصره همداسي ده.(¹)

دپورتنی سوال په جواب کي بايد وويل سي ،چي که بريلويانو د (بالذات) او يا (بالواسطه) استعمال غلط ځای کړی وي نو ددې معنا خو دانه ده ،چي هر چا که د (بالذات) او يا د(بالواسطه) نوم ياد کړ، هغه نو دبريلويانو په څېر کړنه کړې ده دلا بنه سپيناوي لپاره ويلای سو ،چي علامه ابن تيمية رَحِمَهُ اللهُ داسي څوک ،چي دبريلويت سايه لاهم باندي سوې نه وه هغه هم دغه اصطلاح ياده کړې ده او وايي:

¹: تحريک ازادي فکر ، ص : ۱۳۸ دمولانا محمد اسماعيل سلفي ليکنه، مکتبة نذيريه ، ،چيچا وطني.

www.taleemulislam-radio.com/سرچينه: تعليم الاسلام راډيو

انما يجب علي الناس طاعة الله ورسوله وهؤلاء اولو الامر الذين امر الله بطاعتهم ... انما تجب طاعتهم تبعا لطاعة الله ورسوله لاستقلالا.([1])

ژباړه : بېشکه دالله جل جلاله او درسول الله صلی الله علیه وسلم اطاعت پر خلکو باندي واجب دئ، دعلماوو او حُکامو اطاعت هم الله جل جلاله امر کړی دئ... ددوی اطاعت دالله جل جلاله او درسول الله صلی الله علیه وسلم داطاعت تبعه دئ، ددوی اطاعت مستقل بالذات نه دئ.

علامه ابن تيمية رحمه الله په خپله مستقل بالذات او بالواسطه اطاعت یاد کړی دئ نو دې ته دبريلويانو په څېر فقره ويل کېږي.

علامه ابن تيميه رحمه الله په بل ځای کي فرمايي:

فطاعة الله ورسوله وتحليل ما احله الله ورسوله وتحريم ما حرمه الله ورسوله وايجاب ما اوجبه الله ورسوله واجب علي جميع الثقلين الانس والجن واجب علي كل احد في كل حال سرا وعلانية لكن لما كان من الاحكام مالايعرفه كثير من الناس رجع الناس في ذالک الي من يعلمهم ذالک لانه اعلم بما قال الرسول واعلم بمراده : فائمة المسلمين الذين اتبعوهم وسائل وطرق وادلة بين الناس وبين الرسول يبلغونهم ما قاله ويفهمونهم مراده بحسب احتهادهم واستطاعتهم ، وقديخص الله هذا العالم من العلم والفهم ما ليس عند الاخر.([2])

ژباړه : دالله جل جلاله او درسول الله صلی الله علیه وسلم اطاعت کول ، کوم شيان ،چي الله جل جلاله او رسول الله صلی الله علیه وسلم حلال کړي دي هغه حلال بلل ، کوم شيان ،چي الله جل جلاله او رسول الله صلی الله علیه وسلم حرام کړي دي هغه حرام بلل او هغه شيان ،چي الله جل جلاله او رسول الله صلی الله علیه وسلم واجب بللي دي هغه واجب بلل۔ دغسي کړني پر انسان او پيري دواړو باندي واجب دي په پټه او ښکاره پر واجب دي مګر يوه خبره ده هغه داچي ځيني داسي احکام سته ،چي ډېر خلک نه

---

[1]: فتاوی ابن تيمية رحمه الله ، ج :۲ ، ص: ۴۶۱.

[2]: فتاوای ابن تيمية رحمه الله ج : ۲ ، ص: ۲۳۹

سرچينه : تعليم الاسلام راډيو/www.taleemulislam-radio.com

په پوهیږي نو هغه چا ته رجوع کوي ،چي هغه په دغو مسائلو باندي پوهیږي ځکه داسي علماء درسول اللهﷺ په ویناو باندي ښه پوهیږي او مراد یې ښه ورته معلوم وي ، دمسلمانانو امامان ،چي دوی یې پیروي کوي په حقیقت کي دوی درسول اللهﷺ او دخلکو ترمنځ دوسیلو حیثیت لري او درهنمود حیثیت لري، دوی هڅه کوي ،چي مسلمانانو ته درسول اللهﷺ لارښوونې ورسوي او دخپل توان په اندازه دوی درسول اللهﷺ د لارښوونو په اصلي مراد پوه کړي، کله داسي وي ،چي الله جل جلاله ځینو خلکو ته داسي علم او فهم ورکړی وي ،چي دنورو سره نه وي.

تاسو ښه فکر وکړئ ،چي مقلدین له دې څخه زیات نور څه وایي؟ دکتاب په پیل کي ،چي موږ دتقلید کوم حقیقت بیان کړی دئ هغه یو وېښته هم ددې څخه زیات نه دئ.

حقیقت دادئ ،چي دمستقل بالذات او بالواسطه ترمنځ توپیر کول هغه وخت غلط دئ ،چي یوازي دغه توپیر دیوې بهانې په توګه استعمال کړل سي که نه نو پر بالواسطه باندي باید هغه احکام تطبیق کړل سي کوم ،چي پر بالواسطه باندي تطبیق کېږي. مقلدین ښخي ددې کار خلاف دي او یوازي دخولې خبره نه بلکي مخکي موږ پوره ددې خبري څرنګوالی وکړئ ،چي امامان بالذات واجب الاطاعة نه دي ، موږ دتقلید لپاره لاندي ټکي لازمي بللي دي:

۱ : ددین په بنسټیزو عقایدو کي تقلید جایز نه دئ.

۲ : ددین ،چي کوم احکام دتواتر په طریقه سره ثابت دي په هغو کي دهیچا تقلید نه سي کېدای او نه جایز دئ.

۳ : دقرآن او حدیث ،چي کوم نصوص قطعي الدلالت دي او څه معارض نه لري په هغه کي دهیڅ امام تقلید ته اړتیا نه سته.

www.taleemulislam-radio.com/سرچینه : تعلیم الاسلام راډیو

۴ : تقليد يوازي ددې لپاره دئ ،چي دقرآن يا حديث دکوم متن څخه ځو معناوي اخيستل کېږي نو په دغو معناوو کي ديوې دټاکلو لپاره ددې پرځای ،چي خپل ذهن او فکر په کاروا چول سي ديوه مجتهد او امام نظر ومنل سي، اعتماد پروسي او عمل باندي وکړل سي.

۵ : دټول مسلمان امت له آنده ټوله مجتهدين دګناه څخه پاک دي او دخطا څخه پاک نه دي ځکه کېدای سي ددوی په اجتهادي کړنو کي دخطا احتمال شتون ولري.

٦ : که کوم متبحر عالم ديوه مجتهد خبره ووينی ،چي دصحيح او صريح حديث څخه خلاف وي ، معارض هم نه ولري نو دشرايطو په نظر کي نيولو سره ،چي بيان يې په پوره ډول مخکي تير سو ـ دغه عالم به دمجتهد خبره پريږدي او پرده باندي واجب ده ،چي په هغه صحيح حديث باندي عمل وکړي.

که ددغه خبرو سره بياهم تقليد شرک وي او پردې کار باندي دا الزام لګول کېږي ،چي مقلدينو خپل عالمان خدايان ګڼلي دي او دشرک وعيد ورته اوربدل کېږي نو بيا په دنيا کي کوم داسي کار سته ،چي دشرک څخه خالي وي.

کوم کسان ،چي تقليد نه کوي هغو ته هم هيڅ چاره نسته ،چي په يو ډول نه په يو ډول ، په يو حيثيت نه په يو حيثيت په تقليد اخته کېږي ځکه غير مقلدين ټوله داسي نه دي ،چي دمور دنس څخه عالم پيدا سوی دئ ، نه هرڅوک عالم جوړېدای سي ، که عالم هم سي نو هرځای ده ته دقرآن او حديث ذخيره په لاس نه سي ورتلای لکه دغير مقلدينو عام خلک ،چي دخپلو علماوو څخه پوښتني کوي.

غيرمقلدينو ،چي کومي فتاواوي نشر او خپرې کړي دي لومړی خو يې دټولو مسائلو لپاره دلايل نه دي ويلي که يې ويلي هم وي نو عام

سرچينه : تعليم الاسلام راډيو/www.taleemulislam-radio.com

خلک ،چيري ددې فيصله کولای سي ،چي ددوی دغه دلايل صحيح دي او که صحيح نه دي له همدې امله دعلماوو پر فهم او ذکاوت باندي اعتماد کول همدا دتقليد نوم دئ.

کوم خلک ،چي دغير مقلدينو علماء دي هغه دي په انصاف سره داخبره وکړي ،چي دوی دهري مسئلې دحل لپاره دقرآن او حديث څخه مسئله استنباط کولای سي ، دوی دومره توانايي لري ،چي دا کار ترسره کړي ، دوی که ددغه پوښتني په جواب کي پر حقيقت سترګي پټي نه کړي په انصاف جواب ووايي نو ددوی جواب به منفي وي. ښکاره خبره ده ،چي دغه غير مقلدين علماء خپله دقرآن او حديث څخه دمسائلو استنباط نه سي کولای بلکي دوی هم دپخوانيو علماوو کتابونو ته رجوع کوي خو يوازي دومره توپير لري ،چي دوی دحنفي ، مالکي ، حنبلي او شافعي علماوو پرځای دابن تيمية ، ابن حزم ، ابن القيم او قاضي شوکاني په څېر علماوو ته مراجعه کوي ، دوی په هره مسئله کي ددغه علماوو څېړني رانقلوي او دمسئلې حل په کوي ځکه دوی وايي ،چي پورتني علماء دقرآن او حديث ښه عالمان وه ، دوی وايي ،چي ددغه علماوو ويناوي دقرآن او حديث سره ټکر نه لري.

همدا ډول که دغه غيرمقلدينو علماوته ددې زمنه مساعده ،چي دحديثو ذخيره هرځای په لاس ورسي نو بيا ددوی سره خپله ځاني پوهه نسته بلکي دوی دحديث دمعلومولو لپاره دجرح او تعديل دامامانو تقليد کوي دمثال په ډول ځيني وخت غير مقلدين علماء يو حديث رد کړي او وايي ،چي دا حديث ضعيف دئ ، که دده څخه پوښتنه وسي ،چي ددې حديث دضعف لپاره ته څه دليل لري؟ نو دی په جواب کي فقط دومري وايي ،چي فلاني محدث دا حديث ضعيف بللی دئ ، يا پر فلاني راوي باندي فلاني محدث جرح کړې ده کوم کسان ،چي دجرح

سرچينه : تعليم الاسلام راډيو www.taleemulislam-radio.com/

او تعديل په کتابونو کي معلومات لري هغو ته معلومه ده ،چي هر وخت دجرح او تعديل په کتابونو کي دجرح او تعديل لپاره دلايل موجود نه وي بالاخره ددغه فن د عالمانو پر تحقيق باندي اعتماد کېږي ، کله داسي وي ،چي ديوه صحيح حديث په مقابل کي بل په صحيح سند حديث راغلی وي نو غير مقلدين حضرات دغه دوهم حديث له دې امله ردوي ،چي فلاني محدث دغه حديث ته معلول يا مرجوح ويلي دي اوس نو که دغسي کړني ته تقليد نه ويل کېږي نو څه ورته ويل کېږي؟
که څوک په دغه موضوع کي پردوی باندي لاندنی آيت دليل وو ايي:

اتَّخَذُواْ أَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِّن دُونِ اللّهِ.([1])

ژباړه : دوی خپل علماء او تارک الدنيا زاهدان دالله جل جلاله پرځای خپل خدايان ګڼلي دي.

غيرمقلدين به پرته له دې څخه ،چي په جواب کي لاندي خبره وکړي بله دليل نه لري:

موږ ،چي داحاديثو په صحت او ضعف کي دجرح او تعديل دعلماوو او نورو محديثينو تقليد کوو يوازي يې له دې امله کوو ،چي دوی دفن ماهرين بولو مستقل بالذات ددوی اطاعت واجب نه بولو . حقيقت دادئ ،چي دژوند يوه برخه هم دتقليد څخه خالي نه ده که ،چيري تقليد په پوره ډول منعه کړل سي نو ددين او دنيا دواړه کارونه به يو هم پر مخ ولاړ نه سي.

دحضرت عدی بن حاتم رضي الله عنه حديث

[1]: توبة ، اية : ۳۱.

سرچينه: تعليم الاسلام راډيو/www.taleemulislam-radio.com

۳: کوم کسان ،چي دتقليد څخه مخالف دي هغو لاندي دعدي بن حاتمؓ حديث ددليل په توګه زيات بيانوي:

عَنْ عَدِيٍّ بْنِ حَاتِمٍ قَالَ أَتَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَفِي عُنُقِي صَلِيبٌ مِنْ ذَهَبٍ فَقَالَ يَا عَدِيُّ اطْرَحْ عَنْكَ هَذَا الْوَثَنَ وَسَمِعْتُهُ يَقْرَأُ فِي سُورَةِ بَرَاءَةٌ { اتَّخَذُوا أَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ } قَالَ أَمَا إِنَّهُمْ لَمْ يَكُونُوا يَعْبُدُونَهُمْ وَلَكِنَّهُمْ كَانُوا إِذَا أَحَلُّوا لَهُمْ شَيْئًا اسْتَحَلُّوهُ وَإِذَا حَرَّمُوا عَلَيْهِمْ شَيْئًا حَرَّمُوهُ.(١)

ژباړه : حضرت عدي بن حاتمؓ فرمايي: زه درسول اللهﷺ حضورته راغلم زما دسرو زرو صليب په غاړه و ، رسول اللهﷺ راته وفرمايل : اې عدي! دا بت وغورځوه او ما واورېدل ،چي رسول اللهﷺ لاندي مبارک آيت لوستی:

اتَّخَذُواْ أَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِّن دُونِ اللَّهِ.(٢)

ژباړه : اهل کتابو خپل علماء او تارک الدنيا زاهدان دالله جل جلاله پرځای خپل خدايان ګڼلي دي.

بيا رسول اللهﷺ وفرمايل: اهل کتابو دخپلو علماوو او راهبانو پرستش نه کاوه بلکي کله ،چي به هغو کوم شي ورته حلال کړ، دوی به هم حلال ورته ويل او کوم شی ،چي به علماوو او راهبانو ورته حرام کړ، دوی به هم حرام ورته ويل.

حقيقت دادئ ،چي ددغه حديث دتقليد دامامانو سره هيڅ اړه نسته دراهبانو او امامانو توپير په پوره ډول سره بيان سو لکه دمخکني اعتراض په جواب کي چي يې سپيناوی وسو خو دلته فقط دومره خبره

---

(١): رواه الترمذي، ح: ۳۰۲۰.

(٢): توبة ، اية : ۳۱.

www.taleemulislam-radio.com/سرچينه : تعليم الاسلام راډيو

زياتول لازمي بولم ،چي درسول الله ﷺ مبارک ارشاد دهغه اهل کتابو په اړه دئ ،چي هغو دحلالو او حرامو واک او اختيار خپلو عالمانو او راهبانو ته ورکړی وو ، هغو خپل راهبان او پادريان دخپل قانون شارح نه بلکي بالذات دقانون جوړونکي بلل او دا يې عقيده وه ،چي ددوی پادريان او راهبان بېخي دهر ډول ګناه څخه معصوم اوپاک دي، دوی دحلالو او حرامو پوره اختيار خپلو پادريانو او راهبانو ته ورکړی و، دلاسپيناوي په موخه ويلای سو ،چي انسائيکلوپيډيا برناټانيکا دپاپ دصلاحيتونو په اړه داسي ليکي:

پاپ دعقايدو اړونده دمقتدر اعلي په حيثيت سره دهغه دليل (AUTHORITY) او هغه دسپېڅلتيا (Infallblity) لرونکی دئ ،چي ټولي کليسا ته په مجموعي توګه حاصل دئ ځکه پاپ دقانون جوړونکی (legislstor) ، همدا ډول دقاضي په څېر پور ه اختيارات لري ،چي دکليساوو اجتماعي کونسل ،چي يې لري. دپاپ اقتدار اعلي اوحقوق لازمي دي په دې ډول ،چي دی دهر ډول ګناه څخه معصوم وګڼل سي او داحق ورکړل سي ،چي دټولو عقيده والو دعقايد اختيار لرلای سي او تغير پکښي راوستلای سي.(۱)

همدا ډول په پورتنی کتاب کي دپاپ دمعصوميت تشريح داسي سوې ده:

[1]: انسائيکلوپيډيا برناټانيکا ، ج : ۱۸ ، ص : ۲۲۲، ۲۲۳. مقاله پاپ ، سنة ۱۹۵۰.

سرچينه: تعليم الاسلام راډيو/www.taleemulislam-radio.com

(رومن كاتوليک چرچ) دپاپ په پوره معصوميت قايل دئ ، بنسټيز مفهوم يې دادئ ،چي پاپ كله دټولو اهل عقيده لپاره كوم فرمان صادر كړي حتمي ده ،چي پاپ به هيڅ ډول غلطي نه وي كړې. ([1])

۱: تاسو وګورئ ،چي عيسايانو خپلو پاپانو ته كوم صلاحيتونه وركړي وه او اوس يې هم وركوي ، ايا ددې صلاحيتونو نسبت دمجتهدينو امامانو سره كېداى سي؟ (معاذ الله) هيڅكله نه. انساكلوپيډيابرناټيكا پاپ د پوره حجت په توګه مني او زموږ دامامانو قول هيڅكله په شريعت كي د حجت په توګه نه منل كېږي لكه دكتاب په پيل كي،چي دتقليد په تعريف كي داخبره ښخي څرګنده سوه.

۲ : پاپ په پوره توګه داسي اختيار لري ،چي دټولو اهل عقيده لپاره داسي فرمان صادر كي ،چي په پوره ډول نافذ سي ددې برعكس مقلدين دمجتهدينو تقليد په عقايدو كي ښخي نه مني.

۳ : پاپ په خپل عيسايي مذهب كي دقانون جوړونكي په توګه منل سوى دئ خو په اسلام كي مجتهد ښخي ددې حق نه لري ،چي قانون جوړونكى وبلل سي بلكي دشرعي قانون شارح بلل كېږي لكه مخكي ،چي يې پوره تفصيلي بيان تېر سو.

۴ : عيسويان خپل پاپان ښخي معصوم او پاک ګڼي خو ټول مقلدين عقيده لري ،چي زموږ دامامانو اجتهاد هر ډول ،چي وي ددې امكان سته ،چي پكښي سهو او خطا راسي يعني خپل امامان په يقيني ډول سره معصوم نه ګڼي بلكي ظنا يې معصوم ګڼي .

---

[1] انسائيكلوپيډيا برناټانيكا ، ج : ۱۸ ، ص : ۲۲۲، ۲۲۳. مقاله معصوميت. (AUTHORITY)

سرچينه: تعليم الاسلام راډيو/www.taleemulislam-radio.com

۵ : په عيسوي مذهب کي پاپ پوره اختيار لري ،چي دخپلو اهل عقيده په عقايدو کي تغير راولي او بيا اهل عقيده هيڅ حق نه لري ،چي يو وربښته مخالفت وکړي خو ددې ځخه برخلاف زموږ په مذهب کي مقلد ته ددې مجال سته ،چي په خاصو وختونو کي دخاصو شرطونو په وجود کي خپل مذهب پرېږدي لکه مخکي ،چي يې بيان دتقليد ددرجو تر عنوان لاندي وسو.
که ځوک پورته پنځه فرقونه مطالعه کړي نو ثابته به سي ،چي زموږ دتقليد او دعيسايانود تقليد ترمنځ دمځکي او اسمان فرق دئ نو داچي دومره فرق سته نو بيا څنګه ځوک پر موږ باندي دعدي بن حاتم ﷛ حديث تطبيقوي دا بيا جلا خبره ده ،چي ځوک په تقليد کي دومره جامد وي ،چي په هيڅ صورت کي دخپل امام خبره نه پرېږدي قرآن او حديث يې ښخي هېر وي خپل مجتهد قانون جوړونکی بولي اودخپل امام په اړه داسي عقيده لري لکه عيسويان ،چي يې دپاپ په اړه لري په داسي حالت کي نو بيا هيڅ شک نسته ،چي دعدي بن حاتم ﷛ حديث پر داسي چا باندي صادق دئ او هغه وعيد دغسي کس لره هم سته.

دحضرت عبدالله بن مسعود ﷛ سپېڅلي وينا

۴: غير مقلدين زيات ځايونه دعبدالله بن مسعود ﷛ حديث هم ددليل په توګه وړاندي کوي ،چي دی مبارک فرمايي:
لايقلدن رجل رجلا دينه ان آمن ، آمن وان کفر ، کفر.

سرچينه: تعليم الاسلام راډيو/www.taleemulislam-radio.com

ژباړه : خامخا دي يو كس دبل كس په دين كي داسي تقليد نه كوي ،چي هغه ايمان راوړي دى هم ايمان راوړي كه هغه كافر سي نو دى هم كافر سي.

غير مقلدين دتقليد په بدي كي دابن مسعود ﷺ پورته وينا بيانوي ، ددوى څخه زموږ سوال دادئ ،چي دغه تقليد ،چي ابن مسعود ﷺ بيان كړى دئ دې ته څوك جايز تقليد وايي؟ ځكه دغه تقليد په ايمانياتو كي دئ او موږ وړاندي څو ځلي ويلي وه ،چي په ايمانياتو كي تقليد كول جايز نه دئ داچي دشرعي احكامو دمعلومولو لپاره داسلافو تقليد دئ په دې اړه خپله دعبدالله بن مسعود ﷺ لاندي مبارك ارشاد مطالعه كړئ:

وعن ابن مسعود قال : من كان مستنا فليسن بمن قد مات فإن الحي لا تؤمن عليه الفتنة . أولئك أصحاب محمد صلى الله عليه وسلم كانوا أفضل هذه الأمة ... فاعرفوا لهم فضلهم واتبعوهم على آثارهم وتمسكوا بما استطعتم من أخلاقهم وسيرهم فإنهم كانوا على الهدى المستقيم .(١)

ژباړه : كوم كسان ،چي اتباع كول غواړي نو دهغه چا پيروي دي وكړي ،چي وفات سوي دي ځكه پر ژوندو باندي ددې باور نه سي كېداى ،چي دوى به په فتنه كي نه اخته كېږي، هغه كسان ،چي پيروي يې بايد وسي هغه درسول الله ﷺ اصحاب دي ، درسول الله ﷺ اصحاب دده ﷺ دامت غوره خلك دي ... نو تاسو دهغو قدر وپېژنئ ، ددوى دآثارو پيروي وكړئ څو ،چي مو په توان وي ددوى داخلاقو او سيرت پوره پابندي وكړئ ځكه دوى هغه خلك دي ،چي پر سيده لاره باندي برابر دي.

---

[1]: مشكوة المصابيح ، ج : ١ ، ص: ٣٢ باب الاعتصام بالكتاب والسنة.

سرچينه: تعليم الاسلام راډيو/www.taleemulislam-radio.com

دمجتهدینو امامانو ویناوي

۵: ځیني غیر مقلدین خلک ددلیل په توګه دامامانو داخبره هم کوي ،چي مجتهدین امامان خپله داخبره کوي ،چي تاسو تر هغه بریده زموږ خبره مه منئ ځو ،چي دلیل مو نه وي معلوم کړی او که زموږ خبره دحدیث ځخه مخالفه وه پر دېواله یې وغورځوئ نو بیا تاسو ولي ددوی خبره ټینګه نیولې ده او دلیل یې نه معلوموئ؟

دپورته خبري اړونده که په انصاف او حقیقت خوښوني سره نظر وسي نو معلومه خبره ده ،چي دامامانو خطاب هغه کسانو ته دئ ،چي هغوی خپله مجتهدین او داجتهاد شرطونه پکښي موجود وي ، هغه کسانو ته یې خطاب نه دئ ،چي هغوی داجتهاد دوړتیا ځخه محروم وي لکه شاه ولي الله رحمه الله ،چي په دې اړه لیکي:

انما يتم فيمن له ضرب من الاجتهاد ولو في مسئلة واحدة وفيمن ظهر عليه ظهورا بينا ان النبي ﷺ امر بكذا ونهي عن كذا وانه ليس بمنسوخ اما بان يتتبع الاحاديث واقوال المخالف والموافق في المسئلة او بان يرى جما غفيرا من المتبحرين في العلم يذهبون اليه ويري المخالف له لايحتج الا بقياس او استنباط او نحو ذالک فحينئذ لاسبب لمخالفة حديث النبي ﷺ الا نفاق خفى او حمق جلى.[1]

ژباړه : د امامانو دا ویناوي دهغه چا په اړه صادقیږي ،چي په اجتهاد کولو کي څه وړتیا ولري که څه هم دده دغه وړتیا په یوه مسئله کي وي او هغه څوک ،چي ده ته درسول الله ﷺ بیان ښرګند وي ،چي رسول الله ﷺ دفلاني شي امر کړی دئ او دفلاني شي ځخه یې منعه کړې ده

[1]: حجة الله البالغة ، ج : ۱ ، ص : ۱۵۵، باب حكاية الناس قبل المائة الرابعة وبعدها.

سرچینه : تعلیم الاسلام راډیو/www.taleemulislam-radio.com

او دا ورته ځرګنده وي ،چي د رسول الله ﷺ دغه حديث منسوخ نه دئ ، يا دټولو حديثو دڅېړني وروسته ، دټولو موافقو اومخالفو دلايلو دمعلوماتو وروسته دې پايلي ته رسېدلی وي ،چي ددې حديث دنسخي لپاره هيڅ دليل نسته، اويا يوه لويه ډله دجيدو علماوو ووينې ،چي عمل په کوي او ورته ځرګنده سي ،چي ددې حديث څخه مخالفت که څوک کوي دقياس پرته بل هيڅ دليل نه لري په داسي حال کي،چي درسول الله ﷺ دحديث څخه مخالفت دپټ منافقت او بې عقلۍ پرته بل شی نه سي جوړېدای.

په هر صورت پورتنۍ خبره ښېخي ځرګنده ده ،چي نور ځرنګوالي ته هيڅ اړتيا نه لري . که ،چيري دامامانو پورتنۍ خبره په دې معنا وي ،چي تقليد ښېخي جايز نه دئ نو ددوی خپل ژوند دداسي ډېرو پيښو څخه ډک دئ ،چي خلکو به ددوی څخه پوښتني کولې دوی به دڅه دليل پرته جوابونه ورکول که ،چيري تقليد ددوی په آند جايز نه وای نو دوی به ددې تقليد سبب نه جوړېدای.

همدا ډول ددوی نوري هم داسي ډېري ويناوي سته،چي دهغو څخه په ښکاره ځرګنديږي ،چي دوی دعامو خلکو لپاره تقليد لازمي بولي دساري په ډول ددوی مبارکانو څو ويناوي رانقلوو :

۱ : په کفاية شرح هداية کي ليکل سوي دي:

واذا كان المفتي علي هذه الصفة فعلي العامي تقليده وان كان المفتي اخطا في ذالک ، ولامعتبر بغيره هكذا روي الحسن عن ابي حنيفة رحمه الله وابن رستم رحمه الله عن محمد رحمه الله وبشير بن الوليد رحمه الله عن ابي يوسف رحمه الله.([1])

[1]: كفاية شرح هداية ، كتاب الصوم ، ماخوذ من خير التنقيد ، مؤلفه حضر ت مولانا خيرمحمد صاحب رحمه الله

سرچينه : تعليم الاسلام راډيو/www.taleemulislam-radio.com

ژباړه : که ،چيري په مفتي کي دا صفت موجود وي يعني مجتهد وي نو په عامي سړي باندي يې تقليد لازم دئ ، که څه هم مفتي خطاوتلى وي، همدا خبره امام حسن رحمه الله دامام ابو حنيفة رحمه الله څخه ، ابن رستم رحمه الله دامام محمد رحمه الله څخه او بشير بن وليد رحمه الله دابويوسف رحمه الله څخه رانقل کړې ده.

۲: دامام ابويوسف رحمه الله داخبره مخکي تېره سوې ده ،چي دى فرمايي:

علي العامي الاقتداء بالفقهاء لعدم الاهتداء في حقه الي معرفة الاحاديث.([1])

۳ : دامام احمد بن حنبل اړونده علامه ابن تيمية رحمه الله داسي نقل کړى دئ:

ويامر العامي بان يستفتي اسحق رحمه الله واباعبيد رحمه الله واباثور رحمه الله وابامصعب رحمه الله وينهي العلماء من اصحابه كابي داود رحمه الله وعثمان بن سعيد رحمه الله وابراهيم الحربي رحمه الله و ابي بكر الاثرم رحمه الله وابي زرعة رحمه الله وابي حاتم الجستاني رحمه الله ومسلم رحمه الله وغيره ان يقلدو احدا من العلماء ويقول عليكم بالاصل بالكتاب والسنة(۲)

ژباړه : امام احمد بن حنبل رحمه الله عامو خلکو ته امر کاوه ،چي د اسحق رحمه الله ، اباعبيد رحمه الله ، اباثور رحمه الله او ابامصعب رحمه الله څخه دمسئلو پوښتني وکړي او خپل ملګري يې لکه ابي داود رحمه الله ، عثمان بن سعيد رحمه الله ، ابراهيم الحربي رحمه الله ، ابي بکر الاثرم رحمه الله ، ابي زرعة رحمه الله ، ابي حاتم الجستاني رحمه الله ، مسلم رحمه الله او داسي نور يې دتقليد کولو څخه منعه کول او هغو ته به يې امر کاوه ،چي تاسوته واجب ده ،چي دقرآن او حديث څخه دمسائلو استنباط وکړئ.

---

[1]: هداية ، ج : ۱ ، ص : ۲۲۶ ، باب مايوجب القضاء والكفارة.

[2]: فتاوى ابن تيمية ، ج : ۲ ، ص : ۲۴۰.

سرچينه : تعليم الاسلام راډيو/www.taleemulislam-radio.com

دعلامه ابن تيمية رحمه الله دپورتني عبارت څخه په ځرګندو الفاظو معلوميږي ،چي هغه کسان دتقليد څخه منعه کړل سوي دي ،چي دامام احمد بن حنبل رحمه الله خاص شاګردان وه ،جليل القدره محدثين وه او په پوره ډول يې ددې وړتيا درلوده ،چي خپله اجتهاد وکړي ، هغه کسانو ته ،چي داجتهاد وړتيا نه لري نه يوازي ،چي دتقليد اجازه ورته سوې ده بلکي دتقليد کولو امر ورته سوی دئ اودا ورته ويل سوي دي ،چي تاسو شرعي مسئلې ديادو علماوو څخه پوښتئ.

دعامو خلکو لپاره تقليد واجب دئ دا وجوب يې داسي اتفاقي امر دئ ،چي دمعتزله ډلې پرته هيچا مخالفت ورسره نه دئ کړی لکه ،چي علامه سيف الدين آمدي رحمه الله ليکي:

العامي ومن ليس له اهلية الاجتهاد وان كان محصلا لبعض العلوم المعتبرةفي الاجتهاد يلزمه اتباع قول المجتهدين والاخذ بفتواه عند المحققين من الاصوليين ومنع من ذالک بعض معتزلة البغداديين.([1])

ژباړه : عامي سړی او هغه چاته ،چي داجتهاد وړتيا نه لري که څه هم په ځينو معتبرو علومو کي مهارت لري - واجب ده چي دمجتهدينو پيروي وکړي ، په فتوا يې عمل وکړي ، دمحقيقينو اصولينو علماوو همدا مسلک دئ، البته ځينو بغداد والو معزلوو ددې کار منعه کړې ده.

علامه خطيب بغدادي رحمه الله وروسته تر دې ،چي دعامي سړي لپاره يې دتقليد وجوب بيان کړی دئ ليکلي يې دي :

---

[1]: احکام الاحکام للامدي رحمه الله ج : ۴ ، ص : ۱۹۷ ، قاعده نمبر: ۴ ، باب نمبر : ۳ ، مسئله نمبر : ۲ ،دزياتو معلوماتو لپاره وګورئ: المستصفى للامام غزالي رحمه الله ، ج :۲ ، ص : ۱۲۴ ، فن نمر : ۲، قطب نمبر : ۴.

سرچينه: تعليم الاسلام راډيو/www.taleemulislam-radio.com

وحکی عن بعض المعتزلة انه قال لایجوز للعامي العمل بقول العالم حتی یعرف علة الحکم ... وهذا غلط لانه لاسبیل للعامي الي الوقوف علي ذالک الا بعد ان یتفقه سنین کثیرة ویخالط الفقهاء المدة الطویلة ویتحقق طرق القیاس ویعلم ما یصححه ویفسده ومایجب تقدیمه علي غیره من الادلة وفي تکلیف العامة بذالک تکلیف ما لایطیقونه ولاسبیل لهم الیه.[1]

ژباړه : دځینو معتزلوو څخه داسي حکایت سوی دئ ،چي عامي سړي ته دعالم په قول باندي عمل کول جایز نه دي څو ،چي دهغه حکم علت ورته معلوم سوی نه وي... او دامسلک غلط دئ ځکه عام سړی بېخي ددې لاره نه لري ،چي پر علت باندي علم راولي مګر وروسته تردې ،چي ډېر کلونه علم حاصل کړي او ډېره زمانه دفقهاوو کرامو سره واوسیږي ، دقیاس طریقې زده کړي ، همدا ډول صحیح او فاسد قیاس سره توپیر کړي او داورته معلومه سي ،چي کوم دلیل تر دوهم دلیل مقدم دئ داډول تکلیفونو دعامو لپاره ناشوني دي او ددوی دتوان څخه وتلی کار دئ.

یوه خبره دیادوني وړ ده هغه دا چي په کوم چا کي ،چي داجتهاد اوصاف موجود وي ایا دغسي کس ته تقلید کول جایزدي که یا؟ په جواب کي باید وویل سي ،چي په دغه تقلید کي دعلماوو اختلاف دئ لکه علامه خطیب بغدادي رحمه الله ،چي دسفیان ثوري رحمه الله مسلک رانقل کړی دئ ،چي دده له آنده دغه تقلید جایز دئ ، دامام محمد رحمه الله مسلک هم دادئ ،چي یوڅوک تر دده زیات عالم و تقلید کول یې جایز دي خو علامه ابن تیمیة رحمه الله بیا دداسي چا لپاره تقلید جایز نه بولي لکه سفیان ثوري رحمه الله ،چي دئ ، همدا ډول دامام شافعي او امام احمدبن

[1]: الفقیه والمتفقه للخطیب البغدادي رحمه الله ، ج : ۲ ، ص : ٦٩ ، ط: دارالافتاء ریاض.

سرچینه: تعلیم الاسلام راډیو www.taleemulislam-radio.com/

حنبل له آنده هم پورته تقليد يعني دمجتهد لپاره تقليد كول ناجايز بولي.(١)

مولانا عبدالحي لكهنوي رحمه الله دشمس لائمة حلواني په ترجمه كي دا قول رانقل كړى دئ ،چي فرمايي:

وقد روي عن الامام الاعظم رحمه الله جواز التقليد المجتهد بمن هو اعلم منه.(٢)

ژباړه : دامام اعظم رحمه الله څخه روايت سوى دئ ،چي مجتهد ته دداسي چا تقليد جايز دئ ،چي هغه تر ده زيات عالم وي.

ددغه موضوع پوره تفصيل داصول فقه په كتابونو كي موجود دئ. (٣)

حاصل داچي هغه څوك ،چي مجتهد وي دده لپاره تقليدكول جايز دي او كه نه دي؟ په دې موضوع كي دعلماوو ترمنځ اختلاف سته او داچي غير مجتهد به تقليد كوي په دې موضوع كي دځينو معتزلوو پرته بل هيچا اختلاف نه دئ كړى بلكي دعام سړي لپاره تقليد كول ښخي لازم دئ.

عام سړى به څنګه مجتهد پېژني؟

٦: موږ دكتاب په پيل كي ويلي وه ،چي ددواړو ډولونو تقليد حقيقت دادئ ،چي څوك خپله مستقيمًا دقرآن او حديث څخه دمسائلو استنباط

١: فتاوى ابن تيمية رحمه الله ، ج : ٢ ، ص : ٢۴٠.

٢: التقليقات السنية علي تراجم الحنفية ، ص: ٩٦ ، دخير التنقيد څخه اخيستل سوى.

٣: لكه فواتح الرحمت شرح مسلم الثبوت ، ص : ١٣٠. المستصفي للغزالي رحمه الله ، ج : ٢ ، ص : ١٢١، فن نمبر : ١ ، قطب نمبر: ۴.

سرچينه: تعليم الاسلام راډيو/www.taleemulislam-radio.com

نه سي کولای نو هغه به دبل عالم ،چي دغه کار کولای سي تقليد به يې کوي او دده پر فهم ، بصيرت او استنباط به اعتماد کوي.
پردې خبره باندي ځينو خلکو دانيوکه کړې ده ،چي څوک ديو چا تقليد کوي يعني يو عام او ناپوه سړی ،چي کله ديو چا تقليد کوي نو دی به څنګه معلوموي ،چي دغه کس يقينًا عالم او مجتهد دئ او ددې ورتيا لري ،چي دقرآن او حديث څخه مستقيمًا دمسئلو استنباط وکړي؟([1])
دېوتني سوال په جواب کي يوازي موږ دامام غزاليؒ لاندي عبارت رانقلوو او لاندنی عبارت دجواب لپاره کافي بولو:
فان قيل... العامي يحكم بالوهم ويغتر بالظواهر وربما يقدم المفضول علي الفاضل فان جاز ان يحكم بغير بصيرة فلينظر في نفس المسئلة وليحكم بما يظنه ، فلمعرفة مراتب الفضل ادلة غامضة ليس دركها من شان العوام؟ وهذا سوال واقع ولكنا نقول : من مرض له طفل وهو ليس بطبيب فسقاه دواء برايه كان متعديا مقصراضامنا ولو راجع طبيبا لم يكن مقصرا ، فان كان في البلد طبيبان فاختلفا في الدواء فخالف الافضل عد مقصرا ويعلم فضل الطبيبين بالتواتر الاخبار وباذعان المفضول له وبتقديمه بامارات تقيده غلبة الظن فكذالک في حق العلماء يعلم الافضل بالتسامع وبالقرآئن عن نفس العلم ، والعامي اهل له فلاينبغي ان يخالف الظن بالتشهي ، فهذا هوالاصح عندنا ولاليق بالمعني الكلي في ضبط الخلق وبلجام التقوي و التكليف. ([2])
ژباړه : که دانيوکه وسي ،چي عام خلک په اوهامو فيصلې کوي او په ظاهري شيانو باندي دوکه کېږي ، کله داسي هم وي ،چي مفضول تر فاضل غوره ګڼي اوس نو که دبصيرت پرته دپرېکړې اجازه ورکړل سي

[1]: تحريک ازادي فکر ، دمولانا محمد اسماعيل سلفيؒ ليکنه. ص : ۱٤۰
[2]: المستصفي للامام الغزاليؒ ، ج : ۲ ، ص : ۱۲٦، ط : مصر ، سنة ۱۳٥٦، قبيل الفن الثالث من القطب الرابع.

سرچينه: تعليم الاسلام راډيو/www.taleemulislam-radio.com

نو په اصل مسئله کي هم په خپل ظن او ګومان سره فيصله کوي ځکه داصل مسئلې په درک کي ډېرو پېچلو او ګرانو دلايلو ته اړتياسته او دا کار عوام خلک نه سي کولای؟

دپورته سوال په جواب کي بايد ووايو ،چي که ديو سړي زوی ناجوړه سي ،خپله طبيب نه وي او په خپله رايه او نظر باندي زوی ته دوا ورکړي په دغه وخت کي نوموړی کس ته ظالم او تېری کونکی ويل کېږي ک،چيري يې زوی ته بدي پايلي ورسېدې دی يې مسؤل دئ خو که دغه سړی خپل ناروغه زوی طبيب ته بوزي بيا پرده باندي هيڅ الزام اونيوکه نسته ، همدا ډول ک،چيري په ښار کي دوه طبيبان وي ، يو طبيب تکړه وي ، بل کمزوری وي او په خپل منځ کي په نظر کي اختلاف ولري په دغه کي که نوموړي سړي دتکړه طبيب پرځای خپل ناروغه زوی کمزوري طبيب ته وروستی بيا تر نيوکي او الزام لاندي دئ، داچي عام سړي ته به تکړه طبيب څنګه معلومېږي ښکاره خبره ده ،چي دتکړه طبيب تکړه والی په مشهرو او متواتر خبره سره معلومېږي اويا داچي يو طبيب دهغه بل طبيب نظر او خبره ومني دستي معلومېږي ،چي هغه طبيب تکړه دئ ،چي خبره يې ومنل سوه ، دطبيب دمعلومېدو لپاره دغه دوې علامې دي ،دې ته ورته نوري هم ډېري علامې لري ،چي يو عام سړی دتکړه طبيب مهارت او پوهه ځانته په معلوموي.

دعلماوو اړونده هم دغسي پرېکړه ده يعني داچي ديوه عالم مهارت او تکړه والی دده دمشهورو او متواترو ښنو څخه څرګندېږي ، عام سړي ته لازمه نه ده ،چي دعالم دعلم دي پوره تحقيق وکړي اونه هم کولای سي، همدا لامل دئ ،چي که عام سړي ته يو عالم په خپل ګومان او نظر ښه ورغلی نو ده ته دنفسي خواهشاتو پر بنياد باندي دهغه عالم څخه

www.taleemulislam-radio.com/سرچینه: تعلیم الاسلام راډیو

مخالفت پکار نه دئ همدا طریقه زموږ په آند صحیح ده او د الله جل جلاله دمخلوق دقابو کولو لپاره او ددوی په شرعي احکامو کي دپابندۍ لپاره زموږ په آند دغه ډېره غوره طریقه او مناسب طرز العمل دئ.

سرچینه: تعلیم الاسلام راډیو/www.taleemulislam-radio.com

ايا تقليد كول عيب دئ؟

۷: دكتاب په پيل كي موږ ډېر داسي روايتونه رانقل كړي وه ،چي داخبره يې ثابتول ،چي تقليد كول داصحابانو په زمانه كي هم رواج و ، داصحابانو په زمانه كي ،چي به كوم كس اجتهاد نه سواى كولاى نو هغه اصحابانو مباركانو ته به يې رجوع كول ،چي هغوى به ښه فقهاء وه او اجتهاد به يې كولاى سواى.

پر پورتنۍ خبره باندي ځيني كسان اعتراض كوي او وايي ،چي تقليد كول اصلاً يو عيب دئ ځكه تقليد هغه وخت كېږي ،چي څوک علم لږ لري كه څوک دغه كار يعني تقليد اصحابانو ته ثابتوي په حقيقت كي دا يو عيب دئ ،چي اصحابانو مباركانو ته يې ثابتوي ، كه څوک دا كار كوي ،چي اصحابانو ته تقليد ثابتوي دا كومه تحفه نه ده ،چي دوى يې اصحابانو ته ثابتوي بلكي دا يو عيب دئ (معاذالله) اصحابانو ته ، عيب ثابتول پكار نه دي ځكه څرنګه ،چي ټول اصحابانو عادلان وه همدا ډول ټول اصحابان فقهاء هم وه دوى هيڅ كم علمه نه وه او نه يې تقليد ته اړتيا درلوده.(۱)

حقيقت دادئ ،چي پورتنۍ نيوكه يوه جذباتي نيوكه ده ځكه دانسان لپاره مقلد جوړېدل يا تقليد كول څه دعيب خبره نه ده ځكه الله جَلَّ جَلَالُهُ دفضيلت او عزت معيار تقوا ښودلې ده او فرمايلي يې دي : (إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِندَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ) يعني په تاسو كي عزت والا هغه څوک دئ ،چي دالله جَلَّ جَلَالُهُ څخه زيات ويرېږي ، الله جَلَّ جَلَالُهُ دعزت معيار افقهكم

(۱): تحريک ازادي فكر ، ص: ۱۳۳ تر ۱۳۵.

سرچينه: تعليم الاسلام راډيو www.taleemulislam-radio.com/

او اعلمکم نه دئ ويلی ، دانسان دفضيلت لپاره دا لازمي نه ده ،چي خامخا به دی مجتهد جوړيږي بلکي دانسان دفضيلت لپاره تقوا لازمي ده او تقوا دفضيلت معيار دئ ، علم او فقه لازمي نه دي يعني دا چي که په چا کي يو شرط داجتهاد موجود نه سي لا هم يوه زره عيب نه باندي لګيږي ددين په اعتبار سره ، اصحابان ټوله تقوا لرونکي وه بلکي ټوله په پوره تقوا سره فايز وه همدا لامل دئ ،چي دوی ته تر انبياؤ وروسته غوره مخلوق ويل سوی دئ خو تر کومه بريده ،چي دفقه او علم اړونده خبره ده نو څوک ،چي دا دعوه کوي ،چي اصحابان ټوله دعلم څښتنان وه دا دعوه دقرآن او حديث څخه ببخي مخالفه ده ځکه الله جَلَّ جَلَالُهُ فرمايي :

فَلَوْلَا نَفَرَ مِن كُلِّ فِرْقَةٍ مِّنْهُمْ طَآئِفَةٌ لِّيَتَفَقَّهُوا۟ فِى ٱلدِّينِ وَلِيُنذِرُوا۟ قَوْمَهُمْ إِذَا رَجَعُوٓا۟ إِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ ﴿١٢٢﴾ (۱)

ژباړه : ولي ددوی څخه يوه ډله دهر قوم څخه نه وزي څو په دين کي پوهه لاسته راوړي تر بېرته راتګ وروسته خپل قوم وويروي ښايي خپل قوم به دا الله جَلَّ جَلَالُهُ دنافرمانۍ څخه وساتي.

په پورتني آيت کي الله جَلَّ جَلَالُهُ اصحابانو رَضِيَ اللهُ عَنْهُم ته امر کړی دئ ،چي په تاسو کي دي يوه ډله په جهاده بوخته سي او بله ډله په علم او پوهه کي بوخته سي، دا الله جَلَّ جَلَالُهُ ددغه وينا څخه په ځرګند ډول معلوميږي ،چي په اصحابانو رَضِيَ اللهُ عَنْهُم کي يوه ډله په جهادي کارونه باندي اخته وه علم حاصلولو ته فارغه نه وه او بله ډله بيا په علمي کارونو اخته وه ،يعني دا چي يوې ډلي به علم نه درلودئ دغه توپير الله جَلَّ جَلَالُهُ خپله کړی دئ او

(۱): سورة توبة الاية ۱۲۳

سرچينه : تعليم الاسلام راډيو/www.taleemulislam-radio.com

کوم شی ،چې دالهي منشاء سره موافق وي هغه ته عیب ویل ستره ګناه ده ، موږ دداسي ګناه څخه په الله جل جلاله سره پناه غواړو.

همدا ډول په سورة نسآء کي لاندني آیت ،چي الله جل جلاله فرمايي:

لَعَلِمَهُ الَّذِينَ يَسْتَنبِطُونَهُ مِنْهُمْ. (النساء، آية ۸۳)

دپورتني آیت په تفسیر کي مخکي ویل سوي وه ،چي په اصحابانو رضي الله عنهم کي ځینو ته داستنباط اهل ویل سوي وه او هغه اشخاصو ته ،چي اهل یې نه وه هغو ته امر سوی و ،چي دوی ته دي رجوع وکړي یعني داچي الله جل جلاله خپله په قرآنکریم کي ځینو ته داستنباط اهل ویلي دي او ځینو ته یې داستنباط اهل نه دي ویلي.

همدا ډول رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي:

وعن ابن مسعود قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : " نضر الله عبدا سمع مقالتي فحفظها ووعاها وأداها فرب حامل فقه غير فقيه ورب حامل فقه إلى من هو أفقه منه([1])

ژباړه : رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمايي: الله جل جلاله دي هغه کس خوشاله کړي ،چي زما یوه خبره واوري ، وې ساتي او یاد یې کړه بیا یې نوروته ورسول ، ډېر وخت داسي وي ،چي څوک ددین خبره زده کړه مګر دی خپله فقیه نه وي ، ډېر وخت بیا داسي وي خپله څه زده کړي داسي چاته یې ورسوي ،چي هغه تر ده زیات پوه وي.

پورتنی حدیث مخامخ او سیده واصحابانو رضي الله عنهم ته خطاب دئ ، په پورتني حدیث کي دوې خبري څرګندي سوي دي لومړی خبره داده ،چي ډېر وخت داسي کېدای سي ،چي څوک حدیث یاد کړي مګر خپله فقیه (عالم) نه وي ، دوهمه خبره داده ،چي څوک که فقیه یعني عالم نه وي نو

[1]: رواه ابوداود و ابن ماجة ، واحمد و ترمذي ، والدارمي عن زيد بن ثابت.مشكوة، ج ۱ ص : ۳۵، كتاب العلم ، الفصل الثالث.

سرچینه: تعلیم الاسلام راډیو/www.taleemulislam-radio.com

ددې معنا دانه ده ،چي دغه کس نو عيب لرونکی دئ ځکه رسول الله ﷺ دغسي کس ته خپله دخوشالۍ دعا کړې ده.

حقيقت دادئ ،چي درسول الله ﷺ دمبارک مجلس څخه ډېر خلک برخمن سوي او مستفيد سوي دي خو داخبره هم بايد دياد څخه ونه باسو ،چي درسول الله ﷺ په مجلس کي دابوبکر رضي الله عنه او عمر رضي الله عنه په څېر خلک هم وه ، دحضرت اقرع بن حابس رضي الله عنه او حضرت سلمة بن صخرة رضي الله عنه په څېرپاک نفسه او سپېڅلي انسانان هم وه ، حضرت اقرع بن حابس رضي الله عنه او حضرت سلمة رضي الله عنه که څه هم ددوی په پاکۍ اوسپېڅلتيا کي هيڅ شک نسته ، دومره لوی مقام لري ،چي تردوی وروسته په زرهاوو علماوو او سپېڅلي انسانان دي ترقربان وي مگر دوی په علم او مقام کي دداسي اصحابانو رضي الله عنهم سره په يو شان نه وه لکه حضرت ابوبکر رضي الله عنه او حضرت عمر رضي الله عنه ،که څوک دوی ته دحضرت ابوبکر رضي الله عنه ،حضرت عمر رضي الله عنه ، حضرت عثمان رضي الله عنه او حضرت علي رضي الله عنه سره برابرمقام ورکوي دا ښکاره ضلالت دئ.

دلاسپيناوي په موخه بايد وويل سي ،چي داصحابانو رضي الله عنهم شمېر يو سل څلوريشت زره دئ مگر ابن قيم رضي الله عنه دوينا مطابق يوازي ددوی څخه ديوسل او دېرشو په شاوخوا کي اصحابانو څخه دفتوا ورکول ثابت دي (١)

دافکر هم په ډاگه ډول غلط دئ اوداصحابانو رضي الله عنهم دمزاج څخه هم ليري دئ ،چي گويا داصحابانو رضي الله عنهم لپاره يودبله پوښتنه کول عيب و ،

١: اعلام الموقعين ، ج : ١ ، ص : ٩

www.taleemulislam-radio.com/سرچينه : تعليم الاسلام راډيو

بلکي اصحابانو رضي الله عنهم به يو دبله پوښتني سره کولې لکه مخکي ،چي يې ډېر مثالونه تېر سول ، هم هلته دي دغه مثالونه وکتل سي.

په اصحابانو رضي الله عنهم کي دا الله جل جلاله څخه وېره دومره زياته وه ،چي کله به په يوه مسئله کي شکمن سوه نو هغه مسئله يې دهر چا څخه پوښتله په دې پوښتنه کي يې هيڅ دريغ نه کاوه آن تردې ،چي ځينو اصحابانو رضي الله عنهم دتابعينو څخه هم علم زده کاوه دمثال په ډول علقمة بن قيس نخعي رحمه الله يو تابعي دئ دابن مسعود رضي الله عنه شاګرد دئ مګر داسي تابعي دئ ،چي ډېرو اصحابانو رضي الله عنهم دمسئلو په زده کړه کي ده ته رجوع کول.(١)

په هر صورت داصحابانو رضي الله عنهم په اړه ،چي دتقليد کولو کوم مثالونه مخکي تېر سول هغه له دې امله نه منل ،چي که يې ورته ثابت کړو نو دا به معاذ الله پر اصحابانو رضي الله عنهم باندي عيب سي داسي فکر غوره او صحيح کار نه دئ.(٢)

١: تذکرة الحفاظ للذهبي رحمه الله وحلية الاولياء لابي نعيم رحمه الله.

٢: يادونه : داصحابانو رضي الله عنهم په اړه ،چي دفقه ا و غير فقه کوم توپير وسو هغه يوازي ددې لپاره وسو ،چي دغير مقلدينو ځانګړی اعتراض په دفع سو ،چي نه علم داصحابانو په اړه عيب نه دئ او کومه خبره ،چي عيسي بن ابان رحمه الله کړې ده ،چي دغير فقه صحابي حديث که دقياس څخه مخالف و دقبول وړ نه دئ دغه خبره زياتو محقيقينو علماؤ رد کړې ده.

سرچينه : تعليم الاسلام راډيو/www.taleemulislam-radio.com

شخصي تقليد او خواهش پرستي

۸: مخکي موږ وويل ،چې په حقيقت کې شخصي او مطلق تقليد دواړه جايز دي او دواړه داصحابانو ﷺ څخه ثابت دي يعني دا چې يو څوک کولای سي ،چې مطلق تقليد وکړي او که شخصي تقليد کول غواړي هم يې کولای سي پردې خبره باندي ځينو خلکو داسي عجيب او غريب اعتراض کړی دئ ،چې په ټول پاکستان ،چې زيات خلک حنفيان دي يعني دحنفي مذهب پيروان دي ، په پاکستان کې ،چې کوم دموسيقۍ او نڅا کړني ترسره کېږي ددې ټولو مشري دحنفيانو په لاس کې ده يعني دا چې کومي ناروا کړني په پاکستان کې ترسره کېږي کنترول او ضبط يې زيات ځايونه دحنفيانو په لاس کي دئ ، که شخصي تقليد په رښتيني ډول دخواهشت پرستۍ علاج وي نو بيا به ولي دغسي ناروا کړني ځای پرځای کېدلای؟(۱)

دپورتنۍ نيوکي اړونده په پوره ادب سره عرض کوو ،چې کوم کس ،چې دالله جل جلاله او رسول ﷺ داحکامو په خلاف ګناه کولو او ناروا کړنو ترسره کولو ته ملا تړلې وي ، په دې باور وي ،چې زما کړني ګناوي دي خو زه يې کوم ، دداسي خواهش پرستۍ علاج نه په تقليد سره کېږي او نه بېله تقليده کېږي اوس لويه بدبختي داده ،چې خلکو تردې لوړو خواهش پرستيو ته ملا تړلې ده هغه دا چې ډېر خلک په دې هڅه کې دي ،چې سود ، قمار ، بې حجابۍ شراب او داسي نورو حرامو کړنو ته په اسلام کې روا والی ثابت کړي ، په پوره زور او توان سره

---

[1]: تحريک ازادي فکر ، ص : ۱۴٦

www.taleemulislam-radio.com/سرچينه : تعليم الاسلام راډيو

ددې لپاره زیارباسي ،چي موسیقۍ ، نڅا ، شرابو او بې حجابۍ لپاره په خپل نظر سره کوم شرعي دلیل پیدا کړي ، په ټوله اسلامي نړۍ کي ددې کړنو لپاره زیارونه ایستل کېږي آن تردې ،چي په زیاتو ځایونو کي لوی ، لوی اداري ددې لپاره خلاصي سوي دي ،چي دڅېړني په پایله کي دپورته ناروا کړنو لپاره کومه شرعي لاره پیدا کړي او دغه هڅي هغه وخت راپیل سوې ،چي لومړی یې تقلید ته شا کړه یعني داچي لومړی یې تقلید منعه وباله او بیا یې هڅه وکړه ،چي دتقلید ددېوال تر نړېدو وروسته په خپل فکر څه داسي دلایل پیدا کړي ،چي دهغه په مټ دناروا کړنو لپاره کومه کمزورې لاره پیدا کړي دا هر څه هغه وسوه ،چي خلکو تقلید منعه وباله ، دپخوانیو علماوو تقلید ته یې شرک او کفر ووایه او خلکوته یې دا په نظر کي ورکړل ،چي اسلام دتقلید پرځای خلکو ته دنظر ازادي ښیي.

حقیقت دادئ ،چي تر کومه پوري په اسلامي نړۍ کي شخصي تقلید رواج و ، خلکو یوازي دشخصي تقلید لاره نیولې وه تر هغه مهاله پوري هیڅا دپورتنیو ناروا کړنو دحلالوالي لپاره دلاوري نه سوای کولای بلکي دغه ناروا لاره ددوی پر وړاندي په ټپه تړلې وه ، کله ،چي په اسلامي نړۍ کي دتقلید دحرمت پروپاګند پیل سو ، تقلید ته حرام او شرک وویل سوه نو ټولو ملحدینو ته دتحریف لاره خلاصه سوه، زیات شمېر اسلامي شعائر دملحدینو ښکار وګرځېدل.

www.taleemulislam-radio.com/سرچینه: تعلیم الاسلام راډیو

تقليد او نوي پيدا سوي مسئلې

۹: پر شخصي تقليد باندي يوه نيوکه او اعتراض دا کېږي ،چي که څوک شخصي تقليد کوي نو په شخصي تقليد سره پر انسانانو باندي کړی راتنګېږي هغه په دې ډول ،چي کومي نوي مسائلي منځته راځي دهغو حل نه کېږي؟

دپورته اعتراض په جواب کي بايد ووايو ،چي مخکي موږ دتبحر في المذهب په موضوع کي داخبره څرګنده کړې وه ،چي دعام سړي او دمتبحر في المذهب دتقليد تر منځ توپير سته لکه ،چي دشخصي تقليد تر عنوان لاندي يوه ځانګه (داجتهاد في المسائل) هم ده يعني داچي کومي مسئلې ،چي نوي پيدا کېږي ددغو مسئلو حل دمجتهدينوعلماوو داصولو په رڼا کي دقرآن او حديث څخه استنباطېږي او داجتهاد دغه لړی ،چي دنوو مسئلو اړونده ده په اوس زمانه کي هم جاري ده ، حاصل داچي دنوو مسئلو دحل لپاره هيڅکله کوم خنډ نه دئ واقع سوی او نه به په راتلونکي کي واقع کېږي.

همدا ډول دزمانې او عرف دبدلېدو په صورت کېدای سي ،چي ديوه مذهب علماء دغور او فکر څخه وروسته ،چي دمعاصر خاص اجتهاد اصول پکښي موجود وي ـ مسئلې ته تغير ورکړي ، که داسي وي ،چي کومه مسئله دمسلمانانو دشرعي اړتيا له امله ددې متقاضي وي ،چي په مسئله کي بدلون راسي نوديوه مجتهد له خوا ،چي داجتهاد اصول او ځانګړتياوي پکښي موجودي وي کولای سي ،چي ياد مجتهد همدغه مسئلې ته بدلون ورکړي او دمجتهد پر قول دي پرېکړه وسي البته ،چي هغه اصول پکښي موجود وي کوم ،چي داصولوپه

سرچينه : تعليم الاسلام راډيو/www.taleemulislam-radio.com

کتابونوکي ذکر سوي دي لکه ،چي په زياتوځايونوکي حنفي علماوو داامام ابوحنيفةرحمه الله دقول په خلاف فتوا ورکړې ده دمثال په ډول داامام ابوحنيفةرحمه الله پر مذهب باندي دقرآنکريم پر ورزده کړه باندي اجرت اخستل حرام دي خو متاخرينو علماوو دزمانې دتغير بدلون او شرعي اړتيا له امله خپل مذهب پرېښودئ دقرآنکريم دورزده کړي لپاره يې مزدوري جايزه وبلل همدا ډول داامام ابوحنيفةرحمه الله له آنده مفقود الخبر ، عنين او متعنت نه سي کولای ،چي مېرمن ځان څني خلاص کړي خو متاخرينو علماوو په دې ټولو مسئلو کي داامام مالکرحمه الله پر مذهب باندي فتوا ورکړې ده ،چي تفصيل يې مولانا اشرف علي تهانويرحمه الله په کتاب (الحلية الناجزة للحلية العاجزة) کي موجود دئ.

په معاصر وخت کي هم که په کومو مسئلوکي دا خبره محسوسه سي ،چي کومه رښتيني خبره ددې تقاضا کوي ،چي تغير دي پکښي راسي نو متبحر علماء کولای سي ،چي دڅلور مذهبونو څخه ديوه مذهب په رڼا کي فتوا ورکړي خو داخبره اړينه ده ،چي تلفيق رانسي يعني داچي دکوم امام مسلک نيم ګړی وا نه خستل سي بلکي دهغه مذهب ټول شرايط په نظر کي ونيول سي ، هر اړخيزه معلومات دي يې راغونډ کړل سي او په پرېکړه کي دي دهغه مذهب علماوو ته رجوع وکړل سي ، دهغو څخه دي پوره تفصيلات واخيستل سي لکه ،چي دالحيلة الناجزة دتصنيف په وخت کي داسي سوي دي ، دوهمه خبره داده ،چي دخپل ځاني فکر پر ځای لازمه داده ،چي دمتبحر في المذهب علماوو سره مشوره وکړل سي او دهغو دمشورې په رڼا کي فيصله وسي.

حاصل داچي شخصي تقليد دمسلمانانو دټولنيزو اړتياوو لپاره خنډ نه دئ بلکي دتقليدپه دايره کي داسي اصول ټاکل سوي دي ،چي

www.taleemulislam-radio.com/سرچينه : تعليم الاسلام راډيو

مسلمانان په غور ، دقت او پوره احتياط سره دعلماوو په مشورو سره خپلي مسائلي حل کړي.(۱)

حنفي مذهب او په حديث باندي عمل

۱۰: پر حنفي مذهب باندي يو اعتراض او نيوکه دا هم کيږي ،چي دحنفي مذهب حديث يعني هغه حديث ،چي حنفي مذهب تمسک او استدلال په کوي هغه زياته برخه ضعيف وي؟

ددغه نيوکي په جواب کي بايد ووايو ،چي ددغه نيوکي بنسټ پر تعصب باندي ولاړ دئ ځکه که پر حقيقت باندي سترګي پټي نه سي او په رښتيني ډول باندي داحنافو علماوو کتابونه وکتل سي نو دغه اعتراض به بيخي پر حنفي مذهب باندي وارد نه سي په ځانګړي ډول که لاندي کتابونه وکتل سي:

۱. شرح معاني الاثار للطحاوي رحمة الله عليه
۲. فتح القدير لابن الهمام رحمة الله عليه
۳. نصب الراية للزيلعي رحمة الله عليه
۴. الجوهر النقي للمارديني رحمة الله عليه
۵. عمدة القاري للعيني رحمة الله عليه

---

[1]: دمسلمانانو درښتيني اړتيا په صورت کي دنورو مجتهدينو پر نظر باندي دفتوا ورکول مثالونه دي وکتل سي : رد محتار ج : ۲، ص : ۵۵۶، باب الرجعة ، مطلب التحليل، همدا ډول کتاب الشهادة، ج : ۴ ، ص : ۴۲۰، کتاب الحدود ، حد السرقة ، ص : ۲۱۸، فتاوی عالمګيرية ، باب ثامن ، ج : ۳ ، ص : ۲۷۵ ، کتاب القضاء الحيلة الناجزة للحلية العاجزة ، دمولانا اشرف علي تهانوي رحمة الله عليه تاليف، فيض القدير شرح الجامع الصغير ، للمناوي رحمة الله عليه ج : ۱ ، ص : ۲۱۰ حديث اختلاف امتي رحمة.

سرچينه: تعليم الاسلام راډيو/www.taleemulislam-radio.com

٦. فتح الملهم لمولانا العثماني رحمة الله عليه
٧. بذل المجهود لمولانا السهارنپوري رحمة الله عليه
٨. اعلاء السنن لمولانا ظفر احمد العثماني رحمة الله عليه
٩. معارف السنن لمولانا البنوري رحمة الله عليه
١٠. فيض الباري شرح البخاري

په پورتنيو كتابونو كي حنفي مذهب دقرآن او حديث پر بنسټ پوره دلايل په اصولي او تشريحي ډول سره بيان سوي دي.

پاته دي نه وي، چي څو خبرو ياد ولو اړين دي، چي دلاندنيو خبرو څخه عبارت دي:

١ : داخبره لازمي ده، چي دحديث صحت او نه صحت يوازي په بخاري او مسلم پوري معلق نه دئ يعني داچي په صحيحينو كي كوم حديث نه وهغه نو ضعيف دئ بلكي دحديث دقوت او ضعف دار مدار پردې باندي دئ، چي ددغه حديث سند داصول حديث دشرايطو سره برابر دئ كه يا؟

دبخاري رحمة الله عليه او مسلم رحمة الله عليه څخه ماسوا نورو هم په سلګونو محدثينو احاديث رانقل كړي دي دهغو څخه، چي هر يو داصول حديث دشرايطو سره برابر سو هم هغه حديث صحيح دئ داخبره هم دياد ولو وړه ده، چي كوم حديث، چي دصحيحينو څخه ماسوا بل كتاب راوړى وي هغه دي مرجوح وبلل سي داخبره بېخي صحيح نه ده ځكه كله داسي وي، چي يو حديث دصحيحينو څخه پرته بل كتاب راوړى وي مګر دسند په معيار كي تر صحيحينو لوړ وي دمثال په ډول ابن ماجة په صحاح ستة كتابونو كي شپږم نمبر دئ مګر داسي حديثونه پكښي سته، چي دصحيح سند له اړخه دصحيحينو تر حديثونو لوړ دي.(وګورئ: ماتمس اليه الحاجة)

www.taleemulislam-radio.com/سرچينه: تعليم الاسلام راډيو

همدا لامل دئ کوم حدیث ،چي په صحیحینو کي نه وي یا په شپږګونو صحیحو کتابونو کي دا حادیثو نه وي هغه دي ضعیف وبلل سي، داسي نه ده بلکي که کوم حدیث دصحیح سند له اړخه پیاوړی و همغه حدیث صحیح دئ او کوم حدیث ،چي پیاوړی نه وي همغه حدیث ضعیف دئ ،که ،چیري دغه معیار په نظر کي ونیول سي نو ډېر هغه اعتراضات ،چي ظاهربینه خلکو پر حنفي مذهب باندي کړي دي هغه به له منځه ولاړ سي.

۲ : دوهمه خبره داده ،چي دمجتهدینو علماوو ترمنځ ،چي په مسائلو کي کوم اختلافات سته دهغو بنسټیز سبب دادئ ،چي ددوی داستدلال طرز اوداستنباط طریقه بېله ، بېله ده دمثال په ډول دځینو مجتهدینو طرز استدلال داسي دئ ،چي که په یوه مسئله کي احادیث متعارض سي نو په هغه حدیث دي عمل وسي ،چي سند یې ډېر قوي وي که څه هم نور احادیث سندا قوي موجود وي ، ځیني علمآء بیا ددغو متعارضو احادیثو تشریح داسي کوي ،چي دغه متعارض احادیث بیا سره هم آهنګ سي که څه هم دکمي درجې صحیح یا حسن حدیث اصلي وګڼل سي او دصحیح حدیث معنا خلاف الظاهر سي ، دځینو مجتهدینو طریقه بیا داسي وي ،چي په هغه حدیث عمل کوي کوم ،چي اصحابانو اوتابعینو عمل په کړی وي او په نورو کي تاویل کوي.

حاصل داچي دمجتهدینو داستدلال او استنباط طریقې بیلي دي پر هیچا باندي ددې تور نه سي لګېدای ،چي ده نو قوي حدیث پرې ایښی دئ او په ضعیف حدیث یې عمل کړی دئ.

امام ابو حنیفة رحمة الله علیه دحدیثو ترمنځ دتطبیق کوښښ کړی دئ ، که څه هم ځیني به داسي احادیث وه ،چي مرجوح به وه خو ،چي دکوم حدیث معارض به نه و په هغه به ده عمل کاوه که څه هم هغه حدیث به دقیاس

www.taleemulislam-radio.com/سرچینه : تعلیم الاسلام راډیو

څخه مخالف و لکه ده مبارک ،چي په لمانځه کي د قهقهې خندا په کولو داودس دماتېدو پرېکړه کړې ده ، په عسلو کي يې دزکاة دواجبېدو پرېکړه کړې ده او داسي نوري مسئلې هم سته ،چي ده مبارک په ضعيفو حديثونو باندي عمل کړی دئ او قياس يې پرې ايښی دئ.

۳: دريمه خبره داده ،چي دحديثو قوت او ضعف تاکل دا هم يوه اجتهادي معامله ده همدا لامل دئ ،چي دجرح او تعديل دعلماوو ترمنځ اختلاف سته دمثال په ډول يو حديث ديوه امام له آنده صحيح وي خو دبل امام له آنده بيا ضعيف وي دغه معلومات هغه وخت کېدای سي ،چي څوک داحاديثو کتابونه مطالعه کړي . ډېر وخت داسي وي ،چي يو حديث امام ابو حنيفة رحمة الله عليه صحيح بولي ، داعتماد وړ يې بولي او عمل باندي کوي مګر بل امام بيا هغه حديث ضعيف بللی وي او عمل نه باندي کوي، داچي امام ابو حنيفة رحمة الله عليه خپل مجتهد دئ نو دنورو مجتهدينو ويناوي پرده باندي حجت نه سي کېدای.

۴: ډېر وخت داسي وي ،چي امام ابو حنيفة رحمة الله عليه ته کوم حديث په صحيح سند رسېدلی وي مګر تر ده وروسته بيا کوم ضعيف راوي هغه حديث رانقل کړی وي نو ځکه دوروسته امامانو لخوا دغه حديث ته ضعيف ويل سوي وي په داسي کړنه سره پر امام ابو حنيفة رحمة الله عليه باندي الزام نه سي لګېدای.

۵: کله داسي وي ،چي کوم حديث ته ديوې خاصي طريقې په وجه ضعيف ويل سوي وي خو داغه حديث په بله طريقه سره په قوي سند سره راغلی وي لکه د (من کان له امام فقراة الامام له قراة) حديث ،چي ځينو ديوې ځانګړي طريقې له مخي ضعيف بللی دئ خو داغه حديث په مسند احمد بن مينع رحمة الله عليه کي په صحيح سند سره رانقل سوی دئ.

سرچينه: تعليم الاسلام راډيو/www.taleemulislam-radio.com

٦: کله داسي وي ،چي يو حديث ضعيف وي مګر دبېلابېلو طريقو او اسانيدو له لاري روايت سوی وي، دبېلابېلو اطرافو او اړخونو له خوا راويانو روايت کړی وي دغه حديث ته محدثين حسن لغيره وايي، که څوک په دغه حديث باندي عمل وکړي نو دا الزام باندي لګېدای نه سي ،چي ګويا ده په ضعيف حديث باندي عمل وکړ.
۷: کله داسي وي ،چي يو حديث ضعيف راوي رانقل کړی وي مګر داخبره اړينه ده بايد وويل سي ،چي هر ضعيف راوي خامخا ضعيف حديث نه رانقلوي کله داسي وي ،چي کوم ضعيف راوي قوي حديث رانقل کړی وي هغه په دې ډول ،چي پر قوت باندي يې قوي قرينه موجوده وي ددغه قوي قرينې په وجه دغه حديث منل کېږي دمثال په ډول يو حديث ضعيف وي مګر ټولو اصحابانو او تابعينو لکه حديث ،چي امر کوي همغسي عمل يې کړی وي لکه د (لاوصية لوارث) حديث ،چي ضعيف راوي رانقل کړی دئ مګر داچي ټولو اصحابانو او تابعينو عمل په کړی دئ نو ځکه امامانو او مجتهدينو منلی دئ او دعمل کولو جوګه يې بللی دئ.
کله خو لاداسي هم وي ،چي ځيني محدثين ضعيف حديث ته پر صحيح حديث باندي ترجيح ورکړي دمثال په ډول درسول الله ﷺ لور بي بي زينب رضي الله عنها لومړی دابوالعاص په نکاح کښي وه ابوالعاص لومړی کافر و وروسته مسلمان سو کله ،چي دی مسلمان سو نو دعبدالله بن عمر رضي الله عنه دروايت له مخي ،چي رسول الله ﷺ خپله لورابوالعاص ته ورکړه نوې نکاح يې ور تړل او نوی مهر يې هم ورته وټاکی ، دعبدالله بن عباس رضي الله عنه په روايت کي راځي ،چي رسول الله ﷺ نوې نکاح نه ده ورتړلې او نه يې نوی مهر ورته ټاکلی دئ بلکي پر هغه زړه نکاح يې پرېښودل يعني داچي بي بي زينب رضي الله عنها دابوالعاص رضي الله عنه سره په هغه زړه

سرچينه: تعليم الاسلام راډيو/www.taleemulislam-radio.com

نکاح کي پاته سوه، اوس نو که پورتنيو دوو حديثونو ته وګورو لومړی حديث ضعيف دئ او دوهم حديث صحيح دئ ددغه دوو حديثونو په اړه دامام ترمذي رحمة الله عليه غوندي لوړ محدث داسي پرېکړه کړې ده ،چي دوهم حديث ،چي ضعيف دئ دې ته يې پر لومړی حديث ،چي قوي دئ ترجيح ورکړی ده لامل يې دادئ ،چي په دوهم حديث باندي دټولو اصحابانو او تابعينو عمل و.(۱)

امام ابوحنيفة رحمة الله عليه هم کله ددغسي قوي قرائنو په وجه په ضعيف حديث عمل کړی وي نو پر ده باندي دا الزام نه سي لګېدای ،چي ګواکي ده نو په ضعيف حديث باندي عمل کړی دئ.

۸: کله داسي وي ،چي دامام ابوحنيفة رحمة الله عليه په مذهب باندي پوره پوهاوی نه وي راغلی نو ځکه دستي پرېکړه وکړي ،چي دامام ابوحنيفة رحمة الله عليه مذهب دحديث څخه مخالف دئ حال دا چي دده مبارک مذهب دحديث سره عين مطابق وي ، داسي غلطي ويناوي دځينو اهل علمو څخه سوي دي لکه مشهور سلفي عالم مولانا اسماعيل سلفي رحمة الله عليه ،چي دحنفيانو په مذهب کي يې دتعديل الارکان پر حکم باندي اعتراض کړی دئ اعتراض يې په لاندي ډول دئ:

يو سړي درسول الله صلی الله عليه وسلم په حضور کي لمونځ ادا کړ، نوموړي کس په رکوع او سجده کي تعديل او ارام ونه کړ، رسول الله صلی الله عليه وسلم درې ځلي ورته وويل :

صل فانک لم تصل .

۱: وګورئ : جامع الترمذي باب نكاح الزوجين المشركين اذا اسلم احدهما ، دغه مثال مثال دامام ترمذي رحمة الله عليه دنظر مطابق وړاندي کړل سو او دحنفي مذهب موقف هم لږ ددغه نظر سره توپير لري.

سرچينه : تعليم الاسلام راډيو www.taleemulislam-radio.com/

ژباړه : لمونځ وکړه تا لمونځ نه دئ کړی.
يعني داچي ستا لمونځ دصحت له پلوه لمونځ نه دئ درسول الله ﷺ دپورتنۍ لاربښووني پر بنسټ شوافع ،اهل حديث او ځيني نور علماء دافکر کوي ،چي که په رکوع او سجده کي اطمنان رانسي هغه لمونځ صحيح نه دئ او دامام ابوحنيفة رحمه الله پر مذهب که درکوع اوسجدې توپير وسي نو لمونځ يې صحيح دئ دامام ابوحنيفة رحمه الله پر دغه وينا باندي دوی داسي اعتراض کوي ،چي دده مبارک دغه وينا دحديث مخالفه ده ځکه په حديث کي په ښرګند ډول وهغه لمانځه ته لمونځ نه وويل سوه ،چي په رکوع او سجده کي يې اطمنان نه و.([1])
پورته اعتراض ،چي ښوک کوي په حقيقت کي دغه کس دحنفي مذهب صحيح ترجماني نه کوي ځکه حنفي مذهب هم دا وايي ،چي که چا په رکوع او سجده کي اطمنان ونه کړ، دهغه کس لمونځ بېرته راګرځول لازمي دئ ، اعتراض کونکي هم دا وايي ،چي که چا په رکوع اوسجده کي اطمنان ونه کړ، لمونځ يې بېرته ر اګرځول لازمي دئ که دامام ابوحنيفة رحمه الله قول هم داسي سي لکه دوی ،چي وايي نو بيا دوی ولي اعتراض کوي؟ خو يوه خبره ديادولو وړ ده هغه داچي امام ابوحنيفة رحمه الله په لمانځه کي دفرضونو او واجبونو تر منځ فرق کوي هغه په دې ډول ،چي دی مبارک وايي : کوم شی ،چي په قرآن او يا متواتر حديث باندي ثابت وي هغه فرض دئ لکه رکوع ، سجده او داسي نور ، کوم شی ،چي په احاد اخبار ثابت وي هغه واجب دئ لکه دتعديل دارکانو ، فرض او واجب دواړه په عمل کي يو شی دي يعني

[1]: تحريک ازادي فکر ، ص : ۳۲

سرچينه : تعليم الاسلام راډيو/www.taleemulislam-radio.com

داچي كه فرض پاته سي نو لمونځ كونكى به لمونځ بېرته راګرځوي او كه واجب پاته سي نو هم به لمونځ كونكى بېرته لمونځ راګرځوي يوازي فرق يې دومره دئ ،چي كه چا فرض په لمانځه كي پرېښودئ دغه كس ته تارک الصلوة يعني دلمانځ پرېښودونكى ويل كېږي، ټول لمونځ يې ولاړى بېرته به يې راګرځوي او كه چا واجب پرېښودئ تارک الواجب يعني دواجب پرېښودونكى ورته ويل كېږي يعني داچي پرده باندي واجب ده ،چي ديوه واجب دپرېښودو له امله به لمونځ بېرته راوګرځوي ، داخبره دحديث څخه خلاف هم نه ده ځكه دحديث په وروسته برخه كي خپله ددغه خبري څرګندونه سوې ده ځكه په جامع ترمذي كي راغلي دي ،چي كله رسول الله ﷺ وهغه كس ته وفرمايل:

صل فانک لم تصل .

ژباړه : لمونځ وكړه تا لمونځ نه دئ كړى.

اصحابانو ﷺ ،چي داخبره واورېدل نو ډېره ګرانه ورته معلومه سوه،چي څوک دلمانځه تخفيف كوي هغه ته دي تارک الصلوة وويل سي ، دلږ وخت وروسته رسول الله ﷺ وهغه كس ته دلمانځه صحيح طريقه وروښوول او داركانو پر تعديل باندي يې ورته ټينګار وكړاو بيا يې ورته و فرمايل:

فاذا فعلت ذالک فقد تمت صلوتک وان انتقصت منه شيئا انتقصت من صلوتک.

ژباړه : كله ،چي دي دغسي وكړل نو لمونځ دي پوره سو او كه دي كوم شى ځني كم كړ نو ستا په لمانځه كي هم كموالى رامنځته كېږي.

حضرت رفاعة ﷺ ،چي دپورتني حديث راوي دئ فرمايي:

www.taleemulislam-radio.com/سرچينه : تعليم الاسلام راډيو

وكان اهون عليهم من الاولي انه من انتقض من الاولي انه من انتقص من ذالک شيئا انتقص من صلاته و لم تذهب كلها.(۱)

ژباړه : رسول الله ﷺ ،چي وروستۍ خبره وکړه اصحابانو رضي الله عنهم ته تر لومړۍ خبري اسانه معلومه سوه يعني داچي که چا کمی وکړ نو په لمانځه کي يې کمی پيدا کېږي او ټوله لمونځ يې نه ځي.

که دپورتني حديث وروستۍ برخي ته وکتل سي نو په څرګند ډول باندي دحنفيانو دعمل څرګنوالی او تائيدکوي.

دلاسپيناوي په موخه بايد ووايو ،چي حنفيان خو په پورتني حديث باندي ببخي عمل کوي بلکي تر نورو لا ښه په دې حديث عمل کوي هغه خبره ببخي غلطه ده ،چي وايي حنفيان دپورتني حديث څخه په څرګند ډول مخالفت کوي داچي حنفيان په پورتني حديث عمل کوي مخالفت نه ځني کوي پورته واضح سوه او داچي تر نورو يې ښه کوي هغه په دې ډول ،چي حنفيان دحديث په لومړۍ برخه هم عمل کوي او دپای په برخه يې هم عمل کوي ځکه دحديث په لومړۍ برخه کي راځي ،چي که چا په لمانځه کي تعديل ونه کړ، لمونځ به بېرته راګرځوي حنفيان هم دغسي عمل کوي او وايي ،چي څوک په لمانځه کي تعديل ونه کړي هغه به بېرته لمونځ راګرځوي ، همدا ډول دحديث په پای کي راځي ،چي که چا په لمانځه کي تعديل ونه کړ، ټوله لمونځ يې نه ځي بلکي په لمانځه کي يې نيمګړتيا پيدا کېږي حنفيان هم داسي وايي ،چي که چا په لمانځه کي تعديل ونه کړ، تارک الصلوة نه ورته ويل کېږي بلکي تارک الواجب ورته ويل کېږي يعني داچي پر ده

۱: جامع الترمذي باب ماجاء في وصف الصلوة

سرچينه: تعليم الاسلام راډيو/www.taleemulislam-radio.com

باندي ددغه لمانځه بېرته راګرځول دواجب دپرېښودو له امله واجب دي.

که پورتنۍ پوره تشريح ځوک په نظر کي ونيسي نو دا به ورته معلومه سي ،چي که ځوک پر حنفي مذهب باندي دا الزام لګوي ،چي هغوی دحديث څخه مخالفت کوي نو دا الزام به په ښکاره پر حنفي مذهب باندي زياتی وي.

په هر صورت ډېر وخت داسي وي ،چي په حنفي مذهب باندي ځوک پوه سوی نه وي او پوره ځېړنه يې نه وي کړې نو ځکه اعتراض ورته پيدا سي يعني داچي زيات وخت داعتراض منشاء نه تحقيق له امله وي.

که پورته ځو اصول په نظر کي ونيول سي، دحنفيانو دمذهب پوره تحقيق به وسي ، دلايل يې وځېړل سي نو ټولي غلط فهمياني به لمنځه ولاړې سي ،چي وايي ،چي دحنفي مذهب دلايل ضعيف دي ، يا داچي احناف پر احاديثو باندي قياس مخکي کوي.

حقيقت دادئ ،چي يو مجتهد ددې حق لري ،چي دامام ابو حنيفة رحمة الله عليه سره په يوه مسئله کي اختلاف وکړي او يا دي دده يو دليل ونه مني مګر که ځوک دامام ابو حنيفة رحمة الله عليه پر مذهب باندي علي الاطلاق دضعف پرېکړه کوي او يا علي الاطلاق دا خبره کوي ،چي په حنفي مذهب کي قياس ته تر حديث ترجيح ورکول کېږي داسي کړنه تر لوی ظلم کمه نه ده.

دا خبره ثابته ده ،چي ډېرو وتلو مجتهدينو دامام ابو حنيفة رحمة الله عليه ستاينه کړې ده خو دلته يوازي ديوه داسي عالم وينا رانقلوو ،چي په قرآن ، حديث او تصوف کي منل سوی کس دئ ، حنفي هم نه دئ بلکي شافعي عالم دئ نوموړی عالم علامه عبدالوهاب شعراني رحمة الله عليه دئ ، دی مبارک که څه هم حنفي عالم نه دئ بلکي شافعي عالم دئ خو دهغه

www.taleemulislam-radio.com/سرچينه: تعليم الاسلام راډيو

کسانو يې سخته غندنه کړې ده ،چې پر امام ابو حنيفةرحمه الله عليه او يا دده پر فقهي مذهب باندې نيوکې او اعتراضونه کوي.

علامه عبدالوهاب شعرانيرحمه الله عليه په خپل کتاب الميزان الکبري کې ثو فصلونه دامام ابو حنيفةرحمه الله عليه ددفاع لپاره وضع کړي دي، نوموړی عالم فرمايي:

اعلم يا اخي اني لم اجب عن الامام في هذه الفصول بالصدور احسان الظن فقط ، كما يفعل بعضهم وانما اجبت عنه بعد التتبع والفحص في كتب الادلة ... ومذهبه اول المذاهب تدوينا وآخرها انقراضا كما قاله بعض اهل الكشف ... وقد تتبعت اقواله واقوال اصحابه لما الفت كتاب الادلة المذاهب فلم اجد قولا من اقواله واو اقوال اتباعه الا وهو مستند الي آية او حديث او اثر او الي مفهوم ذالک او حديث ضعيف كثرت طرقه او الي قياس صحيح علي اصل صحيح، فمن اراد الوقوف فليطالع كتابي المذكور.([1])

ژباړه : اې وروره! پوه سه ما،چې په دغه فصلونو کې دامام ابو حنيفةرحمه الله عليه له لوري څخه کوم جوابونه ورکړي دي له دې امله نه دي ،چې زما باندې حسن ظن او يا حسن عقيدت دئ لکه ،چې دځينو خلکو هم دغسې عادت وي بلکې ما ،چې کوم څه ويلي دي هغه مې د کتابونو او دلايلو دپوره لټون وروسته ويلي دي ... څرګنده خبره ده ،چې دامام ابو حنيفةرحمه الله عليه مذهب تر ټولو مخکښې مدون سوی مذهب دئ او ځينې دکشف څښتنان په دې باور دي ،چې تر ټولو وروسته به له منځه ځي... ما،چې کله دفقهي مذاهبو پر اقوالو باندې کتاب وليکئ نو دامام ابو حنيفةرحمه الله عليه او دده دپيروانو داقوالو تتبع وکړه نو ما دده مبارک او دده دپيروانو په ويناوو کې داسې خبره پيدا نه کړه ،چې دلاندې شرعي حجتونو څخه دې مخالف وي:

---

[1]: الميزان الکبري للشعرانيرحمه الله عليه ، ج : ۱ ، ص : ٦۳ ، ٦٤، ط : مصطفي الباني مصر.

سرچينه : تعليم الاسلام راډيو/www.taleemulislam-radio.com

يا داچي دغه خبره به دقرآن سره موافقه وه ، ياد ا،چي دحديث سره به موافقه وه ، يا داچي دكوم اثر سره به موافقه وه، يا داچي دقرآن ، حديث او اثر دمفهوم سره به موافقه وه ، ياداچي دكوم داسي ضعيف حديث سره به موافقه وه ،چي په ډېرو طريقو سره به روايت سوى و، يا داچي دصحيح قياس سره به موافقه وه ،چي د صحيح اصل څخه به متفرع و ، كه څوک غواړي پوره معلومات لاسته راوړي نو په دې اړه دي زما مذكور كتاب مطاله كړي.

تر پورتني عبارت وروسته علامه عبدالوهاب شعراني رحمه الله عليه دهغه كسانو په اړه مستقل فصل ايښى دئ ،چي پر امام ابوحنيفة رحمه الله عليه باندي الزام لګوي ،چي دى تر حديث قياس ته حق اوليت وركوي، ددغه موضوع په اړه علامه عبدالوهاب شعراني رحمه الله عليه ليكي:

اعلم ان هذا الكلام صدر من متعصب علي الامام متهور في دينه غير متورع في مقاله غافلا عن قوله تعالي : ان السمع والبصر والفواد كل اولئک كان عنه مسؤلا...الخ.

ژباړه : پوه سئ! داخبري هغه څوک كوي ،چي دامام ابوحنيفة رحمه الله عليه سره تعصب لري ، په خپل دين كي دلاوره وي ، په خبره كي احتياط نه كوي او دالله جل جلاله ددې ارشاد څخه غافله وي ،چي فرمايي: بېشكه دقيامت په ورځ دستركي ، غوږ او زړه ټولو څخه پوښتنه كېږي.

علامه عبدالوهاب شعراني رحمه الله عليه وروسته دا قصه هم ليكلې ده ،چي يوه ورځ حضرت سفيان ثوري رحمه الله عليه ، مقاتل بن حيان رحمه الله عليه ، حماد بن سلمة رحمه الله عليه او حضرت امام جعفر صادق رحمه الله عليه امام ابوحنيفة رحمه الله عليه ته راغلل ددې لپاره ،چي دهغو اتهاماتو حال ځان معلوم كړي كوم ،چي دامام ابوحنيفة رحمه الله عليه په اړه ځيني خلكو ويل: كله ،چي دوى مباركان امام ابوحنيفة رحمه الله عليه ته راغلل نو پوښتنه يې ځني وكړل ،چي ستا په اړه ځيني خلک داسي وايي ،چي ته قياس تر احاديثو مخكي كوې؟ ده

سرچينه : تعليم الاسلام راډيو/www.taleemulislam-radio.com

مبارک په جواب کي ورته وفرمايل: قياس خو زه تر قرآن او حديث نه مخکي کوم بلکي تر اثريې لا هم وروسته کوم، بيا امام ابوحنيفة رحمة الله عليه ودغو مبارکانو تر غرمې پوري دخپلي تګ لاري اړونده معلومات ورکړل، وروسته دغه مبارکان ولاړ رسول او وې فرمايل:

انت سيد العلماء فاعف عنا فيما مضي منا من قيعتنا فيک بغير علم.

ژباړه: ته دعلماوو سردار يې موږ ته دهغه بدګمانۍ په اړه عفوه وکړه کومه، چي موږ مخکي دنه پوهاوي له امله درلوده.

علامه عبدالوهاب شعراني رحمة الله عليه بيا يو فصل ايښي دئ ددې لپاره، چي دهغه خلکو خبري رد کړي، چي هغوی دامام ابوحنيفة رحمة الله عليه پر مذهب باندي ددلايلو دضعف الزام لګوي، دغه ترديد يې په مفصل او واضح ډول کړی دئ وروسته يې بيا يو فصل ايښي دئ په دې فصل کي يې ليکلي دي، چي دامام ابوحنيفة رحمة الله عليه مذهب په ديني لحاظ محتاط ترين مذهب دئ، علامه عبدالوهاب شعراني رحمة الله عليه په دې اړه ليکلي دي:

فاني بحمد لله تتبعت مذهبه فوجدته في غاية الاحتياط والورع.

ژباړه: الله جل جلاله لره دي حمد وي ما دامام ابوحنيفة رحمة الله عليه دمذهب دمسائلو تتبع وکړه ما ته داخبره ثابته سوه، چي دده مذهب محتاط ترين مذهب دئ او دتقوا څخه ډک مذهب دئ.

دعلامه عبدالوهاب شعراني رحمة الله عليه دغه څو ويناوي مو دنمونې په ډول رانقل کړې دپوره تفصيل لپاره د علامه عبدالوهاب شعراني رحمة الله عليه کتاب ميزان الکبري په دغه موضوع کي مطالعه کړئ[1]

[1]: الميزان الکبری، ج: ۱، ص: ۶۳ تر ۷۵

سرچينه: تعليم الاسلام راډيو/www.taleemulislam-radio.com

امام ابو حنیفة رحمه الله او علم حدیث

۱۱: پر امام ابو حنیفة رحمه الله باندي ځیني خلک دا سطحي نیوکه هم کوي ،چي دامام ابو حنیفة رحمه الله داحادیثو ذخیره نه وه یعني داچي ده مبارک په حدیثونو کي ډېر معلومات نه درلودئ بلکي په احادیثو کي کمزوری و.

حقیقت دادئ ،چي دپورتنی اعتراض بنسټ هم پر تعصب او کم علمۍ باندي ولاړ دئ ځکه ډېر علماء کرام د امام ابو حنیفة رحمه الله نه یوازي په فقه کي دده په جلالیت باندي قایل دي بلکي ده ته په حدیثونو کي هم په علمي جلالیت باندي قایل دي ، نه یوازي ،چي حنفي علماء دا وایي بلکي دنورو مذهبونو علماء هم د امام ابو حنیفة رحمه الله په علمي لوړوالي باندي اعتراف کوي ، دهغو ټولو علماوو ویناوي دلته رانقول ګران کار دئ یوازي دنمونې لپاره دلته دڅو محدثینو ویناوي رانقلوو :

۱ : حضرت ابن جریح رحمه الله دفقه او حدیث مشهور امام دئ او دامام شافعي رحمه الله مذهب زیاته برخه دده څخه اخذ سوې ده ، دده په اړه ابن حجر رحمه الله نقل کوي ،چي کله ده ته د امام ابو حنیفة رحمه الله دوفات خبر ورورسیدئ نو ده دډېر خفګان څخه یې وویل:

اي علم ذهب.([1])

ژباړه : څنګه علم ولاړئ.

۲ : مکي بن ابراهیم رحمه الله دامام بخاري رحمه الله استاذ دئ دامام بخاري رحمه الله زیاته برخه ثلاثیات هم دده څخه روایت کړل سوي دي ،

[1]: تهذیب التهذیب ، ج :۱۰ ، ص : ۴۵۰.

سرچینه : تعلیم الاسلام راډیو/www.taleemulislam-radio.com

دی د امام ابوحنيفةرحمة الله عليه شاګرد و، امام مزنيرحمة الله عليه د امام ابوحنيفةرحمة الله عليه په اړه تهذيب الکمال کي وايي:

کان اعلم اهل زمانه(۱)

ژباړه: امام ابوحنيفةرحمة الله عليه دخپلي زماني تر ټولو ښه عالم و.

پاته دي نه وي، چي دمتقدمينو علماوو له آنده دعلم لفظ دحديث علم ته استعماليږي نو ځکه کوم شهادتونه، چي د امام ابوحنيفةرحمة الله عليه دعلم لپاره سوي دي هغه دعلم حديث لپاره دي.

۳: حضرت شعبة بن الحجاج رحمة الله عليه په حديثوکي دامير المؤمنين لقب لري، په جرح او تعديل کي تر ټولو مخکي امام بلل کيږي هغه د امام ابوحنيفةرحمة الله عليه په اړه وايي:

کان والله حسن الفهم جيد الحفظ.

ژباړه: په الله جل جلاله قسم کوم، چي امام ابوحنيفةرحمة الله عليه ښه فهم او ښې حافظې والا و.

کله، چي حضرت شعبةرحمة الله عليه ته د امام ابوحنيفةرحمة الله عليه دوفات خبر ورسيدئ هغه وفرمايل:

طفئ عن الکوفة نور العلم، اما انهم لايرون مثله ابدا.(۲)

ژباړه: دکوفې څخه دعلم څراغ مړ سو اودکوفې خلک به بيا د امام ابوحنيفةرحمة الله عليه په څېر ښه عالم دتل لپاره نهويني.

۴: امام ابوداود رحمة الله عليه د امام ابوحنيفةرحمة الله عليه په اړه وايي:

کان ابا حنيفة رحمة الله عليه اماما.(۱)

---

[1]: تهذيب التهذيب، ج: ۱۰، ص: ۴۵۱.

[2]: الخيرات الحسان لابن حجر المکي، ص: ۳۲، ۷۱، داتجاء الوطن د ۸ او ۱۷ صفحې څخه اخستل سوی دئ.

www.taleemulislam-radio.com/سرچينه: تعليم الاسلام راډيو

ژباړه : امام ابو حنیفة رحمة الله علیه امام و.

۵: یحیي بن معین رحمة الله علیه دجرح او تعدیل امام دئ د امام ابو حنیفة رحمة الله علیه په اړه وایي:

كان ابو حنیفة رحمة الله علیه ثقة لایحدث بالحدیث الا بما یحفظه.

بل ځای فرمایي:

كان ابو حنیفة رحمة الله علیه ثقة في الحدیث.

همدا ډول یحیي بن معین رحمة الله علیه دیحیي بن سعید القطان رحمة الله علیه دا اعتراف رانقل کړی دئ:

قد اخذنا باکثر اقواله.(۲)

ژباړه : موږ په ډېرو ځایونو کي د امام ابو حنیفة رحمة الله علیه په اقوالو عمل کوو.

په یو بل ځای کي راځي چي دیحیي بن معین رحمة الله علیه څخه پوښتنه وسول ،چي ایا دامام ابو حنیفة رحمة الله علیه احادیث سته؟ ده په جواب کي ورته وفرمایل:

نعم ثقة ، ثقة.(۳)

ژباړه : امام ابو حنیفة رحمة الله علیه ثقه دئ ، ثقه دئ.

پورته ویناوي یوازي دنمونې په توګه راوړل سوې که نه نو داسي ویناوي ښېخي زیاتي دي ،چي د امام ابو حنیفة رحمة الله علیه په اړه ویل سوي دي.

[1]: تذکرة الحفاظ للذهبي رحمة الله علیه ، ج : ۱ ، ص : ۱۶۰.

[2]: تهذیب التهذیب ، ج : ۱۰ ، ص : ۴۵۱.

[3]: مناقب الامام الاعظم للموفق، ج : ۱ ، ص : ۱۹۲

سرچینه : تعلیم الاسلام راډیو/www.taleemulislam-radio.com

امام ابوحنيفة رحمه الله خپله داحاديثو يوكتاب د (كتاب الاثار) په نوم تاليف كړدئ،چي هغه مخكني داحاديثو كتابونه لكه موطا امام مالك ، مصنف عبدالرزاق ، منصنف ابن ابي شيبة او داسي نور كتابونه لا هم نه وه تاليف سوي.

امام زرنجي رحمه الله فرمايي: امام ابوحنيفة رحمه الله په كتاب الاثار كي تر ثلو ېښت زرو زيات منتخب احاديث رانقل كړي دي.(۱)

د امام ابوحنيفة رحمه الله دپورتني كتاب ترڅنګ نورو جليل القدر محدثينو د امام ابوحنيفة رحمه الله اولس مسانيد هم راجمع كړي دي ،چي هر يو يې تر مسند امام شافعي كم نه دئ، په دغه محدثينو كي يو حافظ ابن عدي رحمه الله دئ ، دی په احاديثو كي تكړه نقاد دئ ، دده په لومړيو كي پر امام ابوحنيفة رحمه الله باندي بدګومان و، وروسته ،چي حقيقت ورته معلوم سو نو دمخكنيو بدګومانيو دكفارې لپاره د امام ابوحنيفة رحمه الله مسند مرتب كړ.

په هر صورت په احاديثو كي د امام ابوحنيفة رحمه الله مقام ډېر لوړ دئ دومره تفصيل پكښي سته ،چي ټول دلته ليكل ناشوني دي(۲)

په اخره كي موږ دمشهور اهل حديث عالم نواب صديق حسن خان رحمه الله هغه شاهدي رانقلوو ،چي د امام ابوحنيفة رحمه الله په اړه يې كړې ده ، دده د امام ابوحنيفة رحمه الله په اړه ليكلي دي:

وكان عالما عاملا زاهدا عابدا ورعا تقيا كثير الخشوع دائم التضرع الي الله تعالي.

---

[1]: الامام الاعظم للموفق، ج :۱ ، ص : ۹۵ ، ۹۶، ط: دكن ، سنه : ۱۳۲۱هـ

[2]: په دې موضوع كي دي دتفصيل لپاره په اردو ژبه كي دمولانا احمد كاندهلوي رحمه الله كتاب امام اعظم اور علم حديث وكتل سي ، او په عربي ژبه كي دي مولانا ظفر احمد عثماني كتاب اتجاء الوطن وكتل سي.

www.taleemulislam-radio.com/سرچينه: تعليم الاسلام راډيو

ژباړه : امام ابو حنيفة رحمه الله باعمله عالم و ، زاهد او عبادت کونکی و ، پرهيزګاره ، زيات خشوع کونکی او تل الله جل جلاله ته عاجزي کونکی و.

د امام ابو حنيفة رحمه الله تر ډېرو فضايلو او مناقبو ليکلو وروسته يې ليکلي دي:

ومناقبه وفضائله كثيرة ، وقد ذكر الخطيب البغدادي في تاريخه منها شيئا كثيرا، ثم اعقب ذالک بذكر ما كان الاليق تركه والا ضراب عنه ، فمثل هذا الامام لايشک في دينه ولافي ورعه وتحفظه ، ولم يكن يعاب بشئ سوى قلة العربية.([1])

ژباړه: د امام ابو حنيفة رحمه الله مناقب او فضايل ډېر دي ،چي خطيب بغدادي رحمه الله په خپل تاريخ کي ډېر ليکلي دي ، وروسته يې ځيني داسي خبري ليکلي دي ،چي پرېښودل او اعراض ځني کول ښه دي ، د امام ابو حنيفة رحمه الله په ديانت ، پرهيزګارۍ او تحفظ کي شک نسته او پرده باندي هيڅ عيب نه سي لګېدای پرته لدې ،چي په عربيت کي کمزوری و.

نواب حسن خان رحمه الله پر امام ابو حنيفة رحمه الله باندي دعربيت دکموالی نيوکه کړې ده پردې خبره به وروسته وړغيږو خو لومړی بايد دا ووايو ،چي پر امام ابو حنيفة رحمه الله ،چي داحاديثو کوم اعتراض کېږي دهغو په اړه حسن خان رحمه الله هيڅ يادونه نه ده کړې بلکي دده کتاب تاج المکل ،چي داحاديثو دکتابونو په لړ کي دئ ده دخپل کتاب په پيل کي ويلي دي ،چي زه دمحدثينو حالات بيانوم او ده په دغه بيان کي امام ابو حنيفة رحمه الله دمحدثينو په قطار کي راوړی دئ ، محدث يې ورته ويلی دئ او هيڅ نيوکه يې نه ده باندي کړې.

[1]: التاج المکمل ، مؤلفه نواب حسن صديق خان رحمه الله ، ص: ۱۳۶ تر ۱۳۸ پوري، ترجمه :۱۱۹، ط : بمبي، سنه : ۱۳۸۴هـ.

www.taleemulislam-radio.com/سرچينه : تعليم الاسلام راډيو

پاته سوه داخبره ،چي نواب صاحب پر امام ابوحنيفةرحمه الله باندي دعربيت دکموالي نيوکه کړې ده ، نواب صاحب دغه اعتراض دقاضي ابن خلکان څخه رانقل کړې ده ځکه هغه هم په کتي متي ډول دغسي عبارت ليکلی دئ، مګر داسي معلوميږي ،چي نواب صاحب دابن خلکان وروستنی عبارت نه دئ رانقل کړی ،چي دا اعتراض اصل حقيقت معلوم سوی وای، حقيقت داسي دئ ،چي ددې اعتراض اصل بنسټ يوه قصه ده ، قصه په دې ډول ده : مشهور نحوي ابو عمرو بن العلاءرحمه الله د امام ابوحنيفةرحمه الله څخه دقتل شبه عمد په اړه پوښتنه وکړه ،چي ايا په دې قتل سره قصاص لازميږي که يا؟ امام ابوحنيفةرحمه الله دخپل مذهب مطابق جواب ورکړ، ،چي قصاص نه لازميږي، ابوعمروبن العلاءرحمه الله ورته وويل : ولوقتله بالمنجنيق؟، امام ابوحنيفةرحمه الله ورته وفرمايل: ولوضربه باباقبيس.

دامام ابوحنيفةرحمه الله پر دغه جمله باندي دا اعتراض وسو ،چي ده داجمله بايد داسي ويلې وای: ولوضربه بابي قبيس.

حقيقت دادئ ،چي دغه اعتراض ځکه صحيح نه و ،چي عرب همدغسي وايي لکه امام ابوحنيفةرحمه الله ،چي جمله ويلې وه.

قاضي ابن خلکان ،چي کله پورتنی اعتراض رانقل کړی نو بيا يې وروسته دپورتنی اعتراض جواب خپله ويلی دئ او په جواب کي يې ويلي دي ،چي امام ابوحنيفةرحمه الله خپله جمله دهغو خلکو دلغت سره سمه ويلې وه ،چي هغوی په اسماء ستة کي ټول وخت الف مني لکه ،چي يو شاعر وايي:

فان اباها وابا اباهـــــا

قد بلغا في المجد غايتاها

سرچينه: تعليم الاسلام راډيو www.taleemulislam-radio.com/

په پورتني شعر بايد دنحوي قانون له مخي (وابا ابيها) وويل سي .
قاضي ابن خلكان دخپل جواب په اوږدو كي ليكي:
وهي لغة الكوفيين وابوحنيفة رحمة الله عليه من اهل الكوفة.[1]
ژباړه : دا دكوفه والو لغت دئ ،چي امام ابوحنيفة رحمة الله عليه استعمال كړی دئ او امام ابوحنيفة رحمة الله عليه هم دكوفې دخلكو څخه دئ.
پورتنۍ قصې په وجه پر امام ابوحنيفة رحمة الله عليه باندي دعربيت دكموالي نيوكه راپورته سوې ده خو كه څوک په دغه خبره پر امام ابوحنيفة رحمة الله عليه باندي دعربيت دكموالي اعتراض كوي دا خپله دمعترض دعربيت پر كموالي باندي دلالت كوي.

په تقليد كي جمود

په وروستۍ كي دا خبره ديادوني او پام وړه ده ،چي لكه څرنګه ،چي دتقليد مخالفت او په شرعي احكامو كي ځاني نظر دملامتيا او مذمت لايق كار دئ په دغه ډول په تقليد كي جمود او غلو كول هم دمذمت وړ او دملامتيا وړ كار دئ ، لاندي ،چي كوم صورتونه ذكر كېږي همدغه صورتونه ښه نه دي ، جمود في التقليد پكښي سته او په تقليد كي غلو ده:
۱: دمجتهدينو په اړه داسي ګومان كول ،چي دوی ته دشارع مقام وركړل سي او يا دوی دانبياوو په څېر معصوم او دهر ډول خطاوو څخه پاک وګڼل سي.

[1]: وفيات الاعيان لابن خلكان رحمة الله عليه ج : ۲ ، ص : ۱٦۵.

www.taleemulislam-radio.com/سرچينه: تعليم الاسلام راډيو

۲: په کوم صحيح حديث باندي يوازي له دې امله عمل ونه کړل سي ،چي په دې اړه زموږ دامام څخه کوم قول نه دئ رانقل سوی دمثال په ډول په تشهد کي د(اشهدان لا اله الا الله) په ويولو سره دشهادت ګوته پورته کېدل په زيات شمېر حديثونو سره ثابته ده مګر څوک ،چي يې له دې امله نه پورته کوي ،چي په دې اړه دامام ابوحنيفةرحمة الله عليه څخه کوم قول نه دئ رانقل سوی همدا لامل دئ ،چي ځينو خلکو لاندي ګستاخانه او بې ادبه جمله ويلې ده:

مارا قول ابوحنيفه رحمة الله عليه بايد، قول رسول کافی نيست

نعوذبالله العلي العظيم، دا هم هغه جامد تقليد دئ ،چي بدي يې په قرآن او حديث سره ثابته ده.

۳: په نبوي احاديثو کي داسي کاټ واټ کار ترسره کول ،چي مناسب نه وي او دمذهب سره يې برابرول، او يا داسي دکاره وتلي تاويلات پکښي کول ،چي دده خپل زړه هم پر مطمئن نه وي خو دا دهر چا فکري جوګه والی دئ ، که ،چيري کوم کس ته دحديث په کومه توجيه کي رښتينې شرح صدوري وي او بل کس يې صحيح نه وبولي نو دغه دوهم کس ته پر لومړی کس باندي دنيوکي کولو حق نسته.

۴: که يو متبحر عالم ته صحيح حديث ورسيږي ، دا ورته معلومه سي ،چي دمذهب قول ددغه حديث څخه مخالف دئ او ددې حديث په مقابل کي بل معارض هم نه وي نو بيا هم دغه متبحر عالم حديث پرېږدي او په مذهب عمل وکړي دې ته هم جامد تقليد ويل کېږي ،چي پوره تفصيل يې مخکي تېر سو.

۵: داهم په تقليد کي جمود او غلو ده ،چي څوک داسي عقيده ولري ،چي زما مذهب حق دئ او نور مذهبونه نعوذبالله باطل دي.

www.taleemulislam-radio.com/سرچينه: تعليم الاسلام راډيو

حقیقت دادئ ،چي دټولو مذهبونو امامانو داجتهاد دشرایطو دپوره کولو وروسته هریوه دقرآن او حدیث دصحیح مقصود دمعلوم ولو لپاره پوره ، پوره کوشش کړی دئ نو ځکه دټولو امامانو مذهبونه حق دي همدا وجه ده که دیوه مجتهد څخه کومه اجتهادي غلطي سوې وي نونه یوازي ،چي دالله جل جلاله په وړاندي معاف دئ بلکي الله جل جلاله ده ته دخپل کوشش ثواب هم ورکوي ،چي تصریح یې په احادیثو کي سته ،البته یو مقلد داسي ویلای سي ،چي زمامذهب صحیح دئ خودابه وایي ،چي زما په مذهب کي ددې احتمال سته ،چي ځیني شیان پکښي غلط وي او دنورو مذهبونوپه اړه به هم داسي عقیده لري ،چي هغه مذهبونه دصحت او غلطتیا دواړو احتمال لري.

٦: دمجتهدینو امامانو زیات اختلافات رابرسېره کول او وړاندي کول داهم لویه غلطي ده ځکه په زیاتو مسائلو کي دامامانو ترمنځ اختلاف یوازي دافضلیت او نه افضلیت خبره وي، دجواز او نه جواز خبره نه وي لکه درکوع پر مهال باندي لاسونه پورته کول یا نه پورته کول ،آمین په زوره ویل ، یا نه ویل ، په ولاړه کي لاسونه تر نامه لاندي نیول او یا پر سینه باندي نیول او داسي نوري مسائلي داټولي مسائلي هغه مسائلي دي ،چي دافضلیت او نه افضلیت خبره ده که نو پر دواړه طریقو باندي دڅلورو امامانو په اتفاق لمونځ جایز دئ خو یوازي یو امام یې یوه طریقه افضله بولي او بل امام یې بله طریقه افضله بولي ، داسي مسائلي رابرسېره کول ، دحلال او حرام حکم ورکول ،یا په امت کي تفرقه پیدا کول او داسي نور داټول کارونه حرام او ممنوع دي باید په کلکه ځانونه ځني وساتل سي.

٧: همدا ډول دامامانو په منځ کي ،چي کومي دجواز او نه جواز مسائلي دي دهغوی په اړه اختلاف ته عملي بڼه ورکول یعني داچي

www.taleemulislam-radio.com/سرچینه: تعلیم الاسلام راډیو

دداسي اختلافاتو په وجه جنګ جګړې کول په هيڅ مذهب کي جايز نه دي يا داچي دداسي اختلافاتو په وجه يو بل ته عيب ويل ، پوچ رد سره ويل اوبدګومانۍ سره کول دټولو مذهبونو په اتفاق سره حرامي دي پردې موضوع باندي علامه شاطبي رحمة الله عليه مفصله او نفيسه وينا کړې ده څوک ،چي دعلم ځښتنان وي هغو ته دمطالعې وړ ده.(۱)

(۱): وګورئ: الموافقات للشاطبي رحمة الله عليه ، ج : ۴ ، ص : ۲۲۰ تر ۲۲۴

www.taleemulislam-radio.com/ سرچينه: تعليم الاسلام راډيو

وروستى وړانديز

دتقليد دمسئلې حقيقت دخپلې علمي توانايۍ په اندازه په تيرو صفحو کي روښانه کړل سو په آخر کي زموږ وړانديز دا دئ ،چي ددې کتاب دليکلو څخه زموږ موخه دانه ده ،چي بحث ، مباحثې او مناظرې دي وکړل سي بلکي زموږ موخه داده ،چي دمسلمان امت داکثريت برخي دريځ ،چي دېلو مذهبونو سره اړه لري هغه څرګند سي ، که ،چيري په ناخبرۍ سره دقلم دڅوکي څخه کوم داسي لفظ وتلی وي ،چي دچا دخفګان او ناراضۍ سبب ګرځېدلی وي نو دهغه څخه دزړه له کومي اوپه پوره اخلاص سره بخښنه غواړو.

ددې صفحو دليکلو څخه اصلي موخه داده ،چي دمسلمان امت دزياتي برخي نقطه نظر دلايل څرګند سي او دغير مقلدينو له خوا ،چي اختلافات سوي دي او ددغو اختلافاتو په وجه باندي دحرام ، شرک او داسي نورو شيانو غلط فهمياني پيدا سوي دي ددغو غلط فهميانو دليري کېدو امکانات زيات سي که څوک زموږ ددغه نقطې سره بيا هم اختلافات لري نو بيا دي پر خپل دريز باندي ودرېږي او زموږ پر امامانو دي دا تور نه لګوي ،چي دوی شريعتونه دځانه جوړ کړي دي او نه دي ددغو مجتهدينو پر پيروانو باندي دشرک الزام لګوي دا يو خطرناکه کار دئ داسي خطر ناکه دئ ،چي زر ځله پناه ځني غوښتل پکار دي.

ددغسي خلکو لپاره دمشهور اهل حديث عالم نواب حسن خان رحمة الله عليه ،چي دوی ته دلاري دڅراغ حيثيت لري - يو اقتباس رانقلوو ، حسن خان رحمة الله عليه په خپل کتاب ابقاء المنن بالقاء المحن کي ليکي :

www.taleemulislam-radio.com/سرچينه : تعليم الاسلام راډيو

پرماباندي دالله جل جلاله يو احسان داسوی دئ ،چي زه ناجيه فرقه يوازي اهل سنت ګڼم په اهل سنتو کي که حنفي وي ، که شافعي وي ، که مالکي وي ، که حنبلي وي ، که ظاهري وي ، که اهل حديث او که متصوف وي ددغو ټولو په حق کي زه هيڅ بدګوماني نه لرم سره ددې ،چي ماته معلومه ده،چي په هر ډله کي څه داسي مسائلي سته ،چي ددلايلو څخه خلاف دي او ځيني يې بيا دنصوصو سره موافقي دي ، ځيني فتاواوي يې صحيح ، ځيني کمزوري او مردودي دي خو حکم اکثريت ته دئ نه اقليت ته ، داامامانو څخه ،چي کوم عمل دحديثونو څخه پاته سوی وي دهغه لپاره شل عذرونه دي ،چي په جلب المنفعت نومي کتاب کي ليکل سوي دي.

دسلفو پر امامانو باندي دا طعن لګول ،چي دوی دسنتو څخه مخالفت کړی دئ دا په دې معنا دئ لکه په انصاف کي ،چي څوک چور او چپاول جوړوي ، البته کوم مقلد ته ،چي صحيح قرآني دليل او يا صحيح حديث څرګند سي بيا هم پر خپل مذهب باندي کلک ولاړ وي او په تقليد کي بيا هم جمود کوي داسي کس ته خطا کاروايم او ګناه ګار ورته نه وايم ، نه يې معاذالله کافر بولم او نه داوايم ،چي په دغه کس پسي لمونځ نه صحيح کېږي.

په مسائلو، عباداتو او معاملاتو کي دااختلاف په وجه کفرنه رامنځته کېږي او نه يې علماوو ته ددغه اختلاف په وجه کافران ويل کېږي غاية ما في الباب خطاء في الاجتهاد او يا خطا في انفسهم ورته ويل کېږي ،چي علماء يې پېژني.

الله جل جلاله ته اميد لرم ،چي که زه مخلص يم ،تعصب کونکی نه يم او په يوه وجه په خطا کي لوېدلی يم ، الله جل جلاله دي زما ګناهونه را معاف کړي او که زه قصدا پر خطا روان يم نو دا زما لپاره ډېره دبدبختۍ او وېرلړلې

سرچينه: تعليم الاسلام راډيو/www.taleemulislam-radio.com

صحنه ده مګر کوم مسلمان ،چي د الله جل جلاله ښخه ببريږي او رحمت ته يې اميد لري هغه ته هيڅ لازمي نه ده ،چي پر مسلمان دي بد ګومان وکړي ځکه : نحن نحكم بالظواهر والله اعلم بالسرائر.([1])

دفتنو په داسي ډکه زمانه کي ،چي پر مسلمانانو باندي دفتنو او مصيبتونو دهري خوا حملې اويرغل دئ په داسي حال کي زموږ لپاره تردې لوی بربادونکی او هلاکونکی شي نسته ،چي پر کوچنيو او فروعي مسائلو سره اختلاف کوو او يو دبله پر داسي کوچنيو خبرو باندي سره لاس او ګرېوان يو ،چي پر کوچنيو ، کوچنيو خبرو باندي يو وبل ته کافر او مشرک وايو ، يا دبل لمانځه ته فاسد وايو ، که دتاريخ پاڼي موږ وګورو موږ ته ډېر ښه پند راکوي ځکه په تاريخ کي ببلابېل داسي واقعات سته ،چي موږ سبق ځني واخلو ځکه هغه راښيي ،چي هيڅ وخت دمسلمانانو سر کوم دښمن نه دئ ټيټ کړی بلکي هر وخت ،چي موږ ته کومه تباهي راغلې ده دخپل منځيو شخړو او اختلافاتو له امله راغلې ده، تاريخ پردې شاهد دئ ،چي کله دمسلمانانو په منځ کي دفروعي مسائلو پرسر باندي شخړي او اختلافات پيل سوه ، دښمن ددې ښخه لويه ګټه پورته کړې ده.

الله جل جلاله ته دا دعا کوو ،چي موږ ته دي سيده لاره راپه برخه کړي ، الله جل جلاله دي موږ ته دحق پېژندلو او دحق داتباع توفيق راکړي، الله جل جلاله دي موږ ته دا همت راکړي ،چي باطل ته باطل ووايو او ځانونه ځني ژغورو، الله جل جلاله دي موږ دخپل منځي جنګو ښخه وساتي او ددې

[1]: دفاران مياشتنۍ پاڼه ، سنه : ۱۹٦۴، دفاران مجلې دمدير ماهر القادري ښخه په منته.

سرچينه: تعليم الاسلام راډيو/www.taleemulislam-radio.com

پرځاى دي الله جَلَّ جَلَالُهُ داسي توفيق راکړي ،چي خپل ژوند ددين دلوړو مقاصدو لپاره وقف کړو.

آمين ثم آمين وآخر دعوانا ان الحمدلله رب العلمين.

دڅپاړي تکميل : ۱۴۳۱هـ ق

مولوي عبدالهادي حماد

سرچينه: تعليم الاسلام راډيو/www.taleemulislam-radio.com